

საქართველოს სახელმწიფო სასოფლო-სამეურნეო უნივერსიტეტი

ხელნაწერის უფლებით

ოქროცვარიძე ზურაბი ავთანდილის ძე

სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლების გზები
სამეურნეო მექანიზმის სრულყოფის პირობებში

ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო
ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი

დ ი ს ე რ ტ ა ც ი ა

სპეციალობა: 08.00.13_სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეკონომიკა

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

_ომარი ქეშელაშვილი, ეკონომიკის მეცნიერე-ბათა
დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს სოფლის
მეურნეობის მეცნიერებათა აკადე-მიის აკადემიკოსი.
_შალერი ბენია, პროფესორი, აგრარული განათლებისა
და ინფორმატიზაციის (გაეროს ეგიდით)
საერთაშორისო აკადემიების ნამდვი-ლი წევრი

თბილისი

2006

შ ი ნ ა ა რ ს ი

შესავალი.

თავი I. მიწის რესურსები, როგორც საგადასახადო დაბეგვრის ძირითადი ობიექტი სოფლის მეურნეობაში და მისი გამოყენების თანამედროვე მდგომარეობა.

1.1. მიწა, როგორც ეროვნული სიმდიდრე და რესურსი.

1.2. მიწის რესურსების გამოყენების და უზრუნველყოფის ძირითადი ტენდენციები და თავისებურებანი.

1.3. მიწის ფონდის გაადგილება და მისი დახასიათება.

1.4. სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების დინამიკა, ტრანსფორმაცია და სტრუქტურა.

1.5. მიწის რესურსები, როგორც საგადასახადო დაბეგვრის ძირითადი ობიექტი სოფლის მეურნეობაში, მიწების პრივატიზაციის გათვალისწინებით.

თავი II. გადასახადები, მათი მნიშვნელობა და როლი სოფლის მეურნეობის განვითარებაში.

30

2.1. გადასახადების არსი და მათი მნიშვნელობა.

2.2. გადასახადთა სისტემა და სტრუქტურა.

2.3. საგადასახადო დაბეგვრის პრაქტიკა საზღვარგარეთის ქვეყნებში.

თავი III. მიწის, გადასახადების სრულყოფის გავლენა წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებაზე.

47

3.1. მიწის, გადასახადის განაკვეთები, მათი გამომანგარიშება და საგადასახადო შეღავათები.

3.2. მიწის დაბეგვრასა და გადასახადის მობილიზაციაში არსებული პრობლემები და მათი სრულყოფა.

3.3. მიწის გადასახადების ანალიზი და მათი გავლენა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებაზე.

3.4. გადასახადების გავლენა საქართველოს ბიუჯეტის შემოსავლებზე და მათი სრულყოფა კორელაციულ-რეგრესული ანალიზის მეთოდის გამოყენებით.

დასკვნები და წინადადებები.

გამოყენებული ლიტერატურის სია.

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

თემის აქტუალობა. XXI საუკუნის დასაწყისში საქართველოს მოსახლეობისათვის, ძირითად ეკონომიკურ პრობლემად რჩება საბიუჯეტო კრიზისი. ამდენად, ამ კრიზისის დაძლევის ძირითად პირობად უნდა მივიჩნიოთ საგადასახადო სისტემის სრულყოფა.

საგადასახადო სისტემის მოწესრიგება, სახელმწიფოს ჩამოყალიბებისა და ეკონომიკური განვითარების უმთავრესი წინაპირობაა. განვითარების დონის მიუხედავად, მსოფლიოში არ არსებობს ქვეყანა, სადაც არ კამათობენ საგადასახადო სისტემის, მისი მოწყობის და მართვის პოლიტიკის და განაკვეთების სიდიდეების შესახებ. ამდენად თავისთავად ცხადია, ამ საკითხებში იკვეთება სახელმწიფოსა და საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფების უშუალო ინტერესები: 1) სახელმწიფო და მისი აპარატი, რომელიც დაინტერესებულია საკუთარი შესაძლებლობების გაძლიერებით, სუვერენიტეტისა და სტაბილურობის შენარჩუნებით;

2) მეწარმეები (თავის მხრივ რამდენიმე ჯგუფად შეიძლება დაიყოს)_საერთო ინტერესებით: ბიზნესის განვითარება და საგადასახადო ტვირთის შემცირება;

3) მოსახლეობა საერთო კეთილდღეობა, მყარი სოციალური გარანტიების მოთხოვნით.

აქედან გამომდინარე, საკმაოდ რთულია მოიძებნოს «ოპტიმალური ვარიანტი», რომელიც სამივე მხარის ინტერესს დააკმაყოფილებს, ამდენად, საგადასახადო სისტემა, როგორც ასეთი თანამედროვე პირობებში, მეტად რთული და აქტუალურია. ამ ხაზით ჩატარებული მეცნიერული გამოკვლევები ფართო ინტერესს იმსახურებს, ამასთან, მას აქვს დიდი მეცნიერული და პრაქტიკული მნიშვნელობა.

კვლევის მიზანი და ამოცანები სადისერტაციო ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს მიწის როგორც სოფლის მეურნეობაში დაბეგვრის ძირითადი ობიექტის, საგადასახადო სისტემის ჩამოყალიბების, ფორმირებისა და გამოყენების თავისებულებების კომპლექსური შესწავლა, საგადასახადო განაკვეთების განსაზღვრის მეთოდოლოგიის სრულყოფა, გადასახადების გავლენის განსაზღვრა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეფექტურობაზე და მისი სრულყოფის ღონისძიებების დამუშავება მრავალფაქტორული ანალიზის საფუძველზე.

აღნიშნული მიზნიდან გამომდინარე გადაწყდა შემდეგი ძირითადი ამოცანები:

_განისაზღვრა გადასახადების როლი და მნიშვნელობა სოფლის მეურნეობის განვითარებაში, საგადასახადო დაბეგვრის საზღვარგარეთული გამოცდილების გათვალისწინებით;

_შესწავლილი და გაანალიზებულია მიწის, როგორც სოფლის მეურნეობაში საგადასახადო დაბეგვრის ძირითადი ობიექტის, გაადგილების, სტრუქტურის, გამოყენებისა და უზრუნველყოფის ძირითადი ტენდენციები და თავისებურებები;

– შეფასებული და გაანალიზებულია მიწის რესურსები, როგორც დაბეგვრის ძირითადი ობიექტი, პრივატიზაციის პროცესის გათვალისწინებით;

– დამუშავდა წინადადებები საგადასახადო განაკვეთების განსაზღვრის მეთოდოლოგიის სრულყოფის თვალსაზრისით;

– დამუშავდა წინადადებები საგადასახადო შეღავათების დაწესებისა და ამოქმედების შესახებ;

– განისაზღვრა მიწაზე გადასახადების გავლენა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეფექტიანობაზე და დამუშავებულია მისი სრულყოფის ღონისძიებები კორელაციურ-რეგრესული ანალიზის საფუძველზე;

– განსაზღვრულია მიწის გადასახადის სრულყოფის გავლენის წილი საქართველოს ბიუჯეტის შემოსავლებზე.

– დამუშავებულა მიწის გადასახადის, როგორც სასოფლო-სამეურნეო წარმოების რეგულირების მექანიზმის, პერსპექტიული (პროგნოზირებული) მოდელი.

კვლევის ობიექტი და საგანი: კვლევის ობიექტს წარმოადგენს საქართველოს სოფლის მეურნეობა, კერძოდ, მის ტერიტორიაზე გაადგილებული მიწის რესურსები, როგორც საგადასახადო დაბეგვრის ძირითადი ობიექტი, ზონალური და მიკროზონალური თავისებურებებისა და სპეციფიკის გათვალისწინებით.

კვლევის საგანია საგადასახადო მექანიზმი, როგორც ერთიანი სისტემა და მისი ძირითადი შემადგენელი ნაწილი – მიწის გადასახადი.

კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები – კვლევის თეორიულ და მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს: ეკონომიკის თანამედროვე სისტემის ფუნდამენტური თეორიული პრინციპები, მოთხოვნები და პირობები საბაზრო ურთიერთობათა მოტივაციების გათვალისწინებით; საქართველოს საგადასახადო კოდექსი და მისი შესაბამისი კანონქვემდებარე აქტები;

საგადასახადო დაბეგვრის ირგვლივ უცხოელი და ქართველი მეცნიერების მიერ ჩატარებული გამოკვლევების აშუადგები და ამ კუთხით გამოქვეყნებული მეცნიერული, მ. შ. მეთოდოლოგიური და პრაქტიკული ხასიათის ნაშრომები;

ნაშრომში გამოყენებულია საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის სტატისტიკური კრებულები, ფინანსთა სამინისტროს შესაბამისი კრებულები, სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის, მისი სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების

შრომები, სოფლის მეურნეობისა და სურსათის სამინისტროს, მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტის, აგრეთვე ინტერნეტის საიტებში გამოქვეყნებული მასალები და სხვა;

კვლევის პროცესში გამოყენებულია ეკონომიკური კვლევის ისეთი მეთოდები, როგორცაა: მონოგრაფიული, შედარების, სტატისტიკური დაჯგუფების, მათემატიკური სტატისტიკის, სისტემური ანალიზის და სხვა.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლე, თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა.

სადისერტაციო ნაშრომი წარმოადგენს პირველ მეცნიერულ გამოკვლევას საქართველოში, რომელშიც საბაზრო ეკონომიკის ძირითადი მოტივაციური პრინციპებისა და მოთხოვნების გათვალისწინებითა და თანამედროვე, პროგრესულ მეთოდოლოგიური მიდგომებზე დაყრდნობით კომპლექსურად დამუშავდა:

– მიწის, როგორც სოფლის მეურნეობაში დაბეგვრის ძირითადი ობიექტის, საგადასახადო სისტემის როლი, მისი ჩამოყალიბების, ფორმირებისა და გამოყენების თავისებურებები;

– დამუშავდა მიწაზე საგადასახადო განაკვეთების განსაზღვრის მეთოდიკის სრულყოფის საკითხები და იგი გამოყენებული იქნა კვლევის პროცესში;

– განისაზღვრა გადასახადების გავლენა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეფექტურობაზე;

– დამუშავდა გადასახადების სრულყოფის ღონისძიებები მრავალფაქტორული კორელაციურ-რეგრესული ანალიზის საფუძველზე;

– შეფასებული და გაანალიზებულია მიწის რესურსები, როგორც დაბეგვრის ძირითადი ობიექტი, პრივატიზაციის პროცესის გათვალისწინებით;

– დამუშავებულია წინადადებები საგადასახადო შეღავათების დაწესებისა და ამოქმედების შესახებ;

– განსაზღვრულია მიწის გადასახადის სრულყოფის გავლენის წილი საქართველოს ბიუჯეტის შემოსავლებზე;

– დამუშავებულია მიწის გადასახადის, როგორც სასოფლო-სამეურნეო წარმოების რეგულირების მექანიზმის, პერსპექტიული (პროგნოზირებული) მოდელი.

ნაშრომის თეორიულ და პრაქტიკულ მნიშვნელობას წარმოადგენს ის, რომ იგი მოიცავს:

– სოფლის მეურნეობაში საგადასახადო დაბეგვრის ანალიზისა და სრულყოფის ღონისძიებათა ახლებურ მიდგომასა და სისტემას, რომლის გამოყენებითაც უზრუნველყოფილი უნდა იქნას რესურსული პოტენციალის რაციონალური ფუნქციონირება და წარმოების ეფექტურობის ამაღლება, მიწის რესურსების სტრუქტურული და სარგებლობითი თვალსაზრისით;

_საგადასახადო განაკვეთების განსაზღვრის მეთოდოლოგიის სრულყოფის საკითხებს, როგორც თეორიულ ბაზას საგადასახადო დაბეგვრის შემდგომი სრულყოფისათვის;

_გადასახადების გავლენის შეფასებას სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეფექტურობაზე, როგორც გამოყენებითი ხასიათის ფაქტორს (ბერკეტს) წარმოების რაციონალიზაციის, ოპტიმიზაციისა და ეფექტური ფუნქციონირებისათვის;

_მიწის გადასახადის, როგორც სასოფლო-სამეურნეო წარმოების რეგულირების მექანიზმის, პროგნოზირებულ მოდელს, რაც წარმოადგენს მეცნიერული და პრაქტიკული ხასიათის ბაზას საგადასახადო დაბეგვრის შემდგომი სრულყოფისა და ამის საფუძველზე სოფლის მეურნეობის საშინაო და საგარეო მარკეტინგული მოტივაციების შესაბამისად განვითარებისათვის.

აპრობაცია სადისერტაციო ნაშრომში ფორმულირებული ცალკეული დებულებები, დასკვნები, წინადადებები და რეკომენდაციები პერიოდულად ხსენდებოდა ასპირანტთა და ხარისხის მაძიებელთა სამეცნიერო კონფერენციებს. გამოკვლევის შედეგების ძირითადი ნაწილები ასახულია ავტორის მიერ გამოქვეყნებულ 7 ნაშრომში (7 ნაბეჭდი თაბახის საერთო მოცულობით). ნაშრომი განხილული და მოწონებული იქნა საქართველოს სახელმწიფო აგრარული უნივერსიტეტის (ეკონომიკური ფაკულტეტის ყველა სხვა კათედრების წარმომადგენლებთან ერთად) სხდომაზე (ოქმი №1 რიცხვი 02 თებერვალი 2006 წ.).

თავი I. მიწის რესურსები, როგორც საგადასახადო დაბეგვრის ძირითადი ობიექტი სოფლის მეურნეობაში და მისი გამოყენების თანამედროვე მდგომარეობა

1.1. მიწა, როგორც ეროვნული სიმდიდრე და რესურსი

მიწა სოფლის მეურნეობაში მთავარი საწარმოო საშუალებაა, რომელზედაც ხდება სასოფლო-სამეურნეო კულტურების, დარგების, სხვადასხვა შენობა-ნაგებობების, საგზაო ქსელის, მინდორსაცავი ტყის ნარგავებისა და სხვა ელემენტების რაციონალური გადაადგილება.

მიწა წარმოადგენს ყოველგვარი წარმოების აუცილებელ მატერიალურ პირობას და გამოიყენება ყველა დარგში. მაგრამ მიწის გამოყენების ხასიათი, მასშტაბი, ფორმა და სფერო მეურნეობის ცალკეულ დარგებში განსხვავებულია. იგი გამოიყენება აგრეთვე მრეწველობის მომპოვებელ დარგებში, მათ წიაღში არსებულ მადნეულთა სასარგებლო მოპოვების მიზნით; დაახლოებით ასეთივე ხასიათის გამოყენება აქვს მიწას ტრანსპორტისათვის, საქალაქო

მეურნეობაში და ადამიანის მატერიალური საქმიანობის სხვა დარგებში. მაგრამ სოფლის მეურნეობაში მიწის ტერიტორია განსაკუთრებულ როლს ასრულებს.

მიწა წარმოადგენს რა უმნიშვნელოვანეს საწარმოო საშუალებას სოფლის მეურნეობაში, სხვა საწარმოო საშუალებებისაგან განსხვავებით, ხასიათდება გარკვეული თავისებურებებით: მიწის ფონდების განსაზღვრულობა, შეუცვლელობა, გადაუტანლობა, ნაყოფიერება და ნიადაგის, როგორც ცოცხალი ორგანიზმის მსგავსი ნიშან-თვისებებით დახასიათება.

სრულიად განსაკუთრებული როლი ენიჭება მიწის რესურსებს სოფლის და ტყის მეურნეობაში, სადაც იგი გვევლინება, როგორც მათი განვითარების ბაზაც და ამავე დროს, როგორც შრომის მთავარი საშუალება. მიწის გარეშე სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების პროცესი შეუძლებელია. როდესაც ადამიანი ზემოქმედებს მიწაზე, როგორც შრომის საშუალებაზე, იგი იყენებს მის ქიმიურ, ფიზიკურ და ბიოლოგიურ თვისებებს, ამიტომაც მიწათმოქმედებაში შრომის საბოლოო შედეგი პროდუქციის მოსავლიანობის დონე, დამოკიდებულია ნიადაგის ნოყიერი ფენის სისქეზე, მის მექანიკურ შემადგენლობაზე, ქიმიური, ორგანული და ნივთიერებების არსებობაზე და ა. შ. ე. ი. ნიადაგის ნაყოფიერებაზე. ამის კარგი მაგალითია, ისეთი მცირე მიწიანი ქვეყნები, როგორცაა დასავლეთ და ჩრდილოეთ ევროპის ქვეყნები: ბელგია, შვეიცარია და დანია, სადაც მემცენარეობის მოსავლიანობა და მეცხოველეობა მაღალპროდუქტიულობით ხასიათდებიან, ხოლო რაც შეეხება მიწის რესურსების გამოყენებას საქართველოში, გარკვეულ წარმოდგენას გვაძლევს ცხრილი 1, სადაც მემცენარეობის პროდუქციის წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებლები მეტად დაბალია, კერძოდ: მარცვლეულის საშუალო მოსავლიანობა 2003 წლისათვის ერთ ჰა-ზე 1,3 ტ; კარტოფილის_11,3 ტ; ბოსტნეულის_10,6 ტ-ას; ბაღჩეულის_13,5 ტ-ას; ერთწლიანი ბალახების_3,3 ტ-ას; მრავალწლიანი ბალახების_3,2 ტ-ას. ხილის_4,5 ტ-ას; ციტრუსების_3,7 ტ-ას; ყურძნის_3,4 ტ-ას; ჩაის ხარისხოვანი ფოთლის_2,1 ტ-ას შეადგენდა (იხ. ცხრილი 1).

თანამდროვე სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის პირობებში, მიწის რაციონალური გამოყენებისა და მისი ნაყოფიერების ამაღლების მიზნით საქართველოს სოფლის მეურნეობაში აუცილებელია შემუშავდეს ღონისძიებათა მთელი სისტემა: კომპლექსური მექანიზაციის, ქიმიზაციის, ეროზიის საწინააღმდეგო ღონისძიებებისა და სხვათა სახით, რაც უზრუნველყოფს ნიადაგის ნაყოფიერების გადიდებას, განსაკუთრებით მისი ეფექტიანი, ეკონომიკური ნაყოფიერების სისტემურ ზრდას. რაც საშუალებას მოგვცემს დაცული იქნეს:

სახელმწიფოს (ფერმერთა) მეწარმეთა და მოსახლეობის ინტერესების დაახლოების თანხვედრა. ეს კი გამოიხატება იმაში, რომ გაიზრდება წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობა, შეივსება ადგილობრივი ბიუჯეტი, ფერმერისათვის ხელმისაწვდომი იქნება მიწის გადასახადის ოდენობა და მოსახლეობა დაცული იქნება სოციალურად.

საქართველოში მემცენარეობის პროოდუქციის წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებლები 1999-2003 წ.წ.-ში. ცხრილი №1

N	მაჩვენებლები	1999 წ.			2000 წ.			2001 წ.			2002 წ.			2003 წ.			ფართობი 2003 წელსთან შედარებით 1999 წ. %	წარმოებული მოსავლის 2003 წ. 1999 წ.-თან %
		ფართობი	მოსავალი	მოსავლიანობა	ფართობი	მოსავალი	მოსავლიანობა	ფართობი	მოსავალი	მოსავლიანობა	ფართობი	მოსავალი	მოსავლიანობა	ფართობი	მოსავალი	მოსავლიანობა		
1	მარცვლოვანი და მარცვლოვანი პარკოსნები	594.70	780.50	1.31	610.80	420.50	0.70	564.50	713.60	1.26	577.00	672.20	1.16	564.40	754.10	1.34	0.94	0.96
	მ.შ. ხორბალი	107.20	219.20	2.04	100.90	85.00	0.84	110.70	297.50	2.68	135.90	193.90	1.42	114.60	220.10	1.92	106.90	100.40
	საგაზაფხულო ხორბალი	4.00	6.90	1.72	4.30	4.40	1.02	5.10	9.00	1.76	3.20	5.80	1.81	2.70	5.30	1.96	0.67	0.76
	საშ. კერი	10.70	19.40	1.81	18.60	10.70	0.57	21.20	46.50	2.19	20.50	22.10	1.07	18.40	19.90	1.08	171.90	102.50
	საგაზ. კერი	17.60	31.40	1.78	22.50	19.50	0.86	24.40	52.40	2.14	22.70	35.40	1.55	23.10	28.40	1.22	131.20	0.90
	სიმინდი	223.40	490.50	2.19	219.60	295.90	1.34	202.40	288.60	1.42	200.90	400.10	1.99	197.60	461.90	2.33	0.88	0.94
	მარცვლო	10.20	9.40	0.92	11.50	2.70	0.23	10.10	10.00	0.99	11.10	10.70	0.96	10.80	12.20	1.12	105.80	129.70

	ვან-პარკოსნი													0				
2	თამბაქო	1.80	2.10	1.16	1.90	1.90	1.00	1.00	1.60	1.60	1.0	2.1	2.1	0.	1.4	1.7		0.6
3	მზესუმზირა	71.40	40.50	0.56	65.70	2.60	0.04	0	41.80	0.95	41.	21.	0.5	45.	24.	0.5		0.6
4	სოია	1.90	1.10	0.57	1.60	2.50	1.56	1.60	1.40	0.87	1.3	1.9	1.4	1.	3.7	2.4		336
5	რძე	34.10	443.30	13.00	37.30	302.00	8.09	37.40	422.20	11.28	37.	415.	10.	37.	425.	11.	110.	0.9
6	ბოსტნეული	43.40	417.00	9.60	46.10	354.20	7.68	40.90	396.00	9.68	38.	405.	10.	40.	430.	10.		103
7	ბალჩული	8.20	108.20	13.20	9.30	80.00	8.60	7.60	83.90	11.03	7.9	125.	15.	9.	125.	13.	112.	115
8	ერთწლ. ბალახები	21.00	48.40	4.02	24.30	19.10	0.78	14.90	43.90	2.94	19.	48.	2.5	14.	48.	3.3		100
9	მრ. წლ. ბალახები	33.00	78.90	2.39	34.00	32.40	0.95	36.00	110.30	3.06	30.	86.	2.8	41.	130.	3.1	124.	165
10	ხოლო	56.90	296.00	5.20	55.50	250.00	4.50	50.00	200.00	4.00	49.	172.	3.5	57.	260.	4.5	101.	0.8
11	ციტრუსები	15.10	56.00	3.70	12.50	40.00	3.20	15.40	60.00	3.90	12.	33.	2.7	16.	59.	3.7	105.	105
12	ყურძენი	62.80	220.00	3.50	65.60	210.00	3.20	57.60	150.00	2.60	56.	90.	1.6	58.	200.	3.4		0.9
13	ჩაისხარისხოვანი ფოთლი	24.00	60.00	2.50	14.10	24.00	1.70	12.70	23.00	1.80	12.	24.	1.9	12.	25.	2.1	0.50	0.4

ცხრილი შედგენილია:

საქართველოს სტატისტიკური
წელიწადური 2004 გვ. 202-205

1.2. მიწის რესურსების გამოყენების და უზრუნველყოფის ძირითადი ტენდენციები და თავისებურებანი.

საქართველოს ტერიტორია ლიხის ქედით ორ ნაწილად აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოდ იყოფა, ხოლო თრიალეთისა და მესხეთის ქედებით გამოიყოფა სამხრეთი საქართველო. ჩრდილოეთი ნაწილი კავკასიონის მაღალმთიან ოლქშია განლაგებული. საქართველო მთიანი ქვეყანაა. მთიან ადგილებად პირობითად ჩაითვლება ის

ტერიტორიები, რომლებიც ზღვის დონიდან 1 000 მ. ზემოთ განლაგებულია. ბარის ტერიტორია_3277,2 ათასი ჰექტარი ანუ მთელი ტერიტორიის 47,2%-ია, მათ შორის ზღვის დონიდან 200 მეტრის სიმაღლემდე_787,4 ათასი ჰა ანუ ბარის ფართობის 24%, მთის ზონის ფართობი_3672,2 ათასი ჰექტარია ანუ საქართველოს მთლიანი ტერიტორიის 52,8%¹

საქართველოს მიწის რესურსები მთელი რიგი თავისებურებებით ხასიათდება: სასოფლო-სამეურნეო ათვისების მაღალი დონით; სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების მაღალი ბუნებრივი ნაყოფიერებით, რასაც განაპირობებს მათი შენარჩუნების და არასასოფლო-სამეურნეო მიზნებისათვის გამოყენების შემცირების ღონისძიებათა აუცილებლობას და სხვა. ეროვნული მეურნეობის ყველა დარგის განვითარებისათვის მიწაზე მზარდი მოთხოვნილების პირობებში, მიწის რესურსების რაციონალური გამოყენებისა და დაცვის მრავალი ეკონომიკური და გეოგრაფიული პრობლემა მეცნიერულ დამუშავებას საჭიროებს.

საქართველოში მიწის რესურსების ტერიტორიული განაწილება, სხვა ბუნებრივი კომპონენტების მსგავსად, ვერტიკალური (სიმაღლითი) ზონალობის კანონს ექვემდებარება.

I ზონა (ზღვის დონიდან 250 მეტრამდე)_უპირატესად გავრცელებულია დასავლეთ საქართველოს სუბტროპიკული კულტურები.

II ზონა (250-5000 მ.)_მებაღეობა-მეზოსტენობის, მევენახეობის, ინტენ-სიური მემინდვრეობის (ძირითადად სიმინდის) გავრცელების არიალი.

III ზონა (500-1000 მ.)_ჭარბობს თავთავიანი კულტურები, ბუნებრივი საკვები სავარგულები, მეცხოველეობა.

IV ზონა (1000-1500 მ.)_სათიბ-სამოვრებია, მემინდვრეობა სუსტად არის განვითარებული.

V ზონა_(1500-2000 მ.)_ძირითადად სათიბ-სამოვრებია.

VI ზონა (2000 ზემოთ)_მიწათმოქმედება არ არსებობს².

გამოყენების თვალსაზრისით საქართველოს ტერიტორია (69,7 ათ. კმ²) შეიძლება დაიყოს სამ ნაწილად:

1. სამიწათმოქმედო ტერიტორია_15,8%;
2. ბუნებრივ-სამეურნეო ფართობი (ტყე, ბუჩქნარი, სათიბ-სამოვრები);

¹ ტურაბელიძე ნ._საქართველოს მიწის რესურსების გამოყენების პრობლემები საადგილმამულო ურთიერთობათა ახალ პირობებში და მათი გადაწყვეტის გზები; ავტორეფერატი; თბ. 1999 წ.

² საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი. №16. 1998. გვ. 25.

3. სოფლის მეურნეობაში გამოყენებული მიწა_13,6%.

საქართველოს ტერიტორიის თითქმის 14% დაკავებულია კლდეებით, მუდმივი თოვლითა და ყინულით, ხრამებით, ქვიშებით, მდინარეებით, ჰიდროტექნიკური ნაგებობებით, გზებით, ქალაქებით და ა. შ. და არ გამოიყენება სოფლის მეურნეობაში. ჰიდროგრაფიული ქსელებით, ტბებით, ჭაობებით, წყალსაცავებით, სამელიორაციო ქსელით დაკავებულია 170 კმ²; დიდი ფართობები უჭირავთ ხრამებს, ქვიშიან და ქვიან ადგილებს_6657 კმ², გზებს უკავიათ_1917 კმ², ხოლო დასახლებულ პუნქტებს, შენობებს და ნაგებობებს_720 კმ².

საქართველოს მიწის რესურსების გამოყენების დონე დამოკიდებულია ბუნებრივ-გეოგრაფიული და სოციალურ-ეკონომიკური პირობების ერთობლივ ზემოქმედებაზე, რთული მთლიანი რელიეფის პირობებში აღსანიშნავია სასოფლო-სამეურნეო და განსაკუთრებით, დამუშავებული მიწების ფონდის შეზღუდულობა; დამუშავებული მიწების უმეტესი ნაწილის მაღალი ბუნებრივი ნაყოფიერების შენარჩუნებისათვის მელიორაციული ღონისძიებების საჭიროება. მიწების სიმცირე მთიან ზონაში განაპირობებს არსებული ფონდის ყოველმხრივ დაცვის და მისი არასასოფლო-სამეურნეო მიზნებისათვის გამოყენებაზე მკაცრი კონტროლის დაწესების აუცილებლობას.

ვარგისი მიწების დეფიციტს ასევე აძლიერებს ის გარემოებაც, რომ საქართველო მიეკუთვნება მთიან ქვეყანას და დამახასიათებელია ეროზიული პროცესები, რის გამოც ყოველწლიურად სასოფლო-სამეურნეო მიწების ფონდს აკლდება გარკვეული ფართობი.

ცხრილი 2.

მიწის ფონდი და მისი განაწილება სავარგულებისა და მიწათმოსარგებლეთა მიხედვით (2003 წ. 1 იანვრის მდგომარეობით) ათასი ჰექტარი.

№ რიგზე	მაჩვენებლები	საერთო ფართობი	სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები	მათ შორის				
				სახნავი	მრავალწლ. ნარგავები	სათიბი	სადოვარი	შენობები და ეზოები
1	სულ მიწა საქ-ოს ტერ-ზე	7628.4	3025.8	801.8	263.8	143.8	1796.6	19.4
2.	კერძო საკუთრებაში გადაცემული მიწა	949.5	767.3	438.5	180.5	44.0	84.5	19.8
3.	სახელწიფო საკუთრების მიწა	6679.5	2258.5	363.3	83.3	99.8	1712.1	-
	მ.შ. ა) სასოფლო-სამეურნეო პროფილის	2822.3	2172.1	358.8	76.1	92.7	1644.5	-

ორგანიზაციების								
ბ) არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები	3857.2	86.4	4.5	7.2	7.1	67.6	–	
აქედან:	88.4	1.6	0.4	0.7	–	0.6	–	
ა) დასახლებული პუნქტების								
ბ) დაცული ტერიტორიების	300.7	15.6	0.1	0.1	10.1	14.3	–	
გ) ტყის ფონდის	2456.2	55.6	2.8	6.1	5.1	41.9	–	
დ) მრეწველობის, ტრანსპორტის, კავშირგაბმულობის, ენერგეტიკის, თავდაცვის და სხვა დანიშნულების ფონდი	171.9	12.8	1.2	0.3	0.9	10.4	–	
ე) წყლის ფონდი	835,1	0,5	–	–	–	0,5	–	
ვ) რელიგიური ორგანიზაციების	4.9	–	–	–	–	–	–	

ცხრილი შედგენილია: საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2004, გვ.24-25.

მიწის რესურსების (იხ. ცხრილი 2) ძირითადი მომხმარებელი სოფლის მეურნეობაა (სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები მთელი ფართობის 39,6%-ს შეადგენს).

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს მიწის ფონდის 39,6%-მდე სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებზე მოდის, სახნავი მიწების ხვედრითი წილი ძალიან მცირეა და არ აღემატება 10,5%, როგორც სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები, ასევე სახნავი მიწები ხასიათდება დიდი დაქუცმაცებულობით, მათი წვრილ ნაკვეთებად დიფერენციაციით. სახნავი მიწები ძირითადად მცირე ნაკვეთების სახით არის წარმოდგენილი, მათი ნახევარზე მეტი 1 ჰექტრიანი ნაკვეთებია, წვრილკონტურიანი მიწები დასავლეთ საქართველოში სამჯერ მეტია, ვიდრე აღმოსავლეთ საქართველოში. გარდა ამისა, მიწების საკმაოდ დიდი ნაწილი 30%-იანი დახრილობისაა, რის გამოც სამუშაოები ხელით სრულდება, ხოლო 10-15% დახრილობის მიწებზე მათი წვრილკონტურიანობის გამო გართულებულია ტექნიკის გამოყენება და სამუშაოები ძირითადად ცოცხალი გამწევი ძალის საშუალებით სრულდება.

სასოფლო-სამეურნეო მიწების საშუალო სულადობრივი ნორმა საქართველოსათვის 0,5 ჰა-ს შეადგენს, ხოლო სოფლის ერთ მცხოვრებზე გაანგარიშებით 1,1 ჰა-ს. აღსანიშნავია, რომ აღმოსავლეთ საქართველოში ეს მაჩვენებელი 1,4-ჯერ უფრო მაღალია, ვიდრე დასავლეთ საქართველოში. მიწით უზრუნველყოფის მაჩვენებელი მეტად დაბალია და ჩამოუვარდება მრავალი ქვეყნის შესაბამის ნორმას, მათ შორის მეზობელი სამხრეთ კავკასიის რესპუბლიკებსაც.

საქართველოში მიწით უზრუნველყოფისათვის დამახასიათებელია დიდი შიდაზონალური სხვაობები. მაღალმთიანი რაიონების სათიბი სავარგულების მაღალი ხვედრითი წილი განაპირობებს სასოფლო-სამეურნეო მიწების მაღალ სულადობრივ მაჩვენებელს, ხოლო ამავე ტერიტორიაზე სახნავი მიწების ნორმა, როგორც წესი, ძალიან დაბალია.

1.3. მიწის ფონდის გაადგილება და მისი დახასიათება

მიწის ფონდის სამეურნეო გამოყენება დამოკიდებულია მიწის რესურსების სტრუქტურაზე, მის შემადგენლობაზე სავარგულთა სახეობების მიხედვით.

საქართველოს მიწის ფონდი 2004 წ. 1 იანვრის მდგომარეობით 7628,4 ათ. ჰექტარს უდრიდა. მიწის ფონდის 39,6%-მდე სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებს უჭირავს, ხოლო მათზე ოდნავ მეტია არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები, რაც 50,5%-ს შეადგენს. ტერიტორიის დიდი დიფერენცირება ბუნებრივი პირობების თვალსაზრისით სასოფლო-სამეურნეო მიწების ხვედრითი წონის განსხვავებებს იწვევს. ქვეყნის სხვადასხვა ნაწილში ეს მაჩვენებელი იცვლება 60%-დან 24%-მდე.

აღმოსავლეთ ნაწილში მთელი ქვეყნის სავარგულების 70%-ზე მეტი მდებარეობს, ვიდრე დასავლეთ საქართველოში. განსაკუთრებით მაღალია იგი კახეთსა და ჯავახეთში; ზემო იმერეთში, აჭარასა და აფხაზეთში დიდი ფართობები ტყის მასივებზე და მთებზე მოდის, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების ხვედრითი წილი კი 30%-ს არ აღემატება.

მიუხედავად იმისა, რომ სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებს ქვეყანაში დიდი ხვედრითი წილი აქვს, სახნავი მიწების რესურსები მეტად მცირეა. საშუალოდ ასეთ მიწებზე 11% მოდის; ეს მაჩვენებელი უფრო მაღალია აღმოსავლეთ საქართველოში 13%, დასავლეთში კი მას ზოგჯერ ტერიტორიის 3%-ზე ნაკლები უკავია. 5%-ზე მცირეა ეს მაჩვენებელი ისეთ რეგიონებში, როგორცაა აღმოსავლეთ და დასავლეთ კავკასიონი, სამაჩაბლო, მთიანი აჭარა.

ტერიტორიის სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების ათვისების საერთო სურათი შემდეგნაირია: ბარში ათვისებული მიწები შედარებით მსხვილი კონფიგურაციის მასივების სახით არის წარმოდგენილი, მთიან ზონასა და ჭარბტენიან კოლხეთში კი _ცალკეული მცირე ნაკვეთების სახით. მთლიანად საქართველოსათვის დამახასიათებელია სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების დიდი დაქუცმაცებულობა სხვადასხვა ფორმის წვრილ ნაკვეთებად. სახნავი მიწის ფონდში ფართობის 2/3-დი 5 ჰექტრამდე ნაკვეთებზე მოდის, მათ

შორის ნახევარზე მეტს 1 ჰექტრიანი ნაკვეთები შეადგენს. განსაკუთრებით წვრილკონკურენტია სავარგულები დასავლეთ საქართველოში და მთიან რაიონებში, სადაც სახნავის 80-85% 1 ჰა-მდე ნაკვეთებზე მოდის, აღმოსავლეთ საქართველოში დამუშავებული მიწების ნაკვეთების საშუალო ფართობები შედარებით დიდია, ასე, მაგალითად, კახეთში იგი 17 ჰა-ს, ქართლში_9,6 ჰა-ს, ჯავახეთში_7 ჰა-ს უდრის. სასურველია ვეცადოთ აღმოვფხვრათ მიწების წვრილკონტურიანობა, სადაც ამის საშუალება არის, რადგან მნიშვნელოვნად ამცირებს შრომის დანახარჯებს და ზრდის სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის გამოყენების ეფექტიანობას.

მთიანი რელიეფის უარყოფითი გავლენა სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაზე მიწის ნაკვეთების დიდ დახრილობაშიც ვლინდება. მთიან რაიონებში, სადაც რელიეფის დახრილობა ხშირად 30° აღემატება, სავსე სამუშაოები ხელით სრულდება, რაც ამცირებს შრომის ნაყოფიერების დონეს და შესაბამისად_პროდუქციის გამოსავალს. სახნავის ძირითადი ნაწილი ბარში განლაგებულია საშუალო და მცირე დახრილობის რელიეფზე (10°-მდე), 15°-იანი დახრილობის მქონე კალთებზე დამუშავებული ფართობების მხოლოდ იზოლირებული ნაკვეთებია, სადაც თითქმის შეუძლებელია არსებული მანქანა-ტრაქტორების გამოყენება. აქ უმეტესად პირუტყვს იყენებენ გამწევ ძალად, ვინაიდან სპეციალური კონსტრუქციის საჭირო ტექნიკა ჯერ-ჯერობით არ არის დანერგილი.

დოც. ნ. კველიას მიერ შედგენილია საქართველოს მიწათმოქმედების არეალის დახრილობათა მეტად საინტერესო რუქა. დახრილობათა გრადაცია შერჩეულია სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოყვანის პირობების შესაბამისად, ტექნიკის გამოყენებისა და მორწყვის ორგანიზების გათვალისწინებით. ეს დახრილობებია: 1) 2°-მდე, 2) 2°-10°; 3) 10°-15°.

დამუშავებისათვის საუკეთესო პირობები 2°-იანი დახრილობის მქონე ნაკვეთებზეა; დამაკმაყოფილებელი 2°-10°-მდე, ცუდი პირობებია 10°-20°-მდე ფერდობებზე, ხოლო 20° ზემოთ განლაგებულ მიწებზე მიწათმოქმედება შეუძლებელია (იხ. ცხრილი 3)

ცხრილი 3

საქართველოს სამიწათმოქმედო ტერიტორიის დახრილობათა განაწილება

0-2°		2°-10°		10°-20°		20° და ზემოთ		სულ საქართველოში	
კმ²	%	კმ²	%	კმ²	%	კმ²	%	კმ²	%
13545,9	42,3	9237,1	28,8	5146,7	16,0	4166,7	12,9	32096,4	100,0

საქართველოს 28 ადმინისტრაციულ რაიონში, ამ თვალსაზრისით, კარგი პირობებია, დამაკმაყოფილებელი_18-ში, ცუდი_10-ში, ხოლო მიწათმოქმედება შეუძლებელია 13 რაიონში.

სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ტერიტორიული განლაგების და სპეციალიზაციის საკითხების დამუშავებისას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ცალკეული რაიონების და ზონების ბუნებრივ-სამეურნეო თავისებურებათა ყოველმხრივ გათვალისწინებას. ამ თვალსაზრისით საქართველოს ტერიტორია დაყოფილია საწარმოო სპეციალიზაციის ზონებად: თითოეულ ზონას სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების განსაკუთრებული სტრუქტურა ახასიათებს. მიწის რესურსების დახასიათება ცალკეული ზონების მიხედვით სრულყოფილი ინფორმაციის პირობებში ყველაზე ზუსტად შეესაბამება ბუნებათსარგებლობის მდგომარეობების დღევანდელ ეტაპს. ზონების გამოყოფის საფუძველს წარმოადგენს ბუნებრივი (ნიადაგურ-კლიმატური) და ეკონომიკური (სოფლის მეურნეობის საწარმოო მიმართულება) პირობები. როგორც ცნობილია, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებში გაერთიანებულია დამუშავებული მიწები (სახნავი, მრავალწლიანი ნარგავები, სათიბ-სამოვრები და ნასვენ მიწები) (იხ. ცხრილი 4).

ცხრილი 4

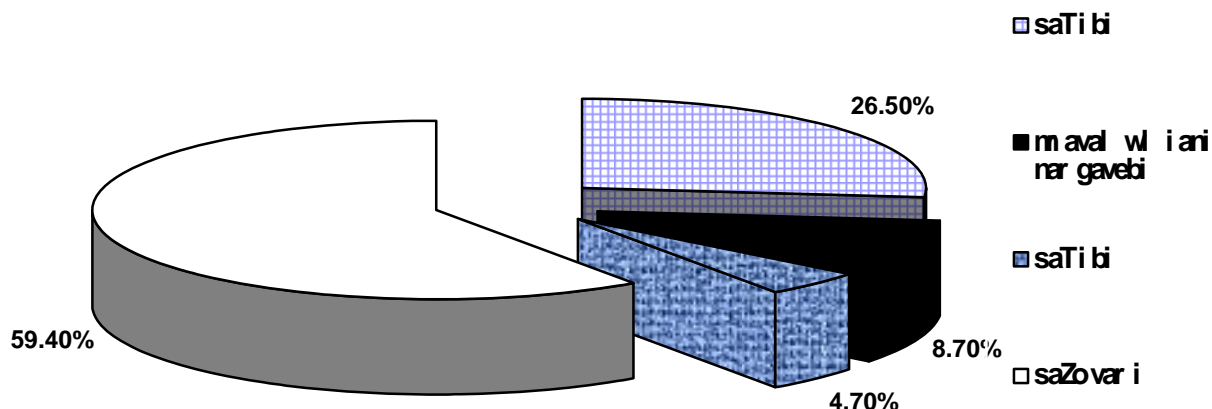
საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების სტრუქტურა (2003 წლის 1 იანვრისათვის)

სავარგულების დასახელება	ათასი ჰა.	%
სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები, სულ	3025.8	100,0
მათ შორის:	801.8	26.49
სახნავი		
მრავალწლიანი ნარგავები	263.8	8.71
სათიბი	143.8	4.75
სამოვარი	1796.6	59.37
შენობები და ეზოები	19.8	0.68

ცხრილი შედგენილია; საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკის დეპარტამენტის მასალების მიხედვით თბ. 2004.

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების სტრუქტურაში, როგორც 1-ლი ნახაზიდან ჩანს ყველაზე დიდი ხვედრითი წილი უკავია, სამოვრებს_59,4%, ხოლო შემდეგ მოდის შესაბამისად, სახნავი_26.5%-ი, მრავალწლიანი ნარგავები-8,7%-ი, სათიბები_4,7%-ი.

სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების სტრუქტურა 2003 წ. 1 იანვარი

სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების სტრუქტურა იცვლება სოფლის მეურნეობის საწარმოო სპეციალიზაციის ზონების მიხედვით (იხ. ცხრილი 5)

მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ აგრარული რეფორმების პროცესში საქართველოს ცალკეულ ტერიტორიებს შეეცვალა სპეციალიზაცია. ბევრგან მრავალწლიანთა ადგილი მარცვლეულმა დაიკავა, მაგრამ ზოგადად ზონების საწარმოო სპეციალიზაცია მაინც შენარჩუნებულია.

დამუშავებული მიწების ყველაზე მაღალი ხვედრითი წილით საგარეუბნო სოფლის მეურნეობის ზონები ხასიათდებიან (თბილისი, რუსთავი და ქუთაისის შემოგარენში 25-26%). საკმაოდ მაღალია დამუშავებული ფართობების წილი კახეთსა და ქართლში (22-27%), კოლხეთის სუბტროპიკული მემცენარეობისა და ჯავახეთის მთიანეთის ფარგლებში დამუშავებულ მიწებს 18-18,5% უკავიათ. მომდევნო ჯგუფში იმყოფება იმერეთის მაღლობისა და რაჭა-ლეჩხუმის, აფხაზეთისა და აჭარის სუბტროპიკული კულტურების ზონები (9-12%), სამაჩაბლოსა და სამცხე-თრიალეთში ეს მაჩვენებელი 6-7%, ხოლო დასავლეთ კავკასიონში იგი 1%-საც ვერ აღწევს,

ცხრილი 5

მიწის ფონდის სტრუქტურა (სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაციის ზონების მიხედვით %-ით 2003 წ.)

№	ბუნებრივ-ეკონომიკური ზონა	საერთო ფართობი	სახნავი	მრავალწლიანი ნარგავები	სათიბ-საძოვრები	სულ სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები	ტყე და ბუჩქნარი	დანარჩენები
1.	ალაზნის ვაკის და გარე კახეთის მევენა-ხეობის	100,0	15,2	6,3	29,6	51,2	33,4	15,4

2.	ქვემო ქართლის სა-გარეუბნო სოფლის მეურნეობის	100,0	21,0	4,4	20,9	46,3	34,9	18,8
3.	აღმ. საქართველოს მთის მეცხოველე- ობის	100,0	3,4	0,6	40,8	44,8	30,9	24,3
4.	შიდა ქართლის მეხი-ლეობის	100,0	15,8	11,5	17,7	45,0	37,4	17,6
5.	სამაჩაბლოს მეხილე-ობა- მეცხოველეობა	100,0	4,8	1,3	33,9	40,0	48,4	11,6
6.	ჯავახეთის მთიანეთ-ის მეცხოველეობის და მეკარტოფილე- ობის	100,0	17,6	0,1	42,9	60,6	7,6	31,8
7.	სამცხე- თრიალეთის მეცხ- მეხილეობა	100,0	5,6	1,0	34,4	41,0	43,5	15,5
8.	იმერეთის მაღლობის და რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობა- მეცხო-ველეობა	100,0	6,0	3,5	17,1	26,6	56,0	17,4
9.	დას. კავკასიონის მთის მეცხოველეობა	100,0	0,6	0,1	31,4	32,1	48,2	19,7
10.	აფხაზეთის სუბტრო-პიკული კულტურე-ბის	100,0	7,8	3,7	14,2	25,7	59,0	15,3
11.	კოლხეთის სუბტრო-პიკული კულტურე-ბის	100,0	9,3	9,1	13,8	32,2	39,1	28,7
12.	ქუთაისის საგარეუბ-ნო სოფლის მეურ- ნეობის	100,0	20,0	5,5	14,4	40,0	36,2	23,8
13.	აჭარის სუბტროპი- კული კულტ. და მე-თამბაქოების	100,0	3,0	5,8	14,7	23,5	65,1	11,4
	სულ საქართველოში ათ. ჰა. %	7628.4 100,0	801.8 10.5	264.9 3.4	2043.5 26.8	31101.2 40.7	2456.2 32.2	2065.1 27.0

სახნავისა და მრავალწლიანი ნარგავების ძირითადი მასივები ბარის ზონაში, ზღვის დონიდან 1000 მ-მდეა განლაგებული. მიწათმოქმედების ზედა ზღვარი ჯავახეთის პლატოზე 2200მ-მდე აღწევს, სადაც მოსწორებული ზედაპირები ნაყოფიერი შავმიწა ნიადაგებითაა წარმოდგენილი.

სულ სხვა სურათია ბუნებრივი საკვები სავარგულების განლაგებაში, სადაც საძოვრების უმეტესი ნაწილი 1000 მ. ზემოთ მდებარეობს. საძოვრების გამოყენება განაწილებულია მისი სიმაღლის მიხედვით. აღმოსავლეთ საქართველოს ბარის საძოვრები სეზონურობის მიხედვით გამოიყენება ზამთრისა და მთელი წლის ძოვებისათვის, მთიან ზონაში კი მხოლოდ ზაფხულობით.

1.4. სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების დინამიკა, ტრანსფორმაცია და სტრუქტურა.

დინამიკაში მიწის სავარგულები მუდმივ ცვლილებას განიცდის. ეს გარემოება თავის მხრივ იწვევს მიწის სავარგულების თანაფარდობის და მოსარგებლეთა შემადგენლობის შეცვლას.

მიწის სავარგულების სტრუქტურას და მისი ხარისხის ტრანსფორ-მაციას ასევე განაპირობებს ახალი მიწების ათვისება, აქტიური მელიორაციული ღონისძიებები და სხვა. ამასთან, ეროზიული პროცესები, მიწების დამლაშება ან დაჭაობება, დატბორვა და სხვა არახელსაყრელი მოვლენები იწვევენ სავარგულების ფართობების შემცირებასა და მიწის ფონდის ხარისხობრივი შემადგენლობის გაუარესებას. ამრიგად, მიწის რესურსები განიცდიან განუწყვეტელ რაოდენობრივ და თვისობრივ ცვლილებებს.

თანამედროვე პირობებში, ტექნიკურ პროგრესთან და ურბანიზაციასთან დაკავშირებით, მიწების გამოყენების სტრუქტურის ცვლილებები აგრარულ მოთხოვნებს სცილდება. კერძოდ, კი სასოფლო-სამეურნეო მიწები გამოიყენება სამრეწველო და საბინაო მშენებლობისათვის, გზების, აეროდრომების, ჰიდროობიექტების და სხვა ობიექტებისათვის. პროგნოზით ეს პროცესი მომავალშიც გაგრძელდება და სურსათის უკმარისობის ერთ-ერთ არაპირდაპირ მიზეზად დარჩება. მსოფლიოში სურსათის დეფიციტის გამო, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მონაცემების მიხედვით, არასაკმარისად იკვებება 450 მლნ, ხოლო ფაქტიურად შიმშილობს 75 მლნ. ადამიანი.

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო მიწების სტრუქტურის სივრცობრივ-დროებითი ანალიზი ხელს უწყობს რთული ბუნებრივ-გეორგაფიული და სოციალურ-ეკონომიკური ურთიერთკავშირების შესწავლასა და რეგულირებას, რომელიც სასოფლო-სამეურნეო სისტემის ფუნქციონირების პროცესში ჩნდება.

მიწების დინამიკის ანალიზიდან (იხ. ცხრილი 6) ჩანს, რომ საქართველოს მიწის ფონდის სასოფლო-სამეურნეო ათვისება 1950 წელთან შედარებით 2003 წელს შემცირდა (3447,2 ათ.

3ა-დან 3025,8 ათ. ჰა.-მდე.) ე. ი. 1950 წ. სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები მთელი ტერიტორიის 49,6%-ს შეადგენდა, დღეისათვის კი მათი წილი 39,6%-მდე დავიდა.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი კლება სახნავ მიწებზე აღინიშნება (მოცემულ პერიოდში 264,9 ათ. ჰექტარით). მიწების ეს კატეგორია ყველაზე ინტენსიურად მცირდებოდა 60-80-იან წლებში, როდესაც ქვეყნის აგრარული პოლიტიკა მიმართული იყო სუბტროპიკული მეურნეობის სწრაფი განვითარებისაკენ, ხოლო მარცვლეულის წარმოება მნიშვნელოვნად შემცირდა და მაქსიმალურად შეიზღუდა. დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან, მიწების პრივატიზაციის პროცესის პარალელურად, სახნავი სავარგულების თანდათანობითი ზრდა იწყება, რომელიც ძირითადად მარცვლეული კულტურების გაფართოებითაა განპირობებული (1990 წლიდან 2003 წლამდე სახნავის ფართობი 107,3 ათ. ჰექტარით გაიზარდა).

ცხრილი 6

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების ფართობების დინამიკა 1950-2003 წლებში

წელი		სასოფლო-სამეურნეო მიწები (საკარმიდამოს ჩათვლით, სულ)	მათ შორის			
			დამუშავებული მიწები (საკარმიდამოს ჩათვლით)	აქედან		
				სახნავი	მრავალწლიანი ნარგავები	სათიბ-სამოვრები
1950	ათ.ჰა	3447,2	1867,5	1055,3	234,0	1579,7
	%	100,0	54,2	30,6	6,8	45,8
1955	ათ.ჰა	3168,4	1569,7	976,7	244,0	1598,7
	%	100,0	49,5	30,8	7,7	50,5
1960	ათ.ჰა	2881,0	1419,5	925,0	235,2	1461,5
	%	100,0	49,3	32,1	8,2	50,7
1965	ათ.ჰა	2785,5	1173,1	727,1	216,3	1612,4
	%	100,0	42,1	25,1	7,8	57,9
1970	ათ.ჰა	2898,1	1162,6	685,3	235,0	1735,5
	%	100,0	40,1	23,6	8,1	59,9
1975	ათ.ჰა	2951,9	1155,1	678,1	256,1	1796,3
	%	100,0	39,1	23,0	8,7	60,9
1980	ათ.ჰა	2996,3	1156,1	668,1	288,1	1839,9
	%	100,0	38,6	22,3	9,6	61,4
1985	ათ.ჰა	2978,9	1155,6	686,8	272,3	1823,3
	%	100,0	38,8	23,0	9,1	61,2
1990	ათ.ჰა	2984,6	933,8	694,5	239,3	1842,4
	%	100,0	33,5	24,9	8,6	66,5
2000	ათ.ჰა	2999,1	1060,5	790,4	270,1	1938,6
	%	100,0	35,4	26,3	9,1	64,6
2003	ათ.ჰა	3025,8	1064,8	801,8	263,8	1940,4
	%	100	35,2	26,5	8,7	64,1

ცხრილი შედგენილია: საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მასალების მიხედვით

შენიშვნა: ცხრილში შესული არ არის შენობების და ეზოების მაჩვენებლები.

მნიშვნელოვნად შემცირდა დამუშავებული მიწების ფართობები, თუმცა 1990 წლიდან შედარებითი ზრდის ტენდენცია შეიმჩნევა (1990 წ-თან, 2003 წელს 131,0 ათ. ჰექტრით). აღსანიშნავია, რომ დამუშავებაში მყოფი მიწების მაჩვენებლები სწორედ 1990 წლამდე ყველაზე დაბალ ზღვრამდე მივიდა (933,8 ათ. ჰა). ამ პერიოდიდან, ქვეყანაში განვითარებული ღრმა სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისის გამო, სასოფლო-სამეურნეო წარმოება კატასტროფულად დაეცა (მაგალითად, 1992 წელს დამუშავებული იყო 737 ათ. ჰა, რაც 2,5-ჯერ ნაკლებია, ვიდრე 1950 წელს), შეცვლილია სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების სტრუქტურაც: გაზრდილია ნაკლებ ინტენსიური ბუნებრივი საკვები სავარგულების ხვედრითი წილი, ხოლო დამუშავებული მიწები მუდმივი კლებითი ტენდენციით ხასიათდება (1950-2003 წ.წ. სათიბ-სამოვრების წილი გაიზარდა 360,7 ათ. ჰა-თი, ხოლო დამუშავებული მიწების წილი, შესაბამისად, შემცირდა 802,7 ათ. ჰა-თი.

ბუნებრივი საკვები სავარგულების ფართობების ზრდა ძირითადად ხდება სამოვრების ხარჯზე, სამოვრების კატეგორიაში გადავიდა მიწები, რომლებიც ადრე არ იყო სოფლის მეურნეობაში გამოყენებული; მეორე მხრივ, სამოვრების ზრდა ხდებოდა მიტოვებული სახნავის ხარჯზეც, რაც «გაუდაბნობის» პროცესის გარკვეულ გამოვლინებას წარმოადგენს. დამუშავებული მიწების უფრო დაბალ კატეგორიაში გადაყვანა გამოიწვია ეროზიის, ღვარცოფული პროცესების, მეორადი დამლაშების წინააღმდეგ არასაკმარისმა ბრძოლამ, დახრილი ნაკვეთების მიტოვებამ და მიწების არასწორმა პრივატიზაციამ (რაც იმაში გამოიხატება, რომ მიწის ფართობები დაქუცმაცდა და არაეფექტური გახადა მისი დამუშავება) და ა.შ.

მრავალწლიანი ნარგავების ფართობები 1950-1970 წ.წ. პრაქტიკულად სტაბილური იყო, თუმცა ამავე პერიოდში იზრდებოდა მათი ხვედრითი წილი სასოფლო-სამეურნეო მიწების სტრუქტურაში (1950 წ._6,8%, 1960წ._8,2%, 1975 წ.-8,7%, 1980 წ._9,6%). შემდგომ წლებში, განსაკუთრებით 1990 წლის მომდევნო პერიოდში, მრავალწლიანი კულტურების ადგილზე საქართველოს ბევრ რეგიონში მარცვლეული და სხვა სასურსათო კულტურები გაშენდა. დასავლეთ საქართველოში ჩაის კულტურას შეენაცვლა სიმინდი, აღმოსავლეთში კი (ქართლში)-ხეხილის ბაღებს ხორბალი, ხოლო კახეთში ამომირკული ვენახების ნაცვლად

საზამთროც კი დათესეს. საბედნიეროდ, ეს პროცესი ნელ-ნელა რეგულირდება და თვითონ ცხოვრება კარნახობს დამუშავებული მიწების ისეთ სტრუქტურას, რომელიც მეტად პასუხობს დღევანდელ მოთხოვნებს. მრავალწლიანი ნარგავების წილი თითქმის თანაბრად განაწილებულია დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს შორის, თუმცა გათანაბრება მოხდა ძირითადად 80-იან წლებში, როცა აღმოსავლეთ რაიონებში აითვისეს მიწის საკმაოდ დიდი მასივები (ძირითადად ვენახის გაშენების მიზნით). განსაკუთრებით მაღალია მრავალწლიანთა ხვედრითი წილი კახეთში (ვენახები) და კოლხეთის ზონაში (ჩაი), რომელთა წილად ამ ნარგავების 47%-ი მოდის.

თავდაპირველად, მრავალწლიან ნარგავთა ფართობები ახალი ნაკვეთების ათვისების ხარჯზე იზრდებოდა. ასე, მაგალითად, კახეთში ბევრგან ვენახი გააშენეს ფართობებზე, სადაც ადრე ბუჩქნარი იყო; ქართლში ახლად ათვისებულ მიწებზე ხეხილის ბაღები გააშენეს. მაგრამ, გარდა მიწებისა, რომელთა ათვისება მორწყვითა და ამოშრომით იყო განპირობებული, მრავალწლიანების გაშენება ზოგიერთ რაიონში მიმდინარეობდა საუკეთესო სახნავი მიწების ხარჯზე, (შირაქის ველებზე, მარცვლოვანი კულტურების ფართობებზე გაშენებული ვენახები), რამაც უარყოფითად იმოქმედა მემინდვრეობისა და მარცვლეული მეურნეობის განვითარებაზე. მარცვლეულის ადგილს, ამის გარდა, 70-80-იან წლებში, აგრეთვე საკვები კულტურები (მეტად დაბალი მოსავლიანობით) იკავებდნენ. ეს პროცესი ერთ-ერთი მიზეზია იმისა, რომ საქართველოს მოსახლეობა სუსტად უზრუნველყოფილია პირველადი მოხმარების სურსათით და განსაკუთრებით, ხორბლით. საქართველო, ასრულებდა რა საკავშირო დაკვეთას სუბტროპიკული და სამხრეთული კულტურების წარმოებაზე, არ აწვითარებდა საკუთარი მოსახლეობის მემარცვლეობისა და მეცხოველეობის პროდუქტებით მომარაგებისათვის საჭირო დარგებს. ამან კი ქვეყანა, დღევანდელი პოლიტიკური სიტუაციის გათვალისწინებით, მეტად მძიმე მდგომარეობაში ჩააყენა.

მოსახლეობის მიწით უზრუნველყოფის დინამიკის ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით შემცირდა დამუშავებული მიწების ნორმა თითქმის ორჯერ, ხოლო სახნავით კიდევ უფრო მეტად. მიწით უზრუნველყოფის სულადობრივი ნორმის შემცირება ორი ფაქტორის ზემოქმედების შედეგია: ერთი მხრივ, იზრდება მოსახლეობის რაოდენობა, ხოლო მეორეს მხრივ, მცირდება დამუშავებული მიწების აბსოლუტური ფართობი, ასე, მაგალითად, 1959-2003 წ.წ. მოსახლეობა გაიზარდა დაახლოებით 12,2%-ით;

ამავე პერიოდში დამუშავებული მიწების ფართობი შემცირდა 25,3%-ით. ამრიგად, დამუშავებული მიწების სულადობრივი ნორმის კლებაზე იმოქმედა ორივე ფაქტორმა.

აქედან გამომდინარე, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების ტრანსფორმაციის სურათი შემდეგნაირია: დამუშავებული მიწების დიდი ნაწილი გადაყვანილია ნაკლებად ინტენსიურ სავარგულებში_მოუვლელ და დაბალპროდუქტიულ საძოვრებში, ხოლო გარკვეული ფართობები საერთოდ გამოითიშა სასოფლო-სამეურნეო ბრუნვიდან, ე. ი. გადაყვანილია სოფლის მეურნეობაში გამოუყენებელ მიწებში. უკანასკნელი 50 წლის მანძილზე სასოფლო-სამეურნეო მიწების ფონდს გამოაკლდა 428,7 ათ. ჰექტრამდე. ამავდროულად, არასასოფლო-სამეურნეო მიზნებისათვის ათ-ვისეული იყო 81,7 ათ. ჰექტარი მიწა.

1.5. მიწის რესურსები, როგორც საგადასახადო დაბერგვის ძირითადი ობიექტი სოფლის მეურნეობაში, მიწების პრივატიზაციის გათვალისწინებით.

მიწის გადასახადით დაბერგვის ობიექტია სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები, როგორცაა: სახნავი, მრავალწლიანი ნარგავებით დაკავებული ფართობები, წყლისა და ტყის ფონდის მიწები, ბუნებრივი და გაკულტურებული სათიბები და საძოვრები, საკარმიდამო, საბაღე, საბოსტნე და სააგარაკე ნაკვეთები, სამელიორაციო ქსელებით დაკავებული მიწები და სხვა არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები.

მიწათსარგებლობა პოსტსაბჭოურ საქართველოში ძირეულად შეიცვალა, თუ ადრე მთელი მიწა სახელმწიფო საკუთრებას წარმოადგენდა და მთავარ მოსარგებლებს კოლმეურნეები და საბჭოთა მეურნეობების მუშები წარმოადგენდნენ, დღეს ეს სურათი კარდინალურად შეიცვალა.

საქართველოში გატარებული მიწის რეფორმის შედეგად განხორციელდა მიწაზე სახელმწიფო მონოპოლიური საკუთრების ფორმის ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა საკუთრების ფორმით შეცვლა, რის შედეგად შეუქცევადი და გარანტირებული გახდა ქვეყანაში მიმდინარე საზოგადოებრივი წყობის ტრანსფორმაციის და საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პროცესი.

1990-1995 წ.წ. საქართველოში მნიშვნელოვნად შემცირდა სოფლის მეურნეობის საწარმოო და ტექნიკური პოტენციალი. ფუნქციონირება შეწყვიტა ათობით მეცხოველეობის კომპლექსმა, მეფრინველეობის ფაბრიკამ და სასათბურე კომბინატმა, ამოიძირკვა მრავალი ჰექტარი მრავალწლიანი ნარგავები. მაგალითად, ხეხილის ფართობი 1990 წლის 101,4 ათ. ჰექტრიდან 2003 წელს 60 ათ.-მდე შემცირდა, ხოლო ვენახის ფართობი შესაბამისად_101,6

ათასიდან 65 ათ. ჰექტრამდე. შემცირდა აგრეთვე შესაბამისად ჩაის (15 ათ.ჰა-თი) და ციტრუსების (5,4 ათ.ჰა-თი) საერთო ფართობი.

ქვეყანაში შექმნილი მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა ადასტურებს, რომ დეკოლექტივიზაციის სტიქიურად დაწყებულმა პროცესმა სოფლის მეურნეობაში მეტად არასახარბიელო სიტუაცია ჩამოაყალიბა. დაინგრა მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, მოიშალა ორგანიზაციულ-მმართველობითი ურთიერთობანი, ხოლო ახალი ფორმები ნელა იკიდებს ფეხს, ასეთ პირობებში აუცილებელია, როგორც პრივატიზაციის პროცესის გააქტიურება და სწორად წარმართვა, ისე მეურნეობათა სხვადასხვა ფორმების რაციონალური შეხამება (გლეხური მეურნეობა, კოოპერატივები, ფირმები, ასოციაციები, სააქციო საზოგადოებები და ა.შ.). ამავე დროს, სოფლის წარმოების ინდივიდუალურ და კოლექტიურ ფორმებს სახელმწიფოს მხრიდან დიდი დახმარება სჭირდება (იხ. ცხრილი 7-8).

2003 წლის 1 აპრილისათვის საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებიდან სულ პრივატიზირებული იყო 25,2%, მათ შორის: სახნავი_54.6%, მრავალწლიანი ნარგავები_68.4%, სათიბი და საძოვრები_0.05%. უნდა აღინიშნოს, რომ სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებიდან პრივატიზებული მიწების პროცენტი ჯერ კიდევ დაბალია, რაც 25,2%-ს შეადგენს, ხოლო რაც შეეხება პრივატიზებულ სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებს ავტონომიური რესპუბლიკების და რეგიონების მიხედვით, შესაბამისად: აფხაზეთის ა/რ-ში_8,5%, აჭარის ა/რ-ში_37,7%, გურია_58%, იმერეთი_50,6%, რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი_22,7%, შიდა ქართლი_35,4%, მცხეთა-მთიანეთი_18,8%, კახეთი-24,5%, ქვემო ქართლი_16,9%, სამცხე-ჯავახეთი_17,8%, სხვა დანარჩენი-1,5%-ს შეადგენს.

საქართველოში აგრარული რეფორმა დაიწყო 1992 წელს, როდესაც გლეხებს, რომლებიც ფლობდნენ მიწის საკარმიდამო ნაკვეთებს, ამ ნაკვეთების ფართი გაუდიდეს 1,20 ჰა-მდე, ხოლო 1996 წლის მარტიდან მოსახლეობისათვის გაცემული მიწა გამოცხადდა მათ კერძო საკუთრებაში. ამავე დროს, მსხვილი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების შესაქმნელად, მოქალაქეებს სამეურნეო საქმიანობისათვის უფლება მიეცათ იჯარის ქირის წესით აიღონ მიწა.

აგრარული რეფორმის მთავარი ქვაკუთხედი სწორედ საადგილ-მამულო რეფორმაა, რომლის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ მიწა კერძო საკუთრებად ცხადდება, ხოლო მიწის გარკვეული ნაწილი რჩება სახელმწიფო საკუთრებად, მიწა მფლობელობაში გადაეცემა გლეხურ მეურნეობებს, კოოპერატივებს, სახელმწიფო და სხვა საწარმოებს. მიწათმოსარგებლობის, მიწათმფლობელებისა და მიწათსაკუთრების უფლების

დაკანონებასთან ერთად, ახალი ეკონომიკური მექანიზმის ამუშავების ძირითად საშუალებად მიჩნეულია მიწის გადასახადი.

საქართველოში მიწის პრივატიზაცია დაიწყო სამოქალაქო ომის დროს, სათანადო მეთოდოლოგიური და მატერიალური ბაზის მოუმზადებლობის პროცესში. ცხადია, მიწის რეფორმა არსებითი დარღვევებით ხასიათდე-ბოდა. ადგილი ჰქონდა მიწების თვითნებურ მიტაცებას, მრავალწლიანი ნარგავების გაჩეხვას და ა. შ. მიწების პრივატიზაციის შედეგად სავარგულები დაქუცმაცდა და მრავალი მეურნეობა ნახევრადნატურალურ ხასიათს ატარებდა. ასეთი ხარვეზები ყველა ახლად დაწყებულ საქმეს თან სდევს. დროთა განმავლობაში, იმედია, მიწის რეფორმა სწორ მიმართულებას მიიღებს და სოფლის მეურნეობის აღმავლობის მთავარ საფუძვლად იქცევა. სწორედ განვითარება ჰპოვა საქართველოს 2005 წლის 8 ივლისის კანონში «სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის პრივატიზების შესახებ», რომლის მიზანია სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის პრივატიზების შედეგად სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ფონდის ათვისება, მისი რაციონალურად გამოყენება და მიწის ბაზრის განვითარებისათვის ხელის შეწყობას რაც მთავარია მუხლი 18. «გარდამავალი დებულებანი» ითვალისწინებს სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთისა და მასთან დაკავშირებული უძრავი ქონების პრივატიზებიდან შემოსული თანხები მოხმარდეს ადგილობრივი ინფრასტრუქტურის განვითარებას.

თავი II. გადასახადები, მათი მნიშვნელობა და როლი სოფლის მეურნეობის

განვითარებაში

2.1. გადასახადების არსი და მნიშვნელობა

საბაზრო ურთიერთობების პირობებში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება შესაბამისი საგადასახადო სისტემის ჩამოყალიბებას. შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს საგადასახადო სისტემა ჯერ-ჯერობით ფორმირების პროცესშია და მისი ოპტიმალური ვარიანტის მიგნება საკმაოდ რთული აღმოჩნდა, რადგანაც იგი მრავალ საშინაო და საგარეო ფაქტორებზეა დამოკიდებული, მ. შ. ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ფაქტორებზე.

საგადასახადო სისტემა ფართო ცნებაა და მოიცავს გადასახადების გადახდევინების ფორმებისა და მეთოდების, საგადასახადო ორგანოების ფუნქციონირების წესების, აგრეთვე საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისათვის პასუხისმგებლობის სახეების ერთობლიობას.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-2 მუხლის შესაბამისად, საქართველოს საგადასახადო სისტემა მოიცავს ამ კოდექსით გათვალისწინებული გადასახადების (მათი დაწესების, შეცვლისა და გაუქმების) გადახდევინების პრინციპების, ფორმებისა და მეთოდების, საგადასახადო ორგანოებისა და საგადასახადო კონტროლის, აგრეთვე საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისათვის პასუხისმგებლობის სახეების ერთობლიობას.

ხოლო რაც შეეხება გადასახადის ცნების განსაზღვრას, მისი განსაზღვრის გარეშე შეუძლებელია როგორც საფინანსო-საბიუჯეტო, ასევე პასუხისმგებლობის სხვა სახეების სწორი რეალიზაცია.

განვიხილოთ მეცნიერთა შეხედულებები გადასახადის ცნების განსაზღვრის შესახებ:

ს. პეპელიაევის აზრით «გადასახადი წარმოადგენს ფიზიკური და იურიდიული პირების საკუთრების კანონით დადგენილი გასხვისების ფორმას, რომელიც ატარებს სავალდებულო, ინდივიდუალურად უსასყიდლო და არაეკვივალენტურ ხასიათს, უზრუნველყოფილია სახელმწიფო იძულების ღონისძიებებით, არ ატარებს სასჯელის ან კონტრიბუციის ხასიათს და მისი მიზანია უზრუნველყოს საჯარო ხელისუფლების გადახდისუნარიანობა».¹

ვ. გურეევი იძლევა შემდეგ განსაზღვრებას: «გადასახადი წარმოადგენს სავალდებულო შენატანს, რომელსაც იურიდიული და ფიზიკური პირებისაგან კრეფს სახელმწიფო, შესაბამისი დონის ბიუჯეტში (ფედერალური, რეგიონული, ადგილობრივი). ამასთან, სავალდებულო შენატანს იგი განსაზღვრავს, როგორც «იურიდიული და ფიზიკური პირების მიერ სამეწარმეო საქმიანობიდან ან სხვა წყაროებიდან მიღებული შემოსავლის (მოგების, ქონების) ნაწილის ამოღების კანონით დადგენილ საშუალებას ფულადი ფორმით»²

დ. ჩერნიკის აზრით გადასახადი წარმოადგენს «სახელმწიფოს მიერ საზოგადოების სასარგებლოდ მთლიანი შიდა პროდუქტის განსაზღვრული ნაწილის ღირებულების ამოღების სავალდებულო შენატანის სახით»³

¹ основы налогового права. Учебно-методическое пособие_под ред. С. Пепеляева, М. 1995, с 24

² Гуреев В. Налоговое право. М. 1995Ю с 28-29

³ Налоги_под ред. Д. Черника, М. 1999 г. с 36.

ი. დენისოვას აზრით, «გადასახადი წარმოადგენს სავალდებულო, ინდივიდუალურად უსასყიდლო ფულად შენატანებს ბიუჯეტში და სახელმწიფო არასაბიუჯეტო ფონდებში, რომლებიც იკრიფება გადასახადის გადამხდელებისაგან კანონით დადგენილი წესითა და ოდენობით».¹

ა. ბრიზგალინის აზრით კი «გადასახადი წარმოადგენს ბიუჯეტში სავალდებულო შენატანს, რომელიც უშუალოდ შედის სახელმწიფოს საგადასახადო სისტემაში და დადგენილია საგადასახადო კანონმდებლობის აქტით»²

ზემოაღნიშნული ყველა განსაზღვრება გადასახადის ცნების შესახებ უმეტესწილად ასახავს შენატანების ეკონომიკურ ბუნებას და მათი განსხვავება სხვა საგადასახადო შენატანებისაგან ფაქტიურად შეუძლებელია.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-6 მუხლში მოცემულია გადასახადის ნორმატიული განსაზღვრება, რომლის თანახმადაც, გადასახადი არის ამ კოდექსის მიხედვით საქართველოს სახელმწიფო, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკებისა და ადგილობრივ ბიუჯეტებში სავალდებულო ფულადი შენატანი, რომელსაც იხდის გადასახადის გადამხდელი, გადახდის აუცილებელი, არაეკვივალენტური და უსასყიდლო ხასიათიდან გამომდინარე.

გადასახადის ძირითად იურიდიულ ნიშნებს წარმოადგენს:

1. გადასახადი სუბიექტის საკუთრების ნაწილის გასხვისებას სახელმწიფო სასარგებლოდ. ე. ი. გადასახადის გადახდისას წარმოებს მესაკუთრის შემოსავლების (ქონების) ნაწილის გადასვლა სახელმწიფოს საკუთრებაში. აქედან გამომდინარე, საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-8 მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, დარიცხული გადასახადი არის ვალი სახელმწიფოს წინაშე და ექვემდებარება ბიუჯეტში აუცილებელ გადახდას.

2. გადასახადის დაწესებისა და შემოღების კანონიერება. ე. ი. გადასახადის დაწესება და აკრეფა ხორციელდება საკანონმდებლო აქტებით განსაზღვრული წესითა და პირობებით.

საქართველოს კონსტიტუციის 94-ე მუხლის თანახმად, გადასახადის შემოღების წესს ადგენს მხოლოდ კანონი. ამდენად, გადასახადი კანონიერია, თუ იგი დადგენილია საქართველოს საკანონმდებლო ორგანოს (პარლამენტი) მიერ. ე. ი. გადასახადი არის

¹ Денисова Н. Понятие налога. Принципы и функции налогообложения.

² Налоги и налоговое право _ под ред. А. Брызгалина. М. 1997. с 87.

სავალდებულო შენატანი და გადამხდელები ვალდებულნი არიან გადაიხადონ გადასახადი. არასავალდებულო გადასახადები არ არსებობს.

ფიზიკური და იურიდიული პირი ვალდებულია საგადასახადო კოდექსის მე-8 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად გადაიხადოს საგადასახადო კოდექსით დაწესებული საერთო-სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი გადასახადები, რომელთა მიხედვითაც ეს პირი გადასახადის გადამხდელია. გადასახადის გადახდის სავალდებულო ხასიათი უზრუნველყოფილია სახელმწიფოს მიერ საგადასახადო, სამართალდამცავი და სასამართლო ორგანოების მეშვეობით. ეს მიუთითებს იმაზე, რომ გადასახადების გადახდა ატარებს არა ნებაყოფლობით, არამედ იძულებით ხასიათს.

აუცილებელია აღვნიშნოთ, რომ «საგადასახადო სისტემა» და «გადასახადების სისტემა» არა ტოლფასი ცნებებია, საგადასახადო სისტემა უფრო ფართო ცნებაა, ვინაიდან ხასიათდება ეკონომიკური და სამართლებრივ-პოლიტიკური მაჩვენებლებით.

ეკონომიკურ მაჩვენებელს პირველ რიგში მიეკუთვნება საგადასახადო ტვირთი. საგადასახადო ტვირთის სიდიდე_ნებისმიერი სახელმწიფოს პრობლემაა. ზოგჯერ, როგორც სპეციალურ, ასევე პუბლიცისტურ ლიტერატურაში ვხვდებით მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ რაც უფრო დაბალია საგადასახადი ტვირთი, მით უფრო დინამიურად ვითარდება სახელმწიფოს ეკონომიკა; რაც ნაკლებია გადასახადები, მით მაღალია ეკონომიკის ზრდის ტემპი. ამასთან, მაგალითისათვის მოყავთ აშშ-ის პრეზიდენტის როლანდ რეიგანის მიერ 80-იანი წლების დასაწყისში განხორციელებული რეფორმები. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ დღეისათვის თვით აშშ-ში საგადასახადო რეფორმების-»რეიგანომიკის«-მიმართ დამოკიდებულება არაერთგვაროვანია, ხოლო გადასახადებით დაბეგვრის თეორიაში პოსტულატი «დაბალი გადასახადები_მაღალი ეკონომიკა» დღემდე არ არის დამტკიცებული და დასაბუთებული. პირიქით, მრავალი უცხოელი ეკონომისტი დარწმუნებულია, რომ გადასახადების შემცირებამ შეიძლება სერიოზული ზიანი მიაყენოს ქვეყნის ეკონომიკას. ასე მაგალითად, საგადასახადო განაკვეთების შემცირების მიუხედავად, 80-იან წლებში აშშ-ში მკვეთრად გაიზარდა სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტი, ხოლო დანაზოგების ნორმამ 1986 წელს, საგადასახადო «რეიგანომიკის» აღზევების დროს, შეადგინა სულ რაღაც 3,9%, ანუ იმ პერიოდისათვის ყველა სამრეწველო ქვეყნებს შორის ამ მაჩვენებლის ყველაზე დაბალი დონე.¹

¹ Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р., Экономика_пер. с англ. со 2-го изд. М. 1993ю с 440

გადასახადების განაკვეთების შემცირებამ შესაძლოა თავისთავად სხვადასხვა გზით, ხელი შეუწყოს ეკონომიკის განვითარებას. მაგალითად, ზღვრული განაკვეთების შემცირებამ შეიძლება ადამიანებს უფრო დამატებითი მუშაობის სტიმული მისცეს, რაც გარკვეულწილად გამოიწვევს სამუშაო ძალების მიწოდებასა და შრომის ნაყოფიერების ზრდას. ამასთან, დაბალი გადასახადების დროს იზრდება დანაზოგები და ჩნდება ინვესტირების სტიმული. მაგრამ ეს მხოლოდ თეორიაა, რომლის დამტკიცებაც არც თუ ისე იოლია. ასე მაგალითად, გადასახადების შემცირების კარდინალური მომხრეების აზრით, აშშ-ში 80-იანი წლების დასაწყისში, როლანდ რეიგანის მიერ განხორციელებული რეფორმების შემდეგი მომდევნო 7 წელი იყო დაჩქარებული ეკონომიკური ზრდის წლები (1983-დან 1989 წლების ჩათვლით). მაგრამ ეს მოსაზრება დამატებით დასაბუთებას საჭიროებს, ვინაიდან შედარებით მოკლე პერიოდების განმავლობაში ზრდის ტემპზე მრავალი ფაქტორი ახდენს გავლენას და აქ პირველ რიგში აღსანიშნავია საქმიანი აქტივობის ციკლის ქრონოლოგია. ამის გარეშე ძნელია ცალსახა დასკვნების გაკეთება იმის თაობაზე, თუ რა ზომით შეიძლება უწყობდეს ხელს ეკონომიკურ ზრდას გადასახადების შემცირება.¹

როგორც სპეციალისტებს მიაჩნიათ, აშშ-ში შემოსავლების ეკონომიკური ზრდა განპირობებული იყო აგრეთვე იმით, რომ დაბალი გადასახადების გადახდის პირობებში, მდიდარ ამერიკელებს საგრძნობლად შეუსუსტდათ თავიანთი შემოსავლების დამალვის სტიმული, რაც ფაქტობრივად ნიშნავდა ადრე დამალული შემოსავლების ასახვას ეროვნულ სტატისტიკურ ანგარიშგებაში. ამგვარად, ნათელი გახდა თუ როგორ შეუწყო ხელი საშემოსავლო გადასახადების შემცირებამ ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებას.

საგადასახადო განაკვეთების საერთო შემცირების მიუხედავად, აშშ-ში პარალელურად ხორციელდებოდა კაპიტალზე და კორპორაციის შემოსავალზე გადასახადის განაკვეთების ნაწილობრივი ზრდა. როგორც საზღვარგარეთის განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკა გვიჩვენებს, თავისთავად გადასახადების შემცირებას ნაკლებად შეუძლია ეკონომიკური ზრდის ტემპების შეცვლა გრძელვადიან პერსპექტივაში.

საგადასახადო სისტემის მეორე ეკონომიკურ მაჩვენებელს წარმოადგენს საშინაო და საგარეო ვაჭრობიდან საგადასახადო შემოსავლების თანაფარდობა. მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში, რომლებიც ძირითადად ანხორციელებენ მზა პროდუქციის ექსპორტს, საექსპორტო გადასახადები უმნიშვნელოა, ხოლო ბიუჯეტის ძირითად შენატანებს წარმოადგენს ქვეყნის შიგნით განხორციელებული სავაჭრო ოპერაციების დაბეგვრა.

¹ Jurnal i `Econimist~ #24. 1996

ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებში, საექსპორტო ნედლეულზე დაწესებული საბაჟო გადასახადების ხარჯზე, დიდია საგარეო ეკონომიკური საქმიანობიდან მიღებული შემოსავლების წილი. საშინაო და საგარეო ვაჭრობიდან საგადასახადო შემოსავლების თანაფარდობა მაღალგანვითარებულ ევროპულ ქვეყნებში შეადგენს 1:1, ხოლო ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებში (რომლის ექსპორტშიც ჭარბობს ნედლეული)_2:1.

საგადასახადო სისტემის ეკონომიკურ მაჩვენებლად ასევე გვევლინება პირდაპირი გადასახადების სტრუქტურა. მაღალგანვითარებული ქვეყნებისათვის დამახასიათებელია საშემოსავლო გადასახადების, ქონებრივი გადასახადებისა და სოციალური გადასახადების მაღალი წილი, მაშინ, როდესაც საქართველოში მოგების გადასახადი შეადგენს საგადასახადო შემოსავლების მხოლოდ 13%-ს, ხოლო საშემოსავლო გადასახადი_25%.

2.2. გადასახადთა სისტემა და სტრუქტურა.

საგადასახადო სისტემის ფორმირებისა და ფუნქციონირების ზოგადი პრინციპები მოცემულია საქართველოს საგადასახადო კოდექსში, რომელიც საქართველოში 1997 წლიდან მოქმედებს. მანამდე, საგადასახადო სისტემა ფუნქციონირებდა გადასახადების შესახებ არსებული ცალკეული კანონების მეშვეობით. ე.ი. საქართველოს საგადასახადო სისტემა ძირითადად ჩამოყალიბდა ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკური გარდაქმნებისა და საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის პირობებში. რეალური საგადასახადო ურთიერთობების სამართლებრივი რეგულირების გამოცდილების უქონლობა, კანონმდებლობის შესამუშავებლად დაშვებული შემჭიდროებული ვადები, ეკონომიკური და სოციალური კრიზისი ქვეყანაში, ყველაფერმა ამან უშუალოდ იმოქმედა საგადასახადო სისტემის ჩამოყალიბებაზე. საქართველოში საგადასახადო სისტემა იქმნებოდა საზღვარგარეთის ქვეყნების გამოცდილების ბაზაზე. სწორედ ამის გამო იგი საერთო სტრუქტურითა და აგებულების პრინციპებით ძირითადად შეესაბამება მსოფლიო ეკონომიკაში გავრცელებული გადასახადებით დაბეგვრის სისტემებს. ამასთან, აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ საქართველოს საგადასახადო სისტემის ძირითადი ელემენტები ყალიბდებოდა ეროვნული სპეციფიკის ნაწილობრივ გათვალისწინებით. საქართველოს საგადასახადო კოდექსმა, რომელიც მიღებული იქნა საქართველოს პარლამენტის მიერ 2004 წლის 22 დეკემბერს, განსაზღვრა საგადასახადო სისტემის სტრუქტურა და ფუნქციონირების ზოგადი მექანიზმი, გადასახადის სახეები, მათი გამოანგარიშებისა და გადახდის წესი, საგადასახადო

ორგანოებისა და გადასახადის გადამხდელების ვალდებულებები და პასუხისმგებლობა, საგადასახადო-სამართლებრივი პრინციპები, საგადასახადო ტერმინოლოგია და ა.შ.

გადასახადების დაწესება და გადახდევინება სამართლებრივად უზრუნველყოფილია საქართველოს პარლამენტის მიერ დამტკიცებული კანონმდებლობით, რომლის მიხედვითაც სამეწარმეო საქმიანობით დაკავებული ფიზიკური და იურიდიული პირები ვალდებული არიან გადაიხადონ შესაბამისი გადასახადები. გადასახადები არის ბიუჯეტისა და სპეციალურ სახელმწიფო ფონდებში სავალდებულო შენატანი, რომელსაც იხდის გადასახადის გადამხდელი. გადასახადის აუცილებელი, არაექვივალენტური და უსასყიდლო ხასიათიდან გამომდინარე. გადასახადებისათვის დამახასიათებელი ნიშნები, როგორც აღვნიშნეთ, მისი აუცილებელი, უსასყიდლო და არაექვივალენტური ხასიათია, რაც იმას ნიშნავს, რომ მეწარმემ გადასახადი აუცილებლად უნდა გადაიხადოს თუ ის განთავისუფლებული არ არის ამ გადასახადისაგან. ამ გადასახადში იგი ვერავითარ სასყიდელს და ექვივალენტურ ღირებულებას ვერ მიიღებს.

საქართველოს საგადასახადო მოდელის საფუძველს შეადგენს ორი სახის გადასახადები, რომელთა ხვედრითი წილი სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებში ყველაზე მნიშვნელოვანია. პირველი სახის გადასახადები დაკავშირებულია შემოსავლებთან (მოგებასთან), რომელსაც იღებენ იურიდიული და ფიზიკური პირები შრომითი და სამეწარმეო საქმიანობის პროცესში, ხოლო მეორე სახის გადასახადები დაკავშირებულია საქონლისა და მომსახურების რეალიზაციიდან მიღებულ ამონაგებთან, ე.ი. ბრუნვასთან. საქართველოს კონსოლიდირებული ბიუჯეტის ყველა საგადასახადო შემოსავლის უდიდეს ნაწილს შეადგენს დ.დ.გ-ს და სოცანარიცხების გადასახადი, შესაბამისად: 45,5% და 29,8%. ხოლო საშემოსავლო გადასახადის, მოგების გადასახადის წილმა შესაბამისად შეადგინა 3,5% და 16%, ხოლო ადგილობრივ გადასახადებზე მოდის საერთო საგადასახადო შემოსავლების არა უმეტეს 10,0%-ისა.

საქართველოს ბიუჯეტის შევსების ერთ-ერთი ძირითადი წყარო ამჟამად დამატებული ღირებულების გადასახადთან და სოცანარიცხებთან ერთად არის აქციზი, ხოლო დანარჩენი გადასახადები მეტ-ნაკლებ გავლენას ახდენენ ბიუჯეტის შევსებაზე. (იხ. ცხრილი 8).

როგორც ცხ. 8-დან ჩანს, დამატებული ღირებულების გადასახადის მოცულობა წლების მიხედვით იზრდება, კერძოდ, 1997 წელთან შედარებით 2004 წელს მისი მოცულობა გაიზარდა 3,7-ჯერ, ამდენად, სულ გადასახადებში მისი პროცენტი თანდათანობით იზრდება და შეადგენს: 37,1%; 38,6%; 34,2%; 40,6%; 46,0%-ს, 49,5%; 44,4% და 45,8%-ი. ეს კი

ძირითადად გამოიწვია საშემოსავლო გადასახადისა და სხვა გადასახადების მოცულობის შემცირებამ.

ცხრილი 9-1

კერძოდ, საშემოსავლო გადასახადი 1997 წელთან შედარებით 2004 წელს შემცირდა 0,9%-ით, მოგების გადასახადი 0,3%-ით, ხოლო შესაბამისად სოცანარიცხები, გაიზარდა 3,0-ჯერ, დღგ გაიზარდა 3,3-ჯერ, აქციზი 3,6-ჯერ. ეს კი იმას გვიჩვენებს, რომ თანდათანობით ბიუჯეტის შევსების ძირითად წყაროდ მოგვევლინებინა დღგ, აქციზის გადასახადი და სოცანარიცხები. ე.ი. არაპირდაპირი გადასახადების ხვედრითი წილი იზრდება, მაგრამ სასურველია საქართველოს ბიუჯეტის შევსება ხდებოდეს პირდაპირი გადასახადებიდან, რათა შემდგომ წლებში ბიუჯეტის შევსების ძირითადი წყარო გახდეს პირდაპირი გადასახადები და არა არაპირდაპირი გადასახადები, რათა საქართველოს ბიუჯეტს დეფიციტი არ შეექმნას. 1997 წელს დღგ, აქციზის და სოცანარიცხების გადასახადებს მთლიან გადასახადებში ეკავა 70,8%, ხოლო დანარჩენ გადასახადებს 29,2%, 2004 წლისათვის ეს მაჩვენებლები შესაბამისად უკვე შეადგენდა 85,3%-ს და 14,7%-ს, რაც კანონზომიერად უნდა ჩაითვალოს განვითარებული ქვეყნებისათვის, ხოლო საქართველოს პირობებისათვის ყოვლად მიუღებელია.

გადასახადებისათვის დამახასიათებელი ნიშანი, როგორც აღვნიშნეთ, მისი აუცილებელი, უსასყიდლო და არაექვივალენტური ხასიათია, რაც იმას ნიშნავს, რომ: პირველი, მეწარმემ გადასახადი აუცილებლად უნდა გადაიხადოს თუ ის განთავისუფლებული არ არის ამ გადასახადისაგან, მეორე, ამ გადასახადში იგი ვერავითარ სასყიდელს და ექვივალენტურ ღირებულებას ვერ მიიღებს.

გადასახადები განსხვავდება სხვა ისეთი სახელმწიფო შემოსავლებისაგან, როგორცაა: მოსაკრებლები და არასაგადასახადო შემოსავლები. ამ უკანასკნელთათვის დამახასიათებელია მათი შემადგენელი ელემენტების შეზღუდული ხასიათი, დაბეგვრის ობიექტის არარსებობა, საგადასახადო განაკვეთების არარსებობა (მაგალითად, სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციიდან მიღებული თანხები, სხვადასხვა სახის გრანტები და ა. შ.) და სხვა.

საქართველოში მოქმედი გადასახადები იყოფა სახელმწიფო და ადგილობრივ გადასახადებად.

1. საერთო-სახელმწიფოებრივ გადასახადებს მიეკუთვნება:

ა) საშემოსავლო გადასახადი;

- ბ) მოგების გადასახადი;
- გ) დამატებითი ღირებულების გადასახადი;
- დ) აქციზი;
- ე) სოციალური გადასახადი;

2. ადგილობრივი გადასახადებს კი მიეკუთვნება:

- ა) ქონების გადასახადი;
- ბ) სათამაშო ბიზნესის გადასახადი;

ეს გადასახადები შეიძლება შეიცვალოს, ზოგიერთი მათგანი გაუქმდეს ან შემოღებული იქნეს სხვა. გადასახადებისაგან განთავისუფლება ან შეღავათების დაწესება დასაშვებია მხოლოდ კანონმდებლობაში შესაბამისი ცვლილებების შეტანით. სხვა სამართლებრივი აქტებით მისი დაწესება დაუშვებელია.

გადასახადების გადახდევინება, როგორც წესი, მხოლოდ საგადასახადო კანონმდებლობით რეგულირდება, მაგრამ არსებობს ცალკეული გარემოებანი, როდესაც გადასახადი დაწესებულია არასაგადასახადო კანონმდებლობით, რომელსაც მიეკუთვნება:

- ა) ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი;
- ბ) სისხლის სამართლის კოდექსი;
- გ) საქართველოს კანონი გაკოტრების შესახებ, რომელიც აწესებს საგადასახადო დავალებათა პრიორიტეტებს;
- დ) საბაჟო კანონმდებლობა;
- ე) კანონმდებლობა მოსაკრებლების დაწესების შესახებ.

საგადასახადო კანონმდებლობამ რომ გამართულად იფუნქციონიროს, იგი უნდა იყოს მაქსიმალურად დახვეწილი და არ უნდა შეიცავდეს ურთიერთსაწინააღმდეგო დებულებებს. მაგრამ პრაქტიკაში არც თუ იშვიათია შემთხვევები, როდესაც საგადასახადო ნორმატიულ აქტებს ან სხვა სამართლებრივ აქტებს შორის წარმოიქმნება წინააღმდეგობა. ასეთ შემთხვევაში კანონმდებლობა ითვალისწინებს, რომ გადასახადებთან მიმართებაში გამოყენებული იქნეს მხოლოდ საგადასახადო კოდექსის მოთხოვნები.

გადასახადების ოდენობა და გადახდევინების წესი შეიძლება რეგულირდებოდეს აგრეთვე სახელმწიფოთაშორისი ხელშეკრულებებით. ასეთი ხელშეკრულებები ხშირად ფორმდება ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების მიზნით. საქართველოს ასეთი ხელშეკრულებები გაფორმებული აქვს რამოდენიმე სახელმწიფოსთან.

თუ გადასახადის გადახდევინების წესი განსაზღვრულია საერთაშორისო ხელშეკრულებებით და იგი წინააღმდეგობაშია საქართველოს საგადასახადო

კანონმდებლობასთან, მაშინ გამოიყენება საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ნორმები.

საგადასახადო კანონების პრაქტიკაში განხორციელება მოითხოვს შესაბამისი კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების შემუშავებას და სამოქმედოდ შემოღებას. ისინი შეიძლება იყოს დებულებები, ინსტრუქციები, მეთოდური მითითებები, ცალკეული ბრძანებები და ა. შ. ასეთი სახის ინსტრუქციულ მასალებს შეიმუშავებს და ამტკიცებს საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო.

შეთანხმებები უნდა გამომდინარეობდეს დარგების სპეციფიკიდან გამომდინარე. მაგალითად, ინსტრუქცია ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობის გადასახადზე თანხმდება საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროსთან, ავტოსატრანსპორტო საშუალებების მესაკუთრეთა გადასახადზე_საგზაო დარგის მართვის ორგანოებთან, მიწის გადასახადზე_მიწის მართვის დეპარტამენტთან და ა.შ.

2.3. საგადასახადო დაბეგვრის პრაქტიკა საზღვარგარეთის ქვეყნებში.

უცხოეთის ქვეყნებში მიწის, როგორც დამოუკიდებელი ობიექტის გადასახადით დაბეგვრა პრაქტიკულად არ ხდება. უმეტეს შემთხვევაში მიწა იბეგრება, როგორც უძრავი ქონება და ეს განპირობებულია იმით, რომ საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში მიწა წარმოადგენს ყიდვა-გაყიდვის ობიექტს. მიწის ავტონომიურ დაბეგვრას ადგილი აქვს ძირითადად გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, სადაც ჯერ კიდევ არ არის ფორმირებული მიწის ბაზარი.

მაგალითად, აშშ-ში გამოცალკევებულად მიწის გადასახადი არ არსებობს. მიწა იბეგრება ქონების კვალობითი გადასახადის სისტემაში. ეს უკანასკნელი კი ადგილობრივი გადასახადია და მასზე მოდის მუნიციპალური ბიუჯეტის ადგილობრივი შემოსავლების სამი მეოთხედი, ხოლო საერთო სახელმწიფოებრივი საგადასახადო შემოსავლების 12 პროცენტი. დაბეგვრას დაქვემდებარებული ქონება კლასიფიცირდება შემდეგ სახეებად: უძრავი ქონება (მიწა, შენობები, უძრავი ნაგებობები); რეალური (მატერიალური) პირადი ქონება (აქტივები, რომლებიც გამოიყენება შემოსავლების მისაღებად_მოწყობილობა, მანქანები, სასოფლო-სამეურნეო მოსავალი, ჯოგი, ოჯახის საკუთრება_ავტომობილი, მაცივარი, ტელევიზორი); არამატერიალური აქტივები (აქციები, ფული) და ა. შ.

გერმანიაში მიწის გადასახადი ჩართულია უძრავი ქონების გადასახადში. დაბეგვრის ობიექტია სოფლის და ტყის მეურნეობის საწარმოები, კომპანიებისა და კერძო საკუთრების

მიწის ნაკვეთები, აგრეთვე ნაგებობანი, რომლებიც ამ ნაკვეთებზეა განლაგებული. გადასახადის აკრეფა ხდება თემის მიერ, მიწის (ქონების) გადასახადის განაკვეთი შედგება ორი ნაწილისაგან. ერთი ნაწილი დგინდება ცენტრალიზებული წესით, ხოლო მეორე ნაწილს ადგენს ის თემი, რომელიც ვალდებულია გადასახადის აკრეფაზე.

საგადასახადო განაკვეთები განსხვავებულია დაბეგვრის ობიექტების მიხედვით. მაგალითად, სასოფლო-სამეურნეო და სატყეო მეურნეობების საწარმოები იხდიან ქონების (მიწის) ღირებულების 0,6 პროცენტს, გაუშენებელი მიწის ნაკვეთზე გადასახადის განაკვეთი შეადგენს 0,75 პროცენტს. მიწა, რომელზედაც საცხოვრებელი სახლია აშენებული, მიწის გადასახადი გაიანგარიშება სახლის ღირებულებიდან გამომდინარე და მასში მცხოვრები ოჯახების რაოდენობის შესაბამისად. განაკვეთი მერყეობს 0,26-0,34 პროცენტის ფარგლებში, მიწის გადასახადის გადახდა სავალდებულოა და გადასახადის სიდიდე არაა დამოკიდებული ფინანსურ შედეგებთან.

მიწის გადასახადისაგან გათავისუფლებულია სახელმწიფო საწარმოები, ეკლესიები, სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებები, საავადმყოფოები, ინტერნატები, აგრეთვე მიწის ნაკვეთები, რომლებიც გამოიყენება მეცნიერული კვლევისათვის. საცხოვრებელი ბინათმშენებლობის სტიმულირების მიზნით დაშვებულია ახლად აშენებული სახლების ნაკვეთების მიწის გადასახადისაგან გათავისუფლება.

საფრანგეთში მიწის გადასახადი განეკუთვნება რეგიონულ (ადგილობრივ) გადასახადებს. მიწის გადასახადის კანონმდებლობის თანახმად განსხვავებენ ორი სახის გადასახადს: მიწის გადასახადი გაშენებულ ნაკვეთებზე და მიწის გადასახადი გაუშენებელ ნაკვეთებზე. პირველ შემთხვევაში იბეგრება მიწაზე განლაგებული ყველა სახის უძრავი ქონება_შენობები, ნაგებობები, რეზერვუარები, სასილოსე ნაგებობები. ასევე ნაკვეთები, რომლებიც განკუთვნილია სამრეწველო და კომერციული გამოყენებისათვის. ამ გადასახადებისაგან გათავისუფლებულია: სახელმწიფო საკუთრება; შენობები, რომლებიც განთავსებულია ქალაქგარეთ და გამოიყენება სასოფლო-სამეურნეო მიზნებისათვის; ფიზიკური პირები 75 წელს ზემოთ და ის პირები, რომლებიც დახმარებებს იღებენ საზოგადოებრივი ფონდებიდან ინვალიდობისა და ხელმოკლეობის გამო. გაუშენებელ ნაკვეთებზე დაბეგვრა შეეხება მინდვრებს, საძოვრებს, ტყეებს, კარიერებს, ჭაობებს და ა. შ. გადასახადისაგან გათავისუფლებულია სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული ნაკვეთები და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარებისათვის განკუთვნილი მიწის ნაკვეთები.

მიწის გადასახადის გაანგარიშების ბაზას წარმოადგენს ჰექტარი მიწის ღირებულება ან კიდევ საიჯარო გადასახდელის შესაძლო ღირებულება. საფრანგეთში მიწების შეფასება განხორციელდა 1961 წელს და მას საფუძვლად დაედო შემდეგი პრინციპები: მიწაზე განთავსებული სასოფლო-სამეურნეო კულტურების სახეები, რომელთა წარმოება შესაძლებელია ამა თუ იმ ნაკვეთზე; მიწის სახეობები (სახნავი, სათიბი, ტყე, ბაღი და ა. შ.) სულ შეფასებულია 80 მილიონი მიწის ნაკვეთი. შეფასებას ძირითადად საფუძვლად დაედო მიწის იჯარის ღირებულება, რომელიც ფიქსირდება ხელშეკრულებებში.

იტალიაში მიწის გადასახადი გაერთიანებულია მიწაზე განთავსებული ნაგებობების (უძრავი ქონების) გადასახადში და მას უწოდებენ მიწის საკუთრებაზე გადასახადს. მისი საფუძველი არის, ერთი მხრივ, მიწის ფლობა (საკუთრება) ან მასზე აგრარული საქმიანობის განხორციელება. მეორე მხრივ, კი შენობის ან ნაგებობის მფლობელის მიერ მათი ექსპლუატაციიდან ან არენდით გაცემიდან მიღებული შემოსავალი. ნაგებობიდან გადასახადის სიდიდე დგინდება ტარიფების საფუძველზე. მიწის ფლობაზე გადასახადის გაანგარიშებისას მხედველობაში მიიღება საქალაქო ნაგებობანი, აგარაკები, მაგრამ არ გაითვალისწინება ნაგებობანი პირუტყვისათვის, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის შენახვისათვის, დამხმარე სათავსოები, საწყობები და ა. შ.

კანადაში მიწის გადასახადი შეიტანება უძრავი ქონების გადასახადში. საგადასახადო შემოსავალი მთლიანად შედის ადგილობრივ ბიუჯეტებში. მიწის გადასახადის დადგენის საფუძველია იმ მიწის ღირებულება, რომელზედაც ხდება განაშენიანება. დასაბეგრი საკუთრების ღირებულების დადგენას ახდენს პროვინციის ხელისუფლება. დაბეგვრას ექვემდებარება მიწა და შენობები, ხოლო მოწყობილობები გათავისუფლებულია გადასახადისაგან.

იაპონიაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა მიწის დაბეგვრას, რაც განპირობებულია ქვეყნის მცირემიწიანობით და მოსახლეობის განსახლების სიმჭიდროვის მაღალი კოეფიციენტით. მიწის შეფასება საკმაოდ რთულ და შრომატევად პროცედურას გადის. გასული საუკუნის მიწურულს იაპონიაში დაფიქსირდა მიწის ფასის საგრძნობი ზრდა, განსაკუთრებით ქვეყნის მსხვილ ქალაქებში და დედაქალაქში. ეს ძირითადად გამოწვეული იყო ამ პერიოდისათვის ოფისებზე მოთხოვნის მკვეთრი ზრდით. იაპონიის ქალაქები და განსაკუთრებით ტოკიო ამ ბოლო პერიოდში ნიუ-იორკსა და ლონდონთან ერთად გახდა მსოფლიოს ერთ-ერთი უძლიერესი საინფორმაციო და საბანკო ცენტრი. მიწის ფასის გაზრდა გამოიწვია იმანაც, რომ ტოკიოს რეკონსტრუქციის გეგმის გამოცხადებას მოჰყვა მიწების

სწრაფი შესყიდვა მათი შემდგომში უფრო ძვირად გაყიდვის მიზნით. მიწის ფასი და შესაბამისად გადასახადი იაპონიაში მსოფლიოს სხვა ქვეყნებთან შედარებით ყველაზე დიდია.

რუსეთის ფედერაციაში მიწა იბეგრება ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე. მიწის დაბეგვრის ფორმებია: მიწის გადასახადი; საიჯარო გადასახადი; მიწის ნორმატიული ფასი. მიწის გადასახადს ყოველწლიურად იხდიან მიწის მესაკუთრენი, მიწათმფლობელები და მიწის გამომყენებლები. იჯარით გაცემულ მიწაზე დაწესებულია საიჯარო გადასახდელი. მიწაზე ნორმატიული გადასახდელი გამოიყენება ეკონომიკური ურთიერთობების დასარეგულირებლად მიწაზე კოლექტიურ-წილობრივი საკუთრების დაწესებისას, მიწის მემკვიდრეობით გადაცემისას, კრედიტით აღებისას მიწის ნაკვეთის საბანკო გირავნობაში ჩადების დროს. აღნიშნული მაჩვენებელი ასახავს მიწის ღირებულებას მისი ხარისხისა და ადგილმდებარეობიდან გამომდინარე. მიწის ღირებულების დადგენისას საფუძვლად აიღება აგრეთვე მიწიდან შემოსავლის მიღების პოტენციური შესაძლებლობა. მიწის გადასახადის სიდიდე არაა დამოკიდებული მიწის მესაკუთრეთა სამეურნეო საქმიანობის შედეგებზე და დგინდება მიწის ნაკვეთის ერთეულზე სტაბილური წლიური გადასახდელის სახით.

მიწის გადასახადის და საიჯარო გადასახდელის გადამხდელებს წარმოადგენენ ორგანიზაციები და მოქალაქეები, რომლებსაც გააჩნიათ მიწა საკუთრებას და მფლობელობაში ან იყენებენ მას. დაბეგვრის ობიექტია მიწის ნაკვეთები (მიუხედავად მათი გამოყენების მიმართულებისას), ტყის ფონდი, წყლის ფონდი, პირადი დამხმარე მეურნეობა, აგარაკი, მებაღეობა, მეცხოველეობა და ა. შ. დასაბეგრ მიწებში შედის აგრეთვე მშენებარე ფართობები, ნაგებობები, სანიტარულ-დაცვითი და ტექნიკური ზონის ობიექტები.

მიწის გადასახადის სიდიდე გაიანგარიშება მიწის ფართობისა და დადგენილი საგადასახადო განაკვეთის საფუძველზე. გადასახადები დადგენილია დიფერენცირებულად სასოფლო-სამეურნეო და არასასოფლო-სამეურნეო მიწებისათვის, აგრეთვე ქალაქის ტერიტორიაზე არსებულ მიწებზე. მიწის გადასახადისაგან გათავისუფლებულია: ნაკრძალები, პარკები, სასოფლო-სამეურნეო პროფილის სამეცნიერო-კვლევითი და სასწავლო დაწესებულებების მიწის ნაკვეთები, საბიუჯეტო დაფინანსების დარგები და ობიექტები, სახელმწიფო საწარმოები, რომელთა საკონტროლო პაკეტს ფლობს სახელმწიფო, მიწა, რომელიც ეკუთვნის ინვალიდებს და ა. შ. 25 პროცენტამდე შემცირებულია იმ მიწების გადასახადი, რომლებიც განლაგებულია რკინიგზის ხაზის მიმდებარე ტერიტორიაზე, აგრეთვე რკინიგზის ტრანსპორტის საწარმოებზე, დაწესებულებებზე და ორგანიზაციებზე,

რომლებიც იკავებენ მიწის ტერიტორიას. რუსეთის სუბიექტებს უფლება აქვთ დააწესონ დამატებითი შეღავათები მიწის გადასახადზე.

მიწის დაბეგვრის მიმართულებით უცხოეთის განვითარებულ ქვეყნებში დაგროვილი მდიდარი გამოცდილების შესწავლა, განზოგადება და საქართველოს პირობებში შემოქმედებითი გამოყენება ხელს შეუწყობს ქვეყნის საგადასახადო სისტემის სრულყოფას და მიწის დაბეგვრის ოპტიმიზაციას.

თავი III. მიწის გადასახადების სრულყოფის გავლენა წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებაზე

3.1. მიწის გადასახადის განაკვეთები მათი გამოანგარიშება და საგადასახადო შეღავათები

გადასახადით დაბეგვრის საფუძველს წარმოადგენს მიწის ფართობის ფლობა ან მისი სარგებლობა კანონით დადგენილი წესით. თუ მიწის ნაკვეთი რამდენიმე ფიზიკური ან იურიდიული პირის სარგებლობაში ან საკუთრებაშია, მაშინ გადასახადი გადაიხდება ცალ-ცალკე ნაგებობისათვის თითოეული პირის სარგებლობაში ან თანასაკუთრებაში არსებული ფართობის პროპორციულად. მაგალითად, თუ მიწის ნაკვეთზე დგას სამი ფიზიკური პირის მფლობელობაში მყოფი 200კვ/მ ფართობის შენობა-ნაგებობა და ერთ ფიზიკურ პირს დაკავებული აქვს 100 კვ/მ-ის, მეორეს_55 კვ/მ-ის, ხოლო მესამეს_45 კვ/მ-ის ფართობი, მაშინ პირველი პირი ვალდებულია გადაიხადოს მთლიანი გადასახადის 50 პროცენტი (100:200×100), მეორემ_27,5 პროცენტი (55:200×100), ხოლო მესამემ_22,5 პროცენტი (45:200×100).

სახელმწიფოს მიერ მიწის გადასახადის დაწესების მიზნებიდან ძირითადია შემდეგი:

- _ფისკალური ეფექტი;
- _მიწის რაციონალური გამოყენება.

ორივე აღნიშნული ფაქტორი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს საქართველოსთვის. მცირე მიწიანობის გამო აუცილებელია მიწის მართვის პოლიტიკა უშუალოდ საგადასახადო პოლიტიკაში აისახებოდეს, გამომდინარე იქიდან, რომ მიწის გადასახადიდან მიღებული შემოსავლების 100% უკლებლივ ჩაირიცხება ადგილობრივ ბიუჯეტებში, მისი ფისკალური მნიშვნელობაც საკმაოდ მაღალია.

ამდენად, საგადასახადო პოლიტიკაში მიწის გადასახადის დადგენის წესზე, განაკვეთებზე და ადმინისტრირების მექანიზმებზე ბევრია დამოკიდებული.

მიწის გადასახადი საგადასახადო კოდექსით განისაზღვრება და მისი ფუნქციონალური დატვირთვის მიხედვით იმიჯნება: (იხ. ცხრილი 9, 10).

- ა) სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების;
- ბ) არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების (ე. წ. «ურბანული») მიწები.

ცხრილი 9

გადასახადი ადმინისტრაციული ერთეულის ფარგლებს გარეთ არსებული სახნავი და მრავალწლიანი ნარგავებით დაკავებული მიწებისათვის: (საბაზისო განაკვეთი, ჰა/ლარი)

№ რიგზე	ადმინისტრაციული ერთეულების დასახელება	საბაზისო განაკვეთი ჰა/ლარი		
		კარგი	მწირი	საშუალო რაიონული (საქალაქო)
1.	თბილისი, მარნეული	57	31	47
2.	ბოლნისი, გარდაბანი	52	27	43
3.	რუსთავი	51	27	43
4.	ბათუმი, გაგრა, გალი, გუდაუთა, გულრიფში, ოჩამჩირე, სოხუმი	51	27	43
5.	ქობულეთი, ხელვაჩაური, გურჯაანი, დედოფლისწყარო	44	24	36,5
6.	თელავი, ლაგოდეხი, სიღნაღი	43	22	35
7.	ყვარელი, გორი, მცხეთა, ახმეტა, დმანისი, ერედვი	39	21	30
8.	კასპი, თეთრიწყარო, სამტრედია	38	20	27
9.	საგარეჯო, ქარელი, ხაშური	36	20	26
10.	ქურთა, წალკა	34	19	26
11.	აბაშა, ზუგდიდი	34	18	25
12.	ახალქალაქი, ახალციხე	34	19	22
13.	მარტვილი, სენაკი, ხობი, ფოთი	33	17	23,5
14.	ნინოწმინდა	33	17	19
15.	ახალგორი, ვანი, ზესტაფონი, ლანჩხუთი, ოზურგეთი	30	15	20,5
16.	ბაღდათი, თერჯოლა, ხონი, ქუთაისი	28	15	20,5
17.	წალენჯიხა, წყალტუბო, ჩხოროწყუ	24	13	17
18.	საჩხერე, ცაგერი, ცხინვალი	22	12	16
19.	ამბროლაური, დუშეთი, თიანეთი, ადიგენი, ბორჯომი	18	11	13
20.	ასპინძა ტყიბული, ხულო, ქედა	17	9	12
21.	შუახევი, ხარაგაული, ჭიათურა, ლენტეხი, ონი, ჩოხატაური, მესტია,	13	8	9

ყაზბეგი, ჯავა			
---------------	--	--	--

ცხრილი 10

გადასახადი ბუნებრივი სათიბებისა და სამოვრებისათვის

№ რიგზე	ადმინისტრაციული ერთეულების დასახელება	საბაზისო განაკვეთი ჰა/ლარი			
		სათიბი	სამოვარი	გაკულტურებული	
				სათიბი	სამოვარი
1.	აბაშა, ახალქალაქი, ახალციხე, გორი, ბათუმი, ბოლნისი, გაგრა, გალი, გარდაბანი, გუდაუთა, გულრიფში, გურჯაანი, დედოფლისწყარო, დმანისი, ზუგდიდი, თბილისი, თეთრიწყარო, თელავი, ლაგოდეხი, ლანჩხუთი, მარნეული, მცხეთა, ნინოწმინდა, ოზურგეთი, ოჩამჩირე, რუსთავი, სამტრედია, სენაკი, სიღნაღი, სოხუმი, ქუთაისი, ქობულეთი, ყვარელი, წალკა, წყალტუბო, ხელვაჩაური, ხობი, ფოთი	6	3	8	4
2.	ადიგენი, ასპინძა, ახალგორი, ბაღდათი, ბორჯომი, ვანი, ზესტაფონი, თერჯოლა, თიანეთი, კასპი, მარტვილი, საგარეჯო, საჩხერე, ტყიბული, ქარელი, ქედა, შუახევი, ჩოხატაური, ჩხოროწყუ, წალენჯიხა, ხარაგაული, ხაშური, ხონი, ხულო	4	2	7	3
3.	ამბოლაური, ახმეტა, დუშეთი, ლენტეხი, მესტია, ონი, ყაზბეგი, ცაგერი, ცხინვალი, ჭიათურა, ჯავა	2,5	1,5	4	2

მათი გადასახადით დაბეგვრის პრინციპები საერთოა:

1. გადასახადის განსაზღვრის საფუძველი მიწის ფართობის საკუთრების ან სარგებლობის დამადასტურებელი დოკუმენტია;

2. მიწის გადასახადის ოდენობა არ არის დამოკიდებული მის გადამხდელთა ეკონომიკური საქმიანობის შედეგებზე და დგინდება ფიქსირებული წლიური გადასახადის სახით, მიწის ფართობის ერთეულზე.

4. მიწის გადასახადი დიფერენცირებულია მიწის ხარისხისა და ადგილმდებარეობის მიხედვით.

ზემოჩამოთვლილი ერთიანი პრინციპების მიუხედავად, სასოფლო-სამეურნეო და ურბანული მიწების გამიჯვნის ძირითადი კრიტერიუმი მისი სოფლის მეურნეობაში

გამოყენება. სასოფლო-სამეურნეო მიწის სტატუსი გააჩნია: სახნავსა და მრავალწლიანი ნარგავებით დაკავებულ მიწებს, სათიბებსა და სამოვრებს, წყლისა და ტყის ფონდის მიწებს, საკარმიდამო, საბაღე, საბოსტნე და სააგარაკო მიწის ნაკვეთებს, ადმინისტრაციულ ცენტრებში არსებულ და სხვა მიწებს, რომლებიც სოფლის მეურნეობაში გამოიყენება.

მეორე დამახასიათებელი თვისებაა ის, რომ სასოფლო-სამეურნეო მიწის გადასახადის განაკვეთის დადგენის მექანიზმი გაცილებით უფრო ცენტრალიზებულია ვიდრე, ურბანული მიწებისა. აღნიშნული სახის მიწის გადასახადი დიფერენცირებულია ადმინისტრაციული ერთეულის მიხედვით და დგინდება ერთ ჰექტარზე გაანგარიშებით ლარებში. ადმინისტრაციული ერთეულების ჩამონათვალი და განაკვეთები ხარისხობრივი დიფერენციაციის მიხედვით (კარგი, მწირი, საშუალო რაიონული), რაც მოცემულია საგადასახადო კოდექსში.

ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოები მიწის ნაკვეთის გადასახადის განაკვეთს განსაზღვრავენ ზემოთ მოცემული 28 და 29 ცხრილების მიხედვით. აღნიშნულ ორგანოს კონკრეტული მიწის ნაკვეთისათვის, მისი ხარისხისა და ადგილმდებარეობის გათვალისწინებით, გადასახადის გადიდების ან 50%-მდე შემცირების უფლება აქვს. გარდა ამისა, თუ მიწის ნაკვეთი დასახლებულ პუნქტებში მდებარეობს განაკვეთი 20%-ით იზრდება.

გაცილებით უფრო მეტი თავისუფლება აქვთ მინიჭებული ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს ურბანული მიწების გადასახადის განაკვეთის განსაზღვრისას. საგადასახადო კოდექსით განისაზღვრება მხოლოდ საბაზისო განაკვეთი, რომელიც ერთ კვადრატულ მეტრზე 0,24 ლარს შეადგენს, ხოლო საბოლოო გადასახადი მიწის წლიური საბაზისო განაკვეთის ტერიტორიულ კოეფიციენტსა და მიწის ფართობზე გამრავლებით გამოიანგარიშება. ამ შემთხვევაში არსებითი მნიშვნელობა ტერიტორიულ კოეფიციენტს ენიჭება, რომელსაც ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანო ადგილმდებარეობისა და ზონების მიხედვით განსაზღვრავს. მაგალითად, ქ. თბილისის ადმინისტრაციული ტერიტორია იყოფა 3 ზონად: ცენტრალური (I ზონა), რომელიც 16 ქვეზონას მოიცავს; შუალედური (II ზონა)_19 ქვეზონას მოიცავს; პერიფერიული (III ზონა)_მოიცავს 18 ქვეზონას. კოეფიციენტები ქვეზონების მიხედვით განისაზღვრება. ქ. თბილისში სულ 59 ქვეზონა და კოეფიციენტები, ქვეზონის ადგილმდებარეობის მიხედვით, 1,5-დან 0,5-მდე მერყეობს. ამდენად, ურბანული მიწების გადასახადის განაკვეთის მოცულობა მთლიანად დამოკიდებულია ადგილობრივი თვითმმართველობის

წარმომადგენლობით ორგანოებზე, რაც ცენტრალური ხელისუფლების მხრიდან დამატებითი უფლებამოსილების მინიჭების საშუალებაა.

ე. ი. სასოფლო-სამეურნეო და არასასოფლო-სამეურნეო (ურბანული) დანიშნულების მიწის გადასახადი გამოიანგარიშება სხვადასხვა განაკვეთით, რომელიც განისაზღვრება მიწის ხარისხის, ადგილმდებარეობის და სხვა ფაქტორების მიხედვით (სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწაზე-ჰექტრებში, ხოლო არასასოფლო-სამეურნეო (ურბანულ) დანიშნულების მიწაზე-კვადრატულ მეტრებში).

სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწაზე გადასახადის გამოანგარიშება წარმოებს გადასახადის განაკვეთის ნამრავლით მიწის ნაკვეთის ფართობზე. მაგალითად, თუ საწარმოს სარგებლობაში აქვს 1000 ჰა სახნავი მიწა, რომლის 1 ჰა-ზე განაკვეთი შეადგენს 40 ლარს, მიწის გადასახადი თანხა იქნება 4000 ლარი (1000 ჰა×40 ლარზე).

არასასოფლო-სამეურნეო (ურბანულ) დანიშნულების მიწაზე გადასახადი გამოიანგარიშება მიწის წლიური საბაზისო განაკვეთის გამრავლებით ტერიტორიულ კოეფიციენტსა და მიწის ფართობზე, ფორმულით:

$$T=B \times R \times K$$

სადაც,

T_გადასახადის თანხაა;

B_საბაზისო განაკვეთი (0,24 ლარი 1 კვ/მ-ზე);

R_ტერიტორიული კოეფიციენტი;

K_ნაკვეთის ფართობი კვ/მ-ში.

მაგალითად, საწარმოს სარგებლობაში გააჩნია 20000 კვ/მ არასასოფლო-სამეურნეო (ურბანული) დანიშნულების მიწა, საიდანაც 15000 კვ/მ-ზე დამტკიცებული ტერიტორიული კოეფიციენტი შეადგენს 0,5-ს, ხოლო 5000 კ/მ-ზე_0,1-ს. ასეთ შემთხვევაში მიწის გადასახადის თანხა შეადგენს 1920 ლარს [(15000 კვმ×0,24 ლ×0,5)+(5000 კვმ×0,24 ლ×0,1)].

ურბანული დანიშნულების მიწის გადასახადის ტერიტორიული კოეფიციენტის დიფერენცირება ხდება ნაკვეთის ადგილმდებარეობისა და ზონების მიხედვით, როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ. ამასთან, ზონის საზღვრის დადგენა და მიწის გადასახადის ტერიტორიული კოეფიციენტის დიფერენცირება წარმოებს ტერიტორიის ექსპერტული სოციალურ-ეკონომიკური შეფასების საფუძველზე დასახლებული პუნქტის განაშენიანების გეგმის ან სხვა ქალაქმშენებლობითი დოკუმენტების მონაცემთა გათვალისწინებით,

რომლებსაც ამტკიცებენ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები, მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტის შესაბამისი სამსახურების წარდგენით.

მიწის გადასახადის განაკვეთის მოცულობის განსაზღვრა ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ბერკეტია. დღეს არსებული მდგომარეობით, საგადასახადო კოდექსის მიხედვით მიწის გადასახადი არ განეკუთვნება ადგილობრივ გადასახადებს. თუმცა ყველა გარემოება მიუთითებს იმაზე, რომ ეს გადასახადი ადგილობრივი დატვირთვის მატარებელია, რითაც მისი მნიშვნელობა არ მცირდება, კერძოდ:

_ზემოთ მოყვანილი მაგალითის მიხედვით, ურბანულ მიწებზე ტერიტორიული კოეფიციენტის განსაზღვრით ტერიტორიულ ორგანოს საბაზისო განაკვეთზე თავისუფალი ზემოქმედების საშუალება აქვს;

_მიწის გადასახადით მიღებული საბიუჯეტო შემოსავლები ადგილობრივ ბიუჯეტში სრული მოცულობით ჩაირიცხება.

ამრიგად, რომ არა ცენტრალური ხელისუფლების სურვილი შეინარჩუნოს ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელების ბერკეტები, მიწის გადასახადის ადგილობრივი გადასახადის სტატუსით განხილვა შესაძლებელი იქნებოდა. გამოდის, რომ რეგიონალური ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირების საკითხები მეტად აქტუალურია, რასაც ხელს უწყობს ერთის მხრივ, თვითმმართველობის ჩამოყალიბება, მეორეს მხრივ, კი სამხარეო დაყოფის აქტუალიზაცია. აღნიშნულის შესაბამისად, უფლებამოსილების ზრდა ეკონომიკური პოლიტიკის დეცენტრალიზაციასა და ეკონომიკური აქტივობის ცენტრიდან რეგიონისაკენ ჩანაცვლებას გამოიწვევს.

ამრიგად, შესაძლებელია სასოფლო-სამეურნეო მიწის გადასახადის განაკვეთის დადგენის დეცენტრალიზაციაც. არსებული საგადასახადო რეჟიმით ადგილობრივ თვითმმართველობას განაკვეთის 50%-იან საზღვრებში ცვლილების შესაძლებლობა ეძლევა; ამ ფაქტის მიუხედავად, განაკვეთის დადგენის ცენტრალიზებული მექანიზმი მაინც მკაცრი და არაეფექტურია. ამასთან, ეს მექანიზმი ადგილობრივი ხელისუფლების აღმასრულებელ შტოს, ერთი მხრივ, 50%-იან ზღვარში (გაზარდოს ან შეამციროს გადასახადი საბაზისო განაკვეთთან მიმართებაში) მანიპულირების მოხდენის და, მეორე მხრივ, მიწის ხარისხის სტატუსებრივი მდგომარეობის დადგენის და ამ მეთოდით გადასახადის საბოლოო მოცულობაზე მოქმედების საშუალებას აძლევს. ორივე შემთხვევაში კორუფციის დონის ზრდისთვის ხელსაყრელი პირობები იქმნება.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სასოფლო-სამეურნეო მიწის გადასახადსაც ადგილობრივი გადასახადის სტატუსი მიეცეს და განაკვეთიც ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს მიერ განისაზღვროს. ხშირია იმაზე საუბარი, რომ აუცილებელია სასოფლო-სამეურნეო და ურბანული მიწის გამიჯვნა, როგორც სტატუსის მიხედვით, ასევე გადასახადის განაკვეთებით. ამის ძირითადი არგუმენტია ის, რომ გადასახადის განაკვეთი სოფლის მეურნეობის ხელშეწყობის ინსტრუმენტად გადაიქცეს. დღევანდელი მდგომარეობით სასოფლო-სამეურნეო მიწის მაქსიმალური გადასახადი (თბილისის და მარნეულის ადმინისტრაციული ერთეულის ფარგლებს გარეთ არსებული სახნავი და მრავალწლიანი ნარგავებით დაკავებული მიწებისათვის) ერთ ჰა-ზე 57 ლარს შეადგენს. ასეთი სავარგულის ადმინისტრაციულ ცენტრში (ამ შემთხვევაში თბილისში და მარნეულში) არსებობის შემთხვევაში გადასახადი 50%-ით გაიზრდება, ანუ 1 ჰა-ზე 85,5 ლარი იქნება. მაშინ, როცა ურბანული მიწა თბილისში, ყველაზე ბოლო, 59 ქვეზონაში 1200 ლარს შეადგენს (0,24 ლარი-კვ/მ საბაზისო განაკვეთი×10000 კვ.მ_მიწის ფართი×0,5-ტერიტორიული კოეფიციენტი) ანუ ურბანული მიწის გადასახადი 16,8-ჯერ აღემატება სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის გადასახადს. ასეთი დიდი განსხვავება საქართველოში სოფლის მეურნეობის პრიორიტეტულ დარგად არსებობამ განაპირობა. ამდენად, შექმნილი გარემოებების გამო, მიწის გადასახადი საქართველოში დამატებით (გარდა ფისკალურისა და მიწის რაციონალური გამოყენებისა), რომელიმე პრიორიტეტული დარგის სტიმულირების ბერკეტის ფუნქციას იძენს, რაც, ჩვენი აზრით მიზანშეუწონელია.

პერსპექტივაში უნდა მოხდეს მიწის გადასახადის უნიფიცირება ანუ ჩამოყალიბდეს ერთიანი მიწის გადასახადი, რომელიც დიფერენცირდება ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს მიერ ტერიტორიული კოეფიციენტების მიყენებით. საგადასახადო კოდექსში შესაძლებელია განისაზღვროს დადგენის და ადმინისტრირების მექანიზმები და საბაზისო განაკვეთები, მაგრამ ეს უკანასკნელი კარგავს თავის აზრს, თუ არ იქნება ჩამოყალიბებული კოეფიციენტების მაქსიმალური და მინიმალური ზღვრები. ჩვენი აზრით, ყველაზე მნიშვნელოვანი მაინც ძირითადი პრინციპი_მიწის რაციონალური გამოყენებაა, რაც გულისხმობს:

–ადგილობრივი ბიუჯეტისათვის შემოსავლების მაქსიმიზაციას;

–არ შეიქმნას რომელიმე დარგისთვის (ამ შემთხვევაში სოფლის მეურნეობისათვის) ხელოვნური სასათბურე გარემო და მისი მოგების ნორმა მიუახლოვდეს სხვა დარგების

მოგების ნორმას. აქ უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ სხვა დარგები დამატებით გადასახადებსაც იხდიან;

_საკუთრების ფორმის ცვლა (სახელმწიფოდან კერძოსკენ) უნდა გამოიხატოს საქმიანობის თავისუფლებაშიც ანუ მიწის სტატუსი არ უნდა იყოს პრიორიტეტული;

_სახელმწიფო ჩინოვნიკის მიერ საკუთარი ძალისხმევის გამოყენებისა და მიწის სტატუსის, შესაბამისად, გადასახადის მოცულობის დადგენის პროცესში ჩარევის მაქსიმალურად შეზღუდვა. ეს შესაბამისად კორუფციის ელემენტებსაც გამორიცხავს.

გასული 2004 წლის საგადასახადო შემოსავლების მიხედვით მიწის გადასახადი მთლიანი საგადასახადო შემოსავლების დაახლოებით 2,0%-ს შეადგენდა. აბსოლუტურ მაჩვენებელში მიწის გადასახადიდან მიღებული შემოსავლები 20,9 მლნ ლარი, რაც დაგეგმილი 25,5 მლნ ლარის 81,9%-ია (იხ. ცხრილი 11, 12).

ცხრილი 11-12

მიწის გადასახადის შემოსავლების მდგომარეობის რეგიონულ და რაიონულ ჭრილში განხილვით, საკმაოდ საინტერესო სურათი იქმნება. აღსანიშნავია, რომ შემოსავლების გამიჯვნა საგადასახადო სამსახურის მიერ სასოფლო და არასასოფლო მიწის მიხედვით (როგორც ეს საგადასახადო კოდექსშია მოცემული) არ ხდება. ამდენად, პროგნოზირებადი გეგმის შეუსრულებლობის მიზეზის დადგენა რთულდება, ან თუ რა კრიტერიუმით დაიგეგმა ამა თუ იმ რაიონში ამ გადასახადის სახით მისაღები შემოსავლები.

2004 წელს მთელ რიგ რეგიონებში მიწის გადასახადის სახით, დაგეგმილი შემოსავლების ბიუჯეტში მობილიზება ვერ განხორციელდა, რაც სოფლის მეურნეობაში არსებულმა პრობლემებმა გამოიწვია. დღეს უკვე აშკარად გამოჩნდა, რომ დამატებითი ინვესტიციების გარეშე სოფლის მეურნეობის განვითარება გამორიცხულია. სწორედ ამას უნდა შეუწყოს ხელი მიწის ბაზრის ფორმირებამ, რისი საშუალებით მიწის რაციონალური გამოყენების დამატებითი შესაძლებლობა იქმნება.

მიმდინარე ეტაპზე დღის წესრიგში დგას მიწის რეფორმის დაჩქარებული ტემპით განხორციელება. პროგრამის სახით ჩამოყალიბებული მიწის რეფორმა არ ითვალისწინებს მიწის ხარისხის (საგადასახადო კოდექსის მიხედვით: კარგი, საშუალო, მწირი) მიხედვით დიფერენცირებას. ამ შემთხვევაში არსებით მნიშვნელობას იძენს მიწის რეალური ღირებულება, რაც დამოკიდებული იქნება როგორც მის ხარისხზე, ასევე მის ადგილმდებარეობაზე და სხვა მნიშვნელოვან გარემოებებზე. ამას ემატება ისიც, რომ მიწის

საფასურს, ხშირ შემთხვევაში, ამ მიწაზე არსებული უძრავი ქონების გადასახადის დაბეგვრაც ემატება, რაც საგადასახადო კოდექსითაა განსაზღვრული. ეს ფაქტორი გვაიძულებს ერთი პირის საკუთრებაში არსებული ქონება გავყოთ ორ ნაწილად: ერთი მხრივ მიწა, რომელზეც განთავსებულია შენობა-ნაგებობა და, მეორე მხრივ, თვითონ ეს შენობა-ნაგებობა. თავისთავად ეს ორი ობიექტი ცალ-ცალკე არავითარ ღირებულებას არ ქმნის, მათ ერთიანი ღირებულება გააჩნიათ და შესაბამისად, დაბეგვრის კუთხით მიდგომაც ერთიანი უნდა იყოს.

სახელმწიფო საკუთრების მქონე საწარმოების უმეტესობა სხვადასხვა სახის საგადასახადო შეღავათებით სარგებლობს. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი და საბაჟო კანონმდებლობა ითვალისწინებს სამეწარმეო საქმიანობის მასტიმულირებელ ისეთ საგადასახადო შეღავათებს, რომელთა კვალიფიცირებული და მართლზომიერი გამოყენება უდაოდ პრიორიტეტულ საგადასახადო რეჟიმს უქმნის სამეწარმეო სფეროში დასაქმებულ ცალკეულ სუბიექტებს.

საგადასახადო კოდექსის 276-ე მუხლი_«გადასახადებისაგან განთავისუფლება» 1. ქონების გადასახადისაგან განთავისუფლებულია:

ა) ამ კოდექსის 272-ე მუხლის მე-4 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტით განსაზღვრული დაბეგვრის ობიექტის მესაკუთრე, რომლის ოჯახის მიერ კალენდარული წლის განმავლობაში მიღებული შემოსავალი არ აღემატება 40 000 ლარს;

ბ) 2007 წლის 1 იანვრამდე ჟურნალ-გაზეთების საგამომცემლო საქმიანობით დაკავებული პირების ბალანსზე არსებული და ამ საქმიანობაში უშუალოდ გამოყენებული ქონება;

გ) მიწის ის ფართობები, რომლებიც უშუალოდ არის დაკავებული სარკინიგზო ტრანსპორტის ძირითადი საქმიანობისათვის, მათ შორის ლიანდაგებისა და სალიანდაგო დისტანციების, სავაგონო და სალოკომოტივო დეპოების, რკინიგზის ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი შენობა-ნაგებობებისა და კომუნიკაციების, სარკინიგზო კოდექსით განსაზღვრული გასხვისების ზოლისა და დამცავი ზონის მიერ, გარდა სამედიცინო, კულტურულ-საყოფაცხოვრებო, სავაჭრო, სპორტულ და უშუალოდ რკინიგზის ფუნქციონირებასთან კავშირში არმყოფი ობიექტების მიერ დაკავებული მიწებისა. აგრეთვე მიწის გადასახადისაგან არ თავისუფლდება რკინიგზის ვაგზლის შენობის ქვეშ არსებული მიწის ფართობები;

დ) ბუნების დაცვისა და სახანძრო უსაფრთხოებისათვის გამოყენებული ქონება, გარდა მიწისა;

ე) მიმოსვლის გზები, საკომუნიკაციო და ელექტროგადამცემი ხაზები;

ვ) საქართველოს სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და სერტიფიკაციის სახელმწიფო დეპარტამენტის ტერიტორიული ორგანოების საეტალონო და სასტენდო მოწყობილობები;

ზ) ორგანიზაციის ქონება, გარდა მიწისა და ეკონომიკური საქმიანობისათვის გამოყენებული ქონებისა;

თ) „ნავთობისა და გაზის შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული ნავთობისა და გაზის ოპერაციების საწარმოებლად გამოყენებული ქონება;

ი) სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული მიწის ნაკვეთის ის ნაწილი, რომელიც გადაცემული აქვს საბიუჯეტო ორგანიზაციას, გარდა სამეწარმეო საქმიანობისათვის გამოყენებული მიწებისა;

კ) ბუნებისა და ისტორიული ძეგლების დაცვის ორგანიზაციების მიწის ფართობები, რომლებზედაც განლაგებულია სახელმწიფოს მიერ ისტორიულ, კულტურულ ან/და არქიტექტურულ ძეგლებად მიჩნეული ნაგებობები, თუ ისინი არ გამოიყენება სამეწარმეო საქმიანობისათვის, რომელშიც არ იგულისხმება შესასვლელი ბილეთების რეალიზაცია;

ლ) ბუნებრივი პარკებით, ბოტანიკური და დენდროლოგიური ბაღებით, კულტურისა და დასვენების მუნიციპალური პარკებით ან/და სასაფლაოებით, ზოოლოგიური ბაღებით ან/და პარკებით, ოკეანერიუმებით, სკვერებით, ხეივნებით, დაცული ტერიტორიებით, სატყეო ორგანიზაციებით, აგრეთვე ღია საუწყებო პარკებით, ბაღებით და ტყე-ბაღებით დაკავებული მიწები, გარდა ამ ტერიტორიაზე ეკონომიკური საქმიანობისათვის გამოყენებული ნაკვეთებისა;

მ) ქალაქის წყალსაცავებით და მათი აკვატორიებით დაკავებული ის მიწები, რომლებიც გამოიყენება სატრანსპორტო და მიწისქვეშა კომუნიკაციებისათვის და არ გამოიყენება სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოებისა და ეკონომიკური საქმიანობისათვის;

ნ) ჰიდრომეტეოროლოგიური ცენტრების, გარემოს დაბინძურების კონტროლის სადგურებისა და დანადგარების ფუნქციონირებისათვის გამოყენებული მიწები;

ო) სასმელი წყლით მოსახლეობის მომარაგებისათვის, ელექტროსადგურებისა და სამელიორაციო სისტემებისა და მათი ფუნქციონირებისათვის განკუთვნილი წყალსაცავებით დაკავებული მიწები და ამ ობიექტების სანიტარიულ-დაცვითი და ტექნიკური ზონები;

პ) „ნავთობისა და გაზის შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული ნავთობისა და გაზის ოპერაციების (საქმიანობის) საწარმოებლად გამოყენებული მიწის ნაკვეთები, თუ ისინი სხვა მიზნით არ გამოიყენება;

ჟ) საქართველოს გემების სახელმწიფო რეესტრში რეგისტრირებული და საქართველოს სახელმწიფო აღმით მცურავი გემები, გარდა ამ კოდექსის 272-ე მუხლის მე-4 ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტით განსაზღვრული დაბეგვრის ობიექტისა;

რ) სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთები, რომელთა ნაყოფიერი ფენაც სანახევროდ ან მეტადაა დაზიანებული სტიქიის შედეგად;

ს) ქურთის, ერედვისა და თიღვის თემები, სოფლები ავნევი და ნული – დროებით, კონფლიქტის მოგვარებამდე და ეკონომიკური სიტუაციის მოწესრიგებამდე;

ტ) სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული და გამოყენებული სათიბები, საძოვრები, სარეკულტივაციო და სამარაგო სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები;

უ) ის მიწები, რომლებიც გამოიყენება აეროდრომების, აეროპორტების, ვერტოდრომებისა და აერონავიგაციის უსაფრთხოების ზონებად და მიწისქვეშა კომუნიკაციებისათვის, აგრეთვე ნავსადგურებისათვის პერსპექტიული განვითარების მიზნით დამაგრებული მიწის ნაკვეთები, თუ ისინი არ გამოიყენება ეკონომიკური საქმიანობისათვის;

ფ) ფიზიკური და იურიდიული პირები, რომლებმაც მიიღეს ახალსათვისებელი სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები – მიღებიდან 5 წლის განმავლობაში;

ქ) ნასოფლარების ტერიტორიაზე, აგრეთვე განსახლების სახელმწიფო ღონისძიებათა შესაბამისად დასახლებულ მოქალაქეთა ოჯახები – დასახლებიდან 5 წლის განმავლობაში;

ღ) 2004 წლის 1 მარტის მდგომარეობით ფიზიკური პირის საკუთრებაში არსებული, 5 ჰექტრამდე ფართობის სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთები;

ე) „მიწების მელიორაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად საჯარო სამართლის იურიდიული პირისათვის უზუფრუქტის ხელშეკრულებით გადაცემული სახელმწიფო საკუთრების სამელიორაციო ინფრასტრუქტურა, აგრეთვე 2014 წლის 1 იანვრამდე „მიწების მელიორაციის შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული სამელიორაციო ასოციაციებისათვის გადაცემული, მათი მომსახურების ტერიტორიაზე არსებული სამელიორაციო ინფრასტრუქტურა;

შ) მეორე მსოფლიო ომის ინვალიდები და მათთან გათანაბრებული პირები – პრივატიზაციის წესით მიღებულ მიწის ნაკვეთებზე;

ჩ) „მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული, კავკასიონის ქედის სამხრეთ ფერდობზე განლაგებული რაიონებისა და აჭარა-გურიის მთიანეთის სოფლების, თემებისა და დაბების მცხოვრებნი – მოცემულ ტერიტორიებზე არსებულ მიწის ნაკვეთებზე. სამხრეთ საქართველოს მაღალმთიან რეგიონებში მცხოვრებთ მოცემულ ტერიტორიებზე არსებულ მიწის ნაკვეთებზე მიწის გადასახადი უმცირდებათ 50 პროცენტით;

ც) სამედიცინო საქმიანობისათვის გამოყენებული სამედიცინო დაწესებულებათა ქონება, გარდა მიწისა;

ძ) სამედიცინო დაწესებულებებზე დამაგრებული მიწის ნაკვეთები, თუ ისინი არ გამოიყენება არასამედიცინო ეკონომიკური საქმიანობისათვის;

წ) სამეცნიერო-კვლევითი, სასწავლო, საცდელ-სასელექციო, ექსპერიმენტული, ჯიშთა გამოცდის მიწის ის ნაკვეთები, რომლებიც გამოიყენება სამეცნიერო და სასწავლო მიზნებისათვის და რომლებზედაც სამუშაოები ფინანსდება ბიუჯეტიდან;

ჭ) მიწის ნაკვეთები, რომლებიც გამოიყენება უსინათლოების, ყრუ-მუნჯების, გონებრივად ჩამორჩენილი და ფიზიკურად განუვითარებელი ბავშვების, ომის ვეტერანთა საზოგადოებების, მოხუცებულთა და ბავშვთა სახლების, მოზარდთა სოციალური ადაპტაციისა და შრომითი რეაბილიტაციის ცენტრების მიერ თავიანთი ძირითადი ფუნქციების შესრულებისათვის და ფინანსდება ბიუჯეტიდან; მიწის ნაკვეთები, გამოყენებული ბავშვთა სახლების, სპეციალური სკოლა-ინტერნატების, ბავშვთა სოფლებისა და საბავშვო ბაღების მიერ, რომლებიც უსასყიდლოდ ეწევიან ბავშვთა მოვლა-აღზრდას და მათთვის განათლების მიცემას, თუ ისინი არ გამოიყენება ეკონომიკური საქმიანობისათვის;

ბ) სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთები, რომლებზედაც მოწეული მოსავლის ნახევარზე მეტიც განადგურდა სტიქიის (ქარიშხალი, სეტყვა, გვალვა, წყალდიდობა) და სხვა ფორსმაჟორული შემთხვევების შედეგად. მიწის გადასახადისაგან გათავისუფლების საფუძველია ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოს გადაწყვეტილება, რომელიც მიიღება საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს შესაბამის ტერიტორიულ ორგანოსთან შეთანხმებით. კომისიის დასკვნა დგება ორჯერ – სტიქიის დამთავრების მომენტიდან 2 კვირის ვადაში და მოსავლის აღების წინ;

ჯ) სამონადირეო მეურნეობების მიერ დაკავებული მიწები.

2. დადგენილი საგადასახადო შეღავათები არ ვრცელდება იმ შემთხვევებზე, როდესაც შეღავათების მქონე ფიზიკური ან იურიდიული პირი მის საკუთრებაში, მფლობელობაში ან სარგებლობაში არსებულ მიწის ნაკვეთს (ან მის ნაწილს) ან/და შენობა-ნაგებობებს (ან მათ ნაწილს) იჯარით გადასცემს სხვა ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს.

3. ამ მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული შეღავათი არ ვრცელდება იმ შემთხვევაში, თუ ქონება გამოიყენება ეკონომიკური საქმიანობისათვის.

3.2. მიწის დაბეგვრასა და გადასახადის მობილიზაციაში არსებული პრობლემები და მათი სრულყოფა.

მიწის დაბეგვრის ერთ-ერთი ურთულესი პრობლემაა სამართლიანი საგადასახადო განაკვეთების დადგენა. დღეისათვის მოქმედ საგადასახადო განაკვეთების ფორმირებას ძირითადად საფუძვლად უდევს მიწის ნაკვეთების ადგილმდებარეობა და ხარისხი, რაც არაა საკმარისი პირობა ობიექტური საგადასახადო განაკვეთის განსაზღვრისათვის. მაგალითად, მიწების დაყოფას კარგ, მწირ და საშუალო (რაიონული, საქალაქო) მიწებად არ უდევს საფუძვლად მეცნიერულად დასაბუთებული არგუმენტები. დღეისათვის საქართველოში არაა შემუშავებული მიწის ხარისხის აღრიცხვისა და სათანადო შეფასების მეთოდოლოგია, არ არსებობს მიწის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი ინვენტარიზაციის მეთოდიკა და რაც ყველაზე მთავარია არაა შედგენილი ქვეყნის მიწის კადასტრი. იქმნება შთაბეჭდილება, რომ მიწის გადასახადის განაკვეთები დადგენილია ზედაპირული, ექსპერტული შეფასებებით და იგი არ პასუხობს არც საბიუჯეტო სისტემისა და არც გადასახადის გადამხდელთა ინტერესებს.

ქვეყნის მიწის ფონდის ეფექტიანი გამოყენებისა და ოპტიმალური საგადასახადო განაკვეთების ფორმირების მიზნით, უპირველეს ყოვლისა საჭიროა მიწის შეფასებისა და

კადასტრის შემუშავება. რასაკვირველია, ეს არაა მარტივი საქმე, თუ მხედველობაში მივიღებთ საქართველოს ტერიტორიაზე ბუნებრივი, ნიადაგური, ეკონომიკური, ტერიტორიული და სხვა პირობებისა და ფაქტორების მრავალფეროვნებას. ამასთანავე, ბოლომდე მიყვანას საჭიროებს დაწყებული მიწის რეფორმა, მიწის ცივილიზებული ბაზრის შექმნა, მიწის ყოველი ნაკვეთის აღრიცხვა და დიფერენცირებული შეფასება, მიწის ავტომატიზებული საინფორმაციო სისტემის შექმნა.

მიწის გადასახადი მსოფლიოს თითქმის ყველა განვითარებულ ქვეყანაში განეკუთვნება ადგილობრივი გადასახადების რიცხვს და იგი მთლიანად ჩაირიცხება მუნიციპალურ ბიუჯეტში. საქართველოში, მართალია მიწის გადასახადი შედის ადგილობრივ ბიუჯეტებში, მაგრამ იგი განეკუთვნება საერთო-სახელმწიფოებრივ გადასახადებს. მიწის გადასახადის ცენტრალიზაცია არ იძლევა ეფექტურ შედეგს და ასუსტებს ადგილობრივი მმართველობის და თვითმმართველობის ორგანოების ინიციატივას გადასახადის მობილიზაციის საქმეში. ის გარემოება, რომ ადგილობრივ ხელისუფლებას უფლება ეძლევა გაზარდოს ან შეამციროს გადასახადის განაკვეთი 50 პროცენტის ფარგლებში საბაზისო განაკვეთთან მიმართებაში, ქმნის ხელსაყრელ პირობებს კორუფციისა და კანონის თვითშემოქმედებითი გამოყენებისათვის. თანამედროვე ეტაპზე ყოველმხრივ გამართლებული იქნებოდა მიწის გადასახადის ადგილობრივი გადასახადების ნუსხაში ჩართვა და საგადასახადო განაკვეთების მაკორექტირებელი კოეფიციენტების დადგენის უფლების დელეგირება ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებისათვის. კოეფიციენტების მინიმალური და მაქსიმალური ზღვარი უნდა დადგინდეს საგადასახადო კოდექსის ფარგლებში. ყოველ შემთხვევაში ასეთი მიდგომა გამართლებულია მანამდე, ვიდრე არ მოხდება ქვეყნის მიწის ფონდის მეცნიერული შეფასება და მიწის კადასტრის შედგენა.

ადგილობრივ ხელისუფლებას შეუძლია მაქსიმალური სიზუსტით შეაფასოს მისი ტერიტორიის თითოეული მიწის ნაკვეთი, რამდენადაც იგი ფლობს მათზე სხვადასხვა სახის ინფორმაციას. კერძოდ, მიწის შეფასებისას შესაძლებელი ხდება ისეთი ფაქტორების გათვალისწინება, როგორიცაა: ნაკვეთის თვისობრიობა (კონფიგურაცია, მოცულობა, რელიეფი, ადგილობრივი, ბუნებრივი და გეორგაფიული პარამეტრები), ადგილმდებარეობის პოტენციალი (დაშორება ცენტრიდან, მაგისტრალური გზიდან, სატრანსპორტო კვანძიდან და ა. შ.), ნაკვეთის ურბანიზაციის ხარისხი (მუშახელით და ინფრასტრუქტურით უზრუნველყოფა), საბაზრო მოთხოვნა (ნაკვეთის ვარგისიანობა, დეფიციტურობა და ა. შ.) და სხვა.

თანამედროვე ეტაპზე გართულებულია მიწის გადასახადის აკრეფა. რეგიონების ჭრილში განსხვავებული მდგომარეობაა. ზოგიერთი რაიონი და ქალაქი გადაჭარბებით ასრულებს (200-300 პროცენტით) მიწის გადასახადის მობილიზაციის საგეგმო დავალებას, ნაწილი კი ვერ ასრულებს (30-40%), ასეთი გარემოება გამოწვეულია ჯერ ერთი იმით, რომ საგეგმო დავალებები არაკომპეტენტურადაა შედგენილი და მეორე მხრივ, მიწის გადასახადის გადამხდელებს არ გააჩნიათ ფულადი შემოსავალი, განსაკუთრებით მთიან რაიონებსა და დეპრესიულ სოფლებში. გარდა ამისა, ძალიან დაბალ დონეზეა დაყენებული საგადასახადო ადმინისტრირების პროცედურა. საკარმიდამო მიწის მესაკუთრენი თითქმის არ იხდიან მიწის გადასახადს იმ მოტივით, რომ მათ არა აქვთ სასაქონლო წარმოება და შესაბამისად ფულადი შემოსავალი. ასეთ პირობებში შეიძლებოდა ფიქრი იმაზე, რომ ცალკეულ შემთხვევებში მოსახლეობისათვის მიწის გადასახადის ფულადი ფორმა შეიცვალოს ნატურალური გადასახადით. რა თქმა უნდა, ასეთი პროცედურა დიდ ძალისხმევას და დანახარჯებს მოითხოვს, თუმცა გადასახადის საფასურად ამოღებული პროდუქციის გამოყენება საჯარისო ფორმირებებსა და სხვა სახელმწიფო დაწესებულებებში, რომლებსაც ბიუჯეტი აფინანსებს კვების პროდუქტების შესამენად, დიდ დახმარებას გაუწევდა სახელმწიფო ბიუჯეტს. შესაბამისად ადგილობრივი ბიუჯეტის «დანაკარგები» შეიძლება გადაიფაროს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ტრანსფერტების გადიდებით რეგიონებიდან მობილიზებული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ღირებულების შესაბამისად. რა თქმა უნდა, ეს არაცივილიზებული ფორმაა გადასახადების ამოღებისა, მაგრამ ვიდრე მოსახლეობის უმეტესი ნაწილის ცხოვრების დონე სილატაკის ზღვარს მიღმაა და მათ მიუხედავად სურვილისა, არ აქვთ საშუალება ფულადი შემოსავლით გადაიხადონ მიწის გადასახადი, ამ ძველი ფორმის გამოყენება სერიოზული დისკუსიის საგანი უნდა გახდეს.

სერიოზულ გადასინჯვას საჭიროებს აგრეთვე მიწის გადასახადისაგან გათავისუფლებული ფიზიკური და იურიდიული პირების ნუსხა, მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში მიწის გადასახადისაგან გათავისუფლებულია რკინიგზის ლიანდაგებით დაკავებული მიწა. საქართველოში კი მისი დაბეგვრა მიწის გადასახადით არანაირად არაა გამართლებული. ასევე მიწის გადასახადისაგან უნდა გათავისუფლდნენ ის იძულებით გადაადგილებული პირები, რომლებიც მიწას ამუშავებენ საკუთარი მოხმარების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის საწარმოებლად.

3.3. მიწის გადასახადების ანალიზი და მათი გავლენა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებაზე

საქართველოში მიწის გადასახადში არსებული მდგომარეობის ობიექტურად შესწავლის მიზნით ჩვენს მიერ გამოყენებული იქნა შემდეგი დოკუმენტალური მასალა: 1. რაიონული საგადასახადო ინსპექციებიდან მიღებული მასალა_საკუთრებაში და კანონიერ სარგებლობაში გადაცემული მიწის ფართობებისა და გამოანგარიშებული გადასახადის შესახებ; 2. საქართველოს მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემები რეგიონალურ /რაიონულ/ ჭრილში-საქართველოში მთლიანად არსებული, საკუთრებაში ან კანონიერ სარგებლობაში გადაცემული, დარჩენილი მიწის ფართობების, ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა რაოდენობის შესახებ; 3. ასევე ანალიზში გამოყენებულია რაიონულ ჭრილში ფინანსთა სამინისტროს მონაცემები მიწის გადასახადის შესახებ გეგმა-შესრულება.

აღნიშნული დოკუმენტების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ რაიონული საგადასახადო ინსპექციების, საქართველოს მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტის და ფინანსთა სამინისტროს ანალოგიური მაჩვენებლები ერთმანეთს არ ედრება, სახელდობრ, მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემებით 2003 წლის ბოლოსათვის საკუთრებაში ან კანონით გათვალისწინებულ სარგებლობაში გადაცემული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების რეგისტრირებული მიწების ოდენობა გაცილებით მეტია რაიონული საგადასახადო ინსპექციების მონაცემებთან შედარებით. ე. ი. საკუთრებაში ან კანონით გათვალისწინებულ სარგებლობაში გადაცემული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების დაბეგრას დაქვემდებარებული მიწების მნიშვნელოვანი ნაწილი დარჩენილია მიწის გადასახადის გაწერის გარეშე (იხ. ცხრილი №13).

აღნიშნულის საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ ასეთ მონაცემებს, კერძოდ: კახეთის მხარეში მიწის გადასახადის გარეშე დარჩენილია 54,2 ათასი ჰექტარი (11,9%), შიდა ქართლის მხარეში_22,0 ათასი ჰექტარი (16,8%), ქვემო ქართლის მხარეში_48,8 ათასი ჰექტარი (17,6%), სამცხე-ჯავახეთის მხარეში_27,7 ათასი ჰექტარი (9,2%), მცხეთა-მთიანეთის მხარეში_35,5 ათასი ჰექტარი (40,9%) და ა. შ. ცალკეული რაიონებიდან ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია: დედოფლისწყარო_19,9 ათასი ჰექტარი, გურჯაანი-19,6 ათასი ჰექტარი, სიღნაღი_15,2 ათასი ჰექტარი, გარდაბანი-26,1 ათასი ჰექტარი, ადიგენი_27,0 ათასი ჰექტარი, ნინოწმინდა_13,5 ათასი ჰექტარი, მცხეთა_15,1 ათასი ჰექტარი და ა. შ.

ცხრილი №13

სულ საქართველოს მასშტაბით საკუთრებაში ან კანონიერ სარგებლობაში გადაცემული სასოფლო-სამეურნეო მიწების რაოდენობამ, რომლებიც რეგისტრირებულია მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტში და დარჩა მიწის გადასახადის გაწერის გარეშე 2004 წლის

ბოლოსათვის შეადგინა 205,3 ათასი ჰექტარი ანუ 11,4%-ი, 2003 წელს კი მიწის გადასახადის გაწერის გარეშე დარჩა 128,1 ათასი ჰექტარი, ანუ საკუთრებაში და კანონიერ სარგებლობაში გადაცემული მიწების 8,1%-ი. როგორც ვხედავთ აღნიშნული უარყოფითი მაჩვენებელი ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, აღნიშნულ მიწებზე მიწის გადასახადის გაწერა და ამ თანხების თავის დროზე ამოღება სახელმწიფო ბიუჯეტის შევსების მნიშვნელოვანი რეზერვია.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 276-ე მუხლი ითვალისწინებს რიგ შეღავათებს მიწის გადასახადში. როგორც ანალიზი გვიჩვენებს ამ მხრივ მეტად არასახარბიელო მდგომარეობაა საქართველოში და რაიონულ ჭრილში ასეთი მიწების რაოდენობა მეტად განსხვავებულია. ასე მაგალითად, წყალტუბოს რაიონში მიწის გადასახადის შეღავათებით სარგებლობს 2271 ჰექტარი სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა ანუ რაიონში არსებული მთელი სასოფლო-სამეურნეო მიწების 8,5%, ახალქალაქის რაიონში 19940 ჰექტარი (22,6%), სამტრედიის რაიონში 43013ა (31,3%), ხარაგაულის რაიონში 1041 ჰექტარი (16,5%), წალენჯიხის რაიონში 6231 ჰექტარი (46,2%), ამბროლაურის რაიონში 2592 ჰექტარი (16,6%), მიწების მეტად დამაფიქრებელი რაოდენობა სარგებლობს შეღავათებით მარნეულის, ლაგოდეხის, ზესტაფონის, მცხეთის რაიონებში, მაშინ, როდესაც სრულიად საწინააღმდეგო მდგომარეობაა ახმეტის, ყვარლის, ჭიათურის, ხონის, მესტიის, ბოლნისის, წალკის, ბორჯომის, ნინოწმინდის, თიანეთის, ყაზბეგის და ლენტეხის რაიონებში, სადაც მიწის გადასახადში შეღავათებს საერთოდ არ იყენებენ.

იმის გამო, რომ საკუთრებაში ან კანონიერ სარგებლობაში გადაცემული მიწის ის ფართობები, რომლებიც რეგისტრირებულია მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტში, მაგრამ რაიონული საგადასახადო ინსპექციების მიერ დარჩენილია მიწის გადასახადის გაწერის გარეშე, ასევე იმის გამო, რომ საქართველოში საგადასახადო კოდექსის დარღვევით მიწის მნიშვნელოვანი ფართობები გათავისუფლებულია მიწის გადასახადისაგან, საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტს შემოსავლების სახით მნიშვნელოვანი სახსრები დააკლდა 2003-2004 წლებში.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ მთლიანად საქართველოს მასშტაბით საკუთრებაში ან კანონიერ სარგებლობაში გადაცემული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწებიდან 2003 წელს მიწის გადასახადის გაწერის გარეშე დარჩენილია 128,1 ათასი ჰექტარი მიწის ფართობი; ხოლო 2004 წელს როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეს მაჩვენებელი კიდევ უფრო გაიზარდა და 205,3 ათასი ჰექტარი შეადგინა.

თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ მიწის ერთ ჰექტარზე 2003-2004 წლებში საშუალოდ გაწერილია 23,44 ლარი, მაშინ ნათელი გახდება, რომ მარტო აღნიშნული მიზეზების გამო საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტმა 2003 წელს შემოსავლის სახით ვერ მიიღო სულ ცოტა 3 მილიონ ლარზე მეტი, ხოლო 2004 წელს, კი 4 მილიონ 800 ათას ლარზე მეტი თანხა. თუ აღნიშნულ მაჩვენებელს ცალკეული რაიონების მიხედვით განვიხილავთ მივიღებთ შემდეგ სურათს. გურჯაანის რაიონმა იმის გამო, რომ საკუთრებაში ან კანონიერ სარგებლობაში გაცემული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწებიდან მიწის გადასახადის გაწერის გარეშე დატოვა 19,6 ათასი ჰექტარი მიწა 2004 წელს სახელმწიფო ბიუჯეტს 635,4 ათასი ლარი დააკლო, ასევე დედოფლისწყაროს რაიონმა 461,3 ათასი ლარი დააკლო, ადიგენის რაიონმა 329,9 ათასი ლარი, გარდაბნის რაიონმა **824,2 ათასი ლარი და ა. შ.**

1. საშემოსავლო გადასახადი_საშემოსავლო გადასახადის გადამხდელები არიან რეზიდენტი და არარეზიდენტი ფიზიკური პირები. საშემოსავლო გადასახადის დაბეგრვის ობიექტია დასაბეგრი შემოსავალი, რომელიც გამოითვლება როგორც სხვაობა კალენდარული წლის ერთობლივ შემოსავალსა და ამ პერიოდისათვის საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებული გამოქვითვების თანხას შორის:

ა) ხელფასის სახით მიღებული შემოსავლები;

ბ) ეკონომიკური საქმიანობით მიღებული შემოსავლები, რომლებიც არ არის დაკავშირებული დაქირავებულ მუშაობასთან.

საერთაშორისო პრაქტიკის გათვალისწინებით, ერთობლივი შემოსავლით გათვალისწინებული პუნქტები შესაძლებელია უფრო გაფართოებულად ჩამოყალიბდეს. ფიზიკური პირის ყველა შემოსავალი წარმოშობის მიხედვით შეიძლება დაიყოს ხუთ კატეგორიად, რომელთა წყაროები იქნება: 1) მიწა, უძრავი ქონება; 2) კაპიტალი; 3) დაქირავებული მუშაობა და თავისუფალი პროფესია; 4) მეწარმეობა; 5) სხვა წყაროები.

მრავალ ქვეყანაში საშემოსავლო გადასახადი ბიუჯეტის შემოსავლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და ძირითადი წყაროა. საქართველოში განსხვავებული სიტუაციაა, თუმცა აღსანიშნავია, რომ ქვეყანაში დიდი რეზერვი არსებობს.

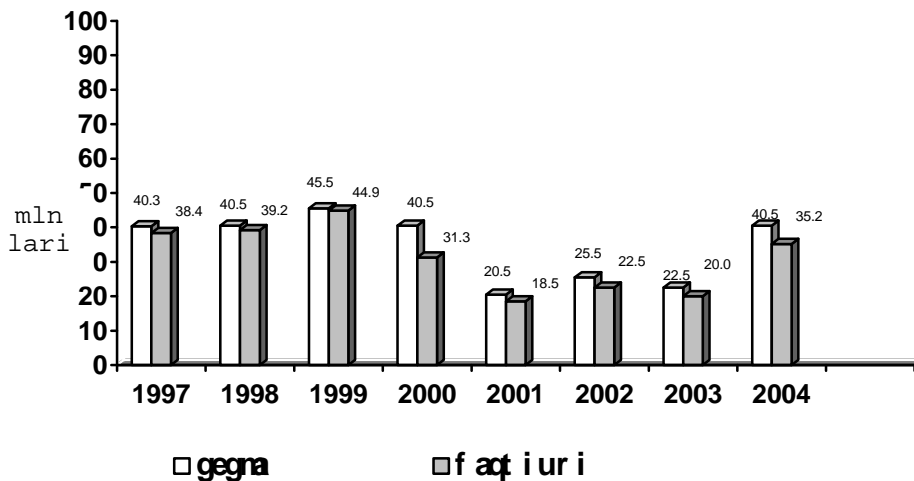
საშემოსავლო გადასახადი სახელმწიფო საგადასახადო შემოსავლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყარო უნდა გახდეს მომავალში.

მოსახლეობის ფულადი შემოსავლების გათვლიდან ნათელია, რომ ამ გადასახადის მხრივ ქვეყანაში მნიშვნელოვანი რეზერვია. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ისეთი

მნიშვნელოვანი სფერო, როგორცაა სოფლის მეურნეობა, ამ მხრივ, ფაქტიურად, არ იბეგრება. აგრეთვე, 2004 წელს ოთხსულიანი ოჯახის საშუალო თვიური ფულადი შემოსავალი საშუალოდ 190 ლარს შეადგენდა. თუ ვივარაუდებთ, რომ ქვეყანაში 4604 მილიონი მოსახლეა და საშუალოდ 1151000 ოჯახია, მოსახლეობის ფულადი შემოსავალი წელიწადში 2,2 მლრდ ლარს შეადგენს. საშემოსავლო გადასახადის 12%-იანი განაკვეთის დაბეგვრის შემთხვევაში ამ გადასახადით სახელმწიფომ 50 მლნ ლარი უნდა მიიღოს, რა თქმა უნდა, ეს ციფრი ზუსტი არ არის, მაგრამ რეალობასთან უფრო ახლოსაა, ვიდრე ბიუჯეტით დაგეგმილი შემოსავლების ოდენობა.

ფიზიკურ პირთა საშემოსავლო გადასახადის სახით ქვეყნის ბიუჯეტში შემოსული თანხები ზრდის ტენდენციით ხასიათდება. თუმცა, იგი რეალურ შესაძლებლობას საკმაოდ დამორბეულია. ფიზიკურ პირთა საშემოსავლო გადასახადის სახით 1997 წლისათვის დაგეგმილი იყო 40,3 მლნ ლარის შემოსავლები, ფაქტიურად სახელმწიფომ 38,4 მლნ ლარი მიიღო, ხოლო 1998 წლისათვის 40,5 მლნ ლარი იყო დაგეგმილი, მიღებული იქნა 39,2 მლნ ლარი; 1999 წლის გეგმა 45,5 მლნ ლარს შეადგენდა, მიღებულ იქნა 44,9 მლნ ლარი, 2000 წელს 40,5 მლნ ლარი იყო დაგეგმილი, ხოლო ამოღება 31,3 მლნ ლარი; 2001 წელს 20,5 მლნ ლარი იყო დაგეგმილი, ხოლო ამოღება 18,5 მლნ ლარი; 2002 წელს დაგეგმილი იყო 25,5 მლნ ლარი, ხოლო ფაქტიურად ამოღებული იქნა 22,5 მლნ ლარი, (იხილეთ ნახაზი 2) რაც შეეხება 2004 წელს, დაგეგმილი იყო 40,5 მლნ ლარის ამოღება, მაგრამ ფაქტიურად ამოღებული იქნა სულ 35,2 მლნ ლარი. ჩვენი გათვლებით დღეისათვის შემოსავლების 70%-ი დაფარულია და მათი აღრიცხვა არ ხერხდება.

ნახაზი 2

როგორც ვხედავთ, საშემოსავლო დაბეგვრიდან შემოსავლები წლების მიხედვით შემცირების ტენდენციით ხასიათდება, რაც კანონზომიერად უნდა ჩაითვალოს.

ეს ნაკლოვანება წმინდა ადმინისტრირების პრობლემაა, რომელსაც თან ერთვის ქვეყანაში არსებული აღურიცხვიანობის ტოტალური მასშ-ტაბი, აღნიშნული პრობლემის მოგვარების შედეგად ბიუჯეტის შემოსავალი მხოლოდ ამ გადასახადის სახით დამატებით მინიმუმ 30 მლნ ლარის ფარგლებში იქნება (იხ. ცხრილი 14).

ცხრილი 15 გვიჩვენებს, რომ საშემოსავლო გადასახადის მოცულობა მთლიან გადასახადებში პროცენტულად წლების მიხედვით თანდათანობით მცირდება, კერძოდ: 1997 წელს იგი შეადგენდა მთლიანი საგადასახადო შემოსავლების 10,3%-ს, 2004 წლისათვის იგი შემცირებულია 3,5%-მდე. საშემოსავლო გადასახადების შემცირების პროცესი ძირითადად გამოიწვია მთლიან საგადასახადო შემოსავლებში დღგ-ს, აქციზის და სოცანარიცხების მოცულობის ზრდამ.

საგადასახადო კოდექსის 41-ე მუხლის მიხედვით ფიზიკურ პირს უფლება აქვს მოახდინოს საგადასახადო წლის განმავლობაში ყოველთვიურად დაუბეგრავი მინიმუმის გამოქვითვა 9 ლარის ოდენობით. აღსანიშნავია, რომ დაუბეგრავი მინიმუმი ყველა ქვეყანაში მიზნულია საარსებო მინიმუმთან და მასზე ნაკლები არ შეიძლება იყოს.

ამასთან, გასათვალისწინებელია საქართველოს დღევანდელი მდგომარეობა, როდესაც მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს საარსებო მინიმუმზე გაცილებით ნაკლები შემოსავალი აქვს, ხოლო სახელმწიფო სტატისტიკის დეპარტამენტის მონაცემებზე დაყრდნობით, ქვეყანაში თვეში ოთხსულიანი ოჯახის საშუალო ფულადი შემოსავალი საარსებო მინიმუმის 90-95 პროცენტს შეადგენს, გამომდინარე აქედან, დაუბეგრავი მინიმუმის საარსებო მინიმუმთან მიბმა, ფაქტიურად შეუძლებელია. სახელმწიფომ აღნიშნული მომენტი უნდა გაითვალისწინოს და დროთა განმავლობაში უნდა ისწრაფოდეს, რომ დაუბეგრავი მინიმუმი საარსებო მინიმუმზე ნაკლები არ იყოს.

უკეთესი იქნება თუ დაუბეგრავი მინიმუმი, მინიმალური სახელმწიფო პენსიის მოცულობის ტოლი გახდება, რაც სახელმწიფოს მიერ გატარებულ სოციალურ პოლიტიკას უნდა შეესაბამებოდეს. პენსია, თავისი არსებით, ყველაზე მცირე საარსებო მინიმუმს უნდა წარმოადგენდეს.

ამჟამად, საქართველოში მოქმედი საშემოსავლო გადასახადის პროცენტული განაკვეთები შეიძლება ერთ-ერთ ყველაზე მაღალ განაკვეთად ჩაითვალოს ევროპის

განვითარებულ სახელმწიფოებთან, პოსტსაბჭოურ და უშუალოდ ჩვენ მეზობელ ქვეყნებთან შედარებით. (იხ. ცხრილი 16)

საშემოსავლო გადასახადმა საზოგადოებაში უნდა უზრუნველყოს სოლიდური პრინციპის დაცვა ანუ უნდა შეასრულოს განაწილებისა და გადანაწილების ფუნქცია.

ცხრილი 16

დასაბეგრი შემოსავლის ოდენობა კალენდარული წლის განმავლობაში (%-ში)

დასაბეგრი შემოსავლის ოდენობა კალენდარული წლის განმავლობაში	გადასახადის განაკვეთი
200 ლარამდე	დასაბეგრი შემოსავლის 12%
201-დან 350 ლარამდე	24 ლარი+200 ლარს ზევით შემოსავლის 15%
351-დან 600 ლარამდე	46,5 ლარი+350 ლარს ზევით შემოსავლის 17%
601 და მეტი ლარი	89 ლარი+6000 ლარს ზევით შემოსავლის 20%

სახელმწიფომ სოციალური პოლიტიკა სწორედ ამ გადასახადის საშუალებით უნდა განახორციელოს. უმრავლეს ქვეყნებში ფიზიკური პირების საშემოსავლო გადასახადის გამოთვლა მიმდინარეობს იმ პრინციპით, რომ იგი წარმოადგენს პროგრესირებად გადასახადს, ე. ი. რაც მეტია შემოსავალი მით მეტია გადასახადი. საქართველოში ამ მხრივ ცოტა განსხვავებული მდგომარეობა, თავისი სტრუქტურის და განაკვეთების ოდენობის მიხედვით საქართველოში თითქოს საშემოსავლო გადასახადი პროგრესული ხასიათისა იყო, მაგრამ სინამდვილეში რეალური მდგომარეობიდან გამომდინარე პროპორციული ხასიათისაა. იგი მოქმედი მაქსიმალური განაკვეთის 20%-ს დონეზე იყო ჩამოყალიბებული, რადგანაც საგადასახადო კოდექსის 42-ე მუხლის მიხედვით ის ფიზიკური პირი, რომლის დასაბეგრი შემოსავლის ოდენობა კალენდარული წლის განმავლობაში აღემატებოდა 600 ლარს და იბეგრებოდა 20%-იანი განაკვეთით. ასეთი შემოსავალი, 600 ლარზე მეტი, წლის განმავლობაში ე. ი. თვეში მინიმუმ 50 ლარი შემოსავალი დღესდღეისობით საქართველოს მოსახლეობის 70%-ზე მეტს გააჩნია და შესაბამისად ყველას შეეხება მაქსიმალური 20%-იანი განაკვეთი დაბეგვრის დროს. გამომდინარე აქედან, საშემოსავლო გადასახადმა დაკარგა თავისი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია_მოახდინოს მოსახლეობაში შემოსავლების გადანაწილება და გამოთანაბრება.

ჩვენი აზრით, აუცულებელია ამჟამინდელი საშემოსავლო დაბეგვრის გადახედვა, რომელმაც უნდა შეასრულოს თავისი ძირითადი ფუნქციები.

საჭიროა საშემოსავლო გადასახადის არსებული სტრუქტურის და განაკვეთების ცვლილება. იგი უნდა ითვალისწინებდეს ქვეყანაში რეალურად არსებულ მდგომარეობას, ანუ გადასახადის სიმძიმე უნდა აწვებოდეს მოსახლეობის იმ ფენას, რომელსაც რეალურად მნიშვნელოვანი შემოსავალი გააჩნია. ამისათვის საჭიროა გადასახადის სტრუქტურის და

განაკვეთების შემცირება. ეს პროცესი უნდა განხორციელდეს ეტაპობრივად, ამასთან მოსალოდნელი ცვლილებებისა და მათი ხასიათის შესახებ წინასწარ უნდა იქნეს გაცხადებული.

გადასახადის სტრუქტურის და განაკვეთების შემცირების პროცესი შესაძლებელია თუ ამ ღონისძიების გატარებაში სახელმწიფო ნებაც იქნება, ეს ღონისძიება შეიძლება რამდენიმე ეტაპისაგან შედგებოდეს და საშუალოდ ხუთი წლის განმავლობაში განხორციელდეს. დაუშვავთ გადასახდის სტრუქტურის და განაკვეთის ცვლილების პირველი ეტაპის ხანგრძლივობა განისაზღვროს ორი წლით და მას ჰქონდეს შემდეგი სახე (იხ. ცხრილი 17).

ცხრილი 17

საშემოსავლო გადასახადის სტრუქტურის და განაკვეთის პირველი ეტაპი %-ში

დასაბეგრი შემოსავლის ოდენობა კალენდარული წლის განმავლობაში	გადასახადის განაკვეთი
720 ლარამდე	12%
720-დან 1500 ლარამდე	12%
1500 ლარს ზევით	15%

გადასახდის სტრუქტურის და განაკვეთების ცვლილების მეორე ეტაპის ხანგრძლივობა განისაზღვროს ორი წლით და მას ჰქონდეს შემდეგი სახე (იხ. ცხრილი 18).

ცხრილი 18

საშემოსავლო გადასახადის სტრუქტურის და განაკვეთის მეორე ეტაპი %-ში

დასაბეგრი შემოსავლის ოდენობა კალენდარული წლის განმავლობაში	გადასახადის განაკვეთი
720 ლარამდე	12%
720-დან 1500 ლარამდე	12%
1500-დან 3000 ლარამდე	15%
3000 ლარს ზევით	20%

ორი ეტაპის გასვლის შემდეგ, ჩამოყალიბდეს გადასახადის სტრუქტურის და განაკვეთების ცვლილების საბოლოო სახე, რომლის დროსაც მაქსიმალურ განაკვეთად დაფიქსირდება 20 პროცენტი და მას ექნება შემდეგი სახე (იხ. ცხრილი 19).

ცხრილი 19

საშემოსავლო გადასახადის სტრუქტურის და განაკვეთის საბოლოო სახე %-ში

დასაბეგრი შემოსავლის ოდენობა კალენდარული	გადასახადის განაკვეთი
--	-----------------------

წლის განმავლობაში	
720 ლარამდე	12%
720-დან 1500 ლარამდე	12%
1500-დან 3000 ლარამდე	15%
3000-დან 30000 ლარამდე	15%
30000 ლარს ზემოთ	20%

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თითოეულ ეტაპზე გადასვლა ქვეყანაში არსებული რეალობის გათვალისწინებით და შესაბამისად, გადასახადის სტრუქტურისა და განაკვეთებში საჭიროების შემთხვევაში ცვლილებების შეტანით უნდა განხორციელდეს.

აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ქვეყანაში აღრიცხვიანობისა და გადასახადების ადმინისტრირების სრულყოფის გარეშე ექვის ქვეშ დგება არა მარტო საგადასახადო პოლიტიკის სრულყოფის საკითხები, არამედ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობაც.

საქართველოში საშემოსავლო გადასახადის დაბეგვრის ობიექტი ფიზიკური პირის შემოსავალია, მაშინ როდესაც, უმრავლეს ქვეყანაში მხედველობაში მიიღება და იბეგრება ოჯახის ერთობლივი შემოსავალი (მაგ: იტალია, გერმანია, საფრანგეთი, სადაც შერეული მექანიზმი მოქმედებს). ოჯახის შემოსავლების დაბეგვრა ხელს უწყობს დემოგრაფიული მდგომარეობის გაუმჯობესებას, ამასთან იგი გარკვეული სოციალური სამართლიანობის პრინციპის მატარებელია. საშემოსავლო გადასახადით დაბეგვრისას ოჯახის შემოსავლების ან ოჯახური მდგომარეობის გათვალისწინება მნიშვნელოვნად წინ გადადგმული ნაბიჯი იქნება. საგადასახადო ინსპექცია ვერ ახერხებს აღრიცხვიანობის მოწესრიგებას, შემოსავლების შესახებ სრული ინფორმაცია არ არსებობს, ასეთ პირობებში შეუძლებელია ზემოთ აღნიშნული მოსაზრების გათვალისწინება. თუმცა ამ პრინციპის მომავალში დანერგვისათვის გარკვეული ნაბიჯები დღესვე უნდა გადაიდგას, რათა ოჯახის დაბეგვრის პრინციპი დაუახლოვდეს დღეს მოქმედ მექანიზმს. ჩვენი აზრით, შემოთავაზებული საშემოსავლო გადასახადის სტრუქტურა და განაკვეთები აღნიშნული პრინციპის გარკვეულ ელემენტებს შეიცავს. დღეისათვის საშუალო ოჯახის საარსებო მინიმუმი საშუალოდ 180 ლარს აღწევს და თუ გავითვალისწინებთ, რომ საქართველოში საშუალო ოჯახი 3-5 კაცისაგან შედგება, საარსებო მინიმუმი კაცზე საშუალოდ 60 ლარს შეადგენს. რა თქმა უნდა, ეს დღეისთვის წარმოუდგენელია. დღევანდელი რეალობის გათვალისწინებით, აღნიშნული კრიტერიუმის დანერგვისათვის, წლიური შემოსავალი 720 ლარამდე საწყის ეტაპზე

შესაძლებელია მინიმალური განაკვეთით დაიბეგროს. 5-6 წლის შემდეგ, როდესაც მოწესრიგდება აღრიცხვიანობა შესაძლებელია დავიწყოთ ფიქრი ოჯახის მთლიანი შემოსავლების დაბეგვრის მექანიზმზე გადასასვლელად, რაც უფრო პროგრესული და სამართლიანი იქნება.

ცალკეული კატეგორიის ინდივიდუალური საწარმოებისათვის (მეწარმეებისათვის), რომელთა წლიური ერთობლივი შემოსავალი არ აღემატება 24000 ლარს, 2000 წლის 31 დეკემბრამდე საგადასახადო კოდექსით დადგენილი საშემოსავლო გადასახადის ნაცვლად შემოღებულ იქნა პრეზუმფციული გადასახადი, რომელიც მინიმალურ მიმდინარე გადასახდელს წარმოადგენდა. იგი გადაიხდებოდა ყოველთვიურად (არაუგვიანეს თვის 10 რიცხვისა) საქმიანობის ადგილის მიხედვით და მისი ოდენობა მოცემულია (იხ. ცხრილი 20).

აგრეთვე, საზღვების ობიექტებში პრეზუმფციული გადასახადის ოდენობა თითოეული ადგილის მიხედვით განსაზღვრულია 10 ლარის ოდენობით თვეში.

აღნიშნული პრეზუმფციული გადასახადების განაკვეთები სოფლად 50 პროცენტით მცირდება.

ცხრილი 20.

**პრეზუმფციული გადასახადების განაკვეთები სოფლად
(ლარებში)**

საქმიანობის სახე	მოსახლეობის რაოდენობა		
	30 000-მდე	30000-დან 1000000-მდე	1000000-დან
ა) საცალო ვაჭრობა ფარდულებში და ჯიხურებში (ბაზრობებისა და ბაზრების გარდა), ვაჭრობა ქუჩებში, ავტომაგისტრალზე, სოფლის მეურნეობის პროდუქტების ბაზრებსა და ბაზრობებზე ვაჭრობა, გარდა ამ პროდუქციის მწარმოებელი ფიზიკური პირისა	10	18	35
ბ) ბაზრებსა და ბაზრობებზე საცალო და საბითუმო ვაჭრობა (ფარდულები, ჯიხურები, კონტეინერები, მაღაზიები, საწყობები და სხვა) დახლიდან ვაჭრობის გარდა.	20	30	60
გ) საქონლის წარმოება, მომსახურების გაწევა, სამუშაოს შესრულება, გარდა ამ ცხრილში «დ» და «ე» ქვეპუნქტებში აღნიშნულისა	10	25	50
დ) მომსახურება 17 ადგილამდე ტევადობის სამგზავრო ავტოტრანსპორტით, ტვირთის გადაზიდვა სატვისრო ავტოტრანსპორტით.	20	50	100
ე) საიუველირო ნაწარმის წარმოება, საათების და საიუველირო ნაწარმის რემონტი, მომსახურება 17 ადგილზე მეტი ტევადობის	30	75	150

ავტორანსპორტით.			
-----------------	--	--	--

პრეზუმციულ გადასახადებთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია შემდეგი:

– გადასახადის თვალსაზრისით, საერთო წესიდან გადახვევა, ერთიანი აღრიცხვის მოშლასა და გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდების მცდელობას იწვევს;

– პრეზუმციული გადასახადის დაწესება მიმდინარე ეტაპისათვის მხოლოდ ფისკალური ხასიათისაა. საგადასახადო სამსახური ვერ უზრუნველყოფს ინდივიდუალური მეწარმეებისაგან კანონით გათვალისწინებული გადასახადის ამოღებას, გამომდინარე აქედან, იძულებული გახდა შემოეტანა პრეზიმციული გადასახადი, რათა მინიმალურ დონეზე მაინც აეკრიფა გადასახადი, ეს კი საგადასახადო სამსახურის სუსტ მხარეებზე მიგვანიშნებს.

პრეზუმციული გადასახადის მოქმედებისათვის გათვალისწინებული იყო (2000 წლის 31 დეკემბერი) ვადა, რაც სავსებით საკმარისი უნდა ყოფილიყო, რათა საგადასახადო სამსახურს მოეწესრიგებინა აღრიცხვიანობის სფერო, ვადის გასვლის შემდეგ პრეზუმციული გადასახადი უნდა გაუქმებულიყო.

საგადასახადო კოდექსის 168-ე მუხლის გ) პუნქტი ჩვენის აზრით პირდაპირ უნდა შეიცვალოს 168-ე მუხლის 2)ე პუნქტით, რადგან მასში გათვალისწინებულია რეალურად არსებული დასაბეგრი შემოსავალი, რომლის გადახდას შეძლებს ფიზიკური პირი. კერძოდ: კალენდარული წლის განმავლობაში მიღებული დასაბეგრი შემოსავალი თუ არ აღემატება 3000 ლარს.

პროგრამებით გათვალისწინებული დახმარების მოცულობა შესაძლებელია შეღავათების შედეგად მიუღებელ შემოსავალს გაუტოლდეს.

ამ მექანიზმის გამოყენება გაცილებით ეფექტურ შედეგს მოგვცემს. მოსახლეობის აღნიშნული კატეგორიის ნაწილს რეალურად არ გააჩნია საარსებო შემოსავალი და საგადასახადო შეღავათების მინიჭებით სახელმწიფო ვერ იხსნის მის ერთ-ერთ ძირითად-მოსახლეობის სოციალურად დაცვის ფუნქციას, ხოლო მაღალი შემოსავლის მქონენი აღნიშნულ შეღავათებს არ საჭიროებენ. გარდა ამისა, ჩვენს მიერ შემოთავაზებული საშემასავლო გადასახადის სტრუქტურით და განაკვეთებით, იმ კატეგორიის მოსახლეობა, რომელსაც არ აქვს დიდი შემოსავალი, საკმაოდ დაბალი განაკვეთით იბეგრება. ამასთან, აღნიშნული შეღავათების გაუქმება უნდა ემთხვეოდეს ადმინისტრირების გაძლიერებას ანუ

ჩვენი შემოთავაზებების მიხედვით საშემოსავლო გადასახადისაგან განთავისუფლებულები და შეღავათები 2005 წლის 1 იანვრისათვის მკვეთრად უნდა შეიზღუდოს.

დღეისათვის დივიდენდების სახით შემოსავალი უმთავრესად მაღალშემოსავლიან ფენას გააჩნია, თუმცა ჩვენი მოსაზრებით ამ სფეროში უნდა დამკვიდრდეს სოლიდარობის პრინციპი და მომავალში, 2005 წლისათვის, შესაძლებელი იქნება დივიდენდების სახით მიღებული შემოსავალი ჩვეულებრივი შკალით დაიბეგროს, ან განაკვეთი მინიმუმ 12%-მდე შემცირდეს. კონკრეტული გადაწყვეტილების მიღება მომავლის რეალობის გათვალისწინებით უნდა მოხდეს.

ქვეყანაში რეალურად არსებული შემოსავლების აღსარიცხავად და მათი დასაბეგრ სფეროში მოსაქცევად დეკლარაციული სისტემის დანერგვა ერთ-ერთი ძირითადი მექანიზმია.

სახელმწიფოს საბოლოო მიზანი უნდა იყოს, რომ საშემოსავლო-ქონებრივი დეკლარაცია ყველა მოქალაქემ წარადგინოს. აღნიშნული მიზნის მისაღწევად გარკვეული დროა საჭირო, ერთი მხრივ, ჩამოსაყალიბებელია ქვეყანაში ამ ფუნქციის შესრულების მექანიზმი და, მეორე მხრივ, აუცილებელია საზოგადოებრივი აზრის შეგუება და მომზადება იმისათვის, რომ ყველა მოქალაქე ვალდებული იქნება წარადგინოს საშემოსავლო დეკლარაცია.

გადასახადის გადამხდელი საგადასახადო ორგანოში წარადგენს დეკლარაციას, სადაც ფიზიკური პირის მიერ ოფიციალურად არის გაცხადებული ერთი წლის განმავლობაში არსებული ყველა სახის შემოსავალი და მისი მიღების წყაროები.

დეკლარაციაში აუცილებელია მითითებული იქნას გადამხდელის ქონებრივი მდგომარეობა, ასევე გარკვეულ ზღვარს ზემოთ გაწეული დანახარჯები, რომელმაც გადამხდელის ქონებრივ მდგომარეობაზე მოახდინა გავლენა, დეკლარაციულმა სისტემამ ხელი უნდა შეუწყოს ქვეყანაში აღრიცხვიანობის მოწესრიგების და დაფარული შემოსავლების გამოვლენას, რომლის მოცულობაც დღესდღეისობით საკმაოდ მაღალია. დეკლარაციებში ქონებრივი მდგომარეობის მითითებამ უნდა უზრუნველყოს თითოეული მოქალაქის ქონებრივი მდგომარეობის გარკვევა და გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა, ქონების გადასახადი ადგილობრივი ბიუჯეტებისათვის სტაბილური შემოსავლის წყარო უნდა გახდეს.

დეკლარაციული სისტემის დანერგვა არ იქნება მარტივი, რადგან ამისათვის საჭიროა მნიშვნელოვანი ფინანსური დანახარჯები, ტექნიკური უზრუნველყოფა და სათანადოდ მომზადებული პერსონალი, რომელიც შეძლებს დეკლარაციების დამუშავებას, მათი

რეალობის შემოწმებას და დროულად არ წარდგენისათვის შესაბამისი ზომების გატარებას. დღევანდელი რეალობიდან გამომდინარე ასეთი სამუშაოს ჩატარებას საგადასახადო ინსპექცია ვერ უზრუნველყოფს, ამ შემთხვევაში ერთ-ერთი კარგი გამოსავალი სახელმწიფოს მიერ საგადასახადო ინსპექციის კონკრეტულად ამ ფუნქციის კერძო კომპანიისათვის მინდობა იქნებოდა. სახელმწიფო, კონკურსის საშუალებით, შეარჩევს კერძო კომპანიას, რომელიც თავისი ფინანსური დანახარჯებით უზრუნველყოფს ფიზიკურ პირთა შემოსავლებისა და ქონებრივი მდგომარეობის შესახებ დეკლარაციების სისტემის დანერგვას, უზრუნველყოფს ტექნიკურ აღჭურვილობას და მოამზადებს სათანადო კადრებს. კერძო კომპანიისათვის ასეთი უფლების დაკისრება შესაძლებელი იქნება რამდენიმე წლის (მინიმუმ ხუთი წლის) განმავლობაში, ამასთან, გასათვალისწინებელია კომპანიის კომერციული ინტერესიც, რომელიც შესაძლებელია უკავშირდებოდეს ბიუჯეტში ამოღებული თანხების ოდენობას ან კერძო კომპანია ბიუჯეტში შეიტანს წინასწარ განსაზღვრულ თანხას წლების მიხედვით, ხოლო ზედმეტად ამოღებული თანხები მის საკუთრებაში დარჩება.

თავის მხრივ, სახელმწიფოსაც უნდა ჰქონდეს წამოყენებული გარკვეული პირობები_ყველა მოქალაქის იდენტიფიკაცია, გარკვეული პერიდის განმავლობაში საგადასახადო ბაზის გაზრდა, ბიუჯეტში საშემოსავლო გადასახადისაგან მიღებული შემოსავლების მუდმივი ზრდა. მთავარი მაინც შემდეგია: წესი, ყველა მოქალაქემ უნდა წარადგინოს დეკლარაცია, უნდა იყოს უნივერსალური და სავალდებულო, საწყის ეტაპზე კერძო კომპანიას გაუჭირდება ყველა მოთხოვნის შესრულება, რისთვისაც ყველა, კანონით შეუზღუდავი, მექანიზმის გამოყენების საშუალება უნდა მიეცეს. გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველოში დაფარული შემოსავლების ხვედრითი წილი მაღალია და ბიუჯეტში რეალურად სამჯერ უფრო მეტი შემოსავლები უნდა შედიოდეს, სახელმწიფო მოთხოვნა შემოსავლების ზრდის უზრუნველყოფისა შესრულებადია. ამასთან ერთად გასათვალისწინებელია, რომ დროთა განმავლობაში ეკონომიკურ ზრდასთან ერთად გაიზრდება მოსახლეობის შემოსავლები. შესაძლებელია კომპანიის მიერ ბიუჯეტის შემოსავლების უზრუნველყოფის ცხრილის შემუშავება (იხ. ცხრილი 21).

კომპანიის მიერ ბიუჯეტის შევსების უზრუნველყოფა (მლნ ლარი)

კომპანიის საქმიანობის პერიოდი	ბიუჯეტში შენატანი თანხები მლნ. ლარებში
2003 წელი	150
2004 წელი	175
2005 წელი	200
2006 წელი	250
2007 წელი	300

ამასთან, აღნიშნული საქმიანობა გამჭვირვალე უნდა იყოს. თუ შეუძლებელი გახდა კერძო კომპანიის შერჩევა, მაშინ საგადასახადო სამსახურში უნდა შეიქმნას ძლიერი სტრუქტურა, რომელიც ამ ფუნქციას შეასრულებს, თუნდაც ამისათვის სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი ხარჯების გაწევა მოუხდეს. აღნიშნულმა სამსახურმა მხოლოდ დაკისრებული ფუნქცია უნდა შეასრულოს და იგი არ უნდა იყოს ჩვეულებრივი საგადასახადო ინსპექტორი.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შესაძლებელია, ვადის კანონით განსაზღვრა_2005 წლის 1 იანვარი, რომლის შემდეგაც საშემოსავლო დეკლარაციის წარდგენა უნდა დაიწყოს ყველა მოქალაქემ და სახელმწიფოს მხრიდან უნდა გაკეთდეს ყველაფერი, რათა ამ დროისათვის შესაბამისი მაკონტროლებელი სამსახური მომზადდეს.

დეკლარაციის სისტემის დანერგვის გარეშე ნებისმიერ ცვლილებებს, მათ შორის გადასახადის სტრუქტურისა და განაკვეთებისას, აზრი დაეკარგება. ჩვენის აზრით დეკლარაცია შემოსავლებისა და ქონებრივი მდგომარეობის შესახებ უნდა შეავსოს ყველა მოქალაქემ და არა მარტო საზოგადოების იმ ნაწილმა, რომელიც დღეს საგადასახადო კოდექსითაა გათვალისწინებული.

აქვე გვინდა თქვენი ყურადღება შევაჩეროთ შემდეგ პრობლემებზე, რომელიც აღრიცხვიანობის მოწესრიგებას, შესაბამისად, ჩრდილოვანი ეკონომიკის შემცირებას უშლის ხელს. ყველასათვის კარგად არის ცნობილი, რომ სამოქალაქო ომის შემდეგ (1995 წლამდე), ქვეყანაში სტაბილური მდგომარეობის დამყარებამდე გარკვეული კატეგორიის ადამიანთა ხელში დიდი ოდენობის თანხა აღმოჩნდა. ამასთან, ეს პროცესი ხშირ შემთხვევაში არაკანონიერი იყო. ამჟამად ასეთი სახის კაპიტალი ან საზღვარგარეთის ბანკებშია ან ჩრდილოვან ეკონომიკაში ტრიალებს. თუ ხელისუფლება აპირებს ჩრდილოვანი ეკონომიკის მთლიანად თუა არა, ნაწილობრივ მაინც შემცირებას და ამ დიდი რაოდენობის კაპიტალის ინვესტიციების სახით გამოყენებას სოფლის მეურნეობის და სხვა დარგებში, მაშინ მთავრობა და მთლიანობაში საზოგადოება უნდა შეურიგდეს იმ აზრს, რომ ეს კაპიტალი არაკანონიერი

გზით არის დაგროვილი და სახელმწიფოს ძირითად მიზანს უნდა წარმოდგენდეს ამ კაპიტალის ლეგალურ ეკონომიკაში მოქცევა და ქვეყნის განვითარებისათვის მოპოვებული ფულის ლეგალიზაციისა და აღრიცხვიანობის მოწესრიგების მექანიზმი, რომელიც გამორიცხავს ამ სახის საქმიანობის შესაძლებლობას. თუ ეს პრობლემა არ გადაიჭრა, მაშინ სახელმწიფოში ყოველთვის იქნება დიდი რაოდენობის არალეგალური ფული, შესაბამისად, კორუფცია და ჩრდილოვანი ეკონომიკაც მუდმივად იარსებებს.

2. მოგების გადასახადი_საქართველოს სოფლის მეურნეობაში დღეისათვის მოქმედი პირდაპირი გადასახადებიდან საშემოსავლო გადასახადთან ერთად მეტად მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მოგების გადასახადს.

საქართველოში მოგების გადასახადის გადამხდელები არიან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად შექმნილი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოები (იურიდიული პირები), მათი ფილიალები და სხვა განცალკევებული ქვედანაყოფები, რომლებსაც აქვთ ცალკე ბალანსი და საანგარიშსწორებო ან სხვა ანგარიში. ასევე მოგების გადასახადის გადამხდელები არიან საქართველოში უცხო ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისად შექმნილი სასოფლო-სამეურნეო ფირმები და სხვა მსგავსი წარმონაქმნები.

დაბეგვრის ობიექტია მოგება, რომელიც განისაზღვრება სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს ერთობლივი შემოსავლისა და დაქვითვის თანხებს შორის სხვაობით. ამდენად საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს მოგება და აქედან გამომდინარე მოგების გადასახადის ოდენობა დიდად არის დამოკიდებული ორ ძირითად მაჩვენებელზე, ერთის მხრივ საწარმოს ერთობლივ შემოსავალზე და მეორეს მხრივ დაქვითვის თანხებზე; ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ამ ორი მაჩვენებლის დეტალური ანალიზი.

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს ანუ მეწარმის (რეზიდენტის) ერთობლივი შემოსავალი შედგება მის მიერ საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ მიღებული შემოსავლებისაგან, ხოლო უცხოური საწარმოს ანუ უცხო მეწარმის (არარეზიდენტის) ერთობლივი შემოსავალი შედგება საქართველოში არსებული წყაროებიდან მიღებული შემოსავლებისაგან.

ასევე ერთობლივ შემოსავალს განეკუთვნება ეკონომიკური საქმიანობით მიღებული ყველა შემოსავალი ხელფასის სახით მიღებული შემოსავლების ჩათვლით.

რაც შეეხება გამოქვითვის თანხებს, ზემოთ აღნიშნული ერთობლივი შემოსავლებიდან გაიქვითება, ყველა ხარჯი, რომელიც დაკავშირებულია ერთობლივი შემოსავლის

მიღებასთან, გარდა ძირითად საშუალებათა შეძენის, დადგმისა და სხვა კაპიტალური ხარჯებისა.

საგულისხმია ის ფაქტი, რომ გამოქვითვას ექვემდებარება ერთობლივი შემოსავლის მიღებასთან დაკავშირებული სამეცნიერო-კვლევითი, საპროექტო და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოთა ხარჯები.

ზემოთ აღნიშნული წესით ერთობლივი შემოსავლისა და დაქვითვის თანხებს შორის სხვაობით მიიღება დასაბეგრი მოგება, რომელიც იბეგრება 20 პროცენტით.

კვლევამ გვიჩვენა, რომ მოგების 20 პროცენტისანი განაკვეთი საზღვარგარეთის ქვეყნებთან შედარებით ყველაზე დაბალია საქართველოში. საზღვარგარეთის ცალკეულ ქვეყნებს შორის ანალოგიური მაჩვენებელი 25 პროცენტიდან (ფინეთი) 54 პროცენტამდე (გერმანია) მერყეობს. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ საქართველოში სოფლის მეურნეობის პროდუქციის დღევანდელ სარეალიზაციო ფასებსა და მისი წარმოებისათვის საჭირო რესურსებისა და მომსახურების ფასებს შორის დისპარიტეტის გამო, ბოლო 8-10 წლის მანძილზე სოფლის მეურნეობის თითქმის ყველა სახის პროდუქციის წარმოება ზარალიანი ან დაბალრენტაბელურია. ასეთ პირობებში აგრარიკოს მეწარმეთათვის მოგების 20 პროცენტისანი განაკვეთიც კი უარყოფით შედეგს იძლევა, რის გამოც მათი აბსოლუტური უმრავლესობა ყოველნაირად ცდილობენ არ მოხვდნენ მოგების გადასახადის გადამხდელთა რიცხვში, იზრდება ჩრდილოვანი ეკონომიკისაკენ გადახრა, ადგილი აქვს საგადასახადო ბაზის მკვეთრ შემცირებას და აქედან გამომდინარე, ბიუჯეტში აგრარული სფეროდან საგადასახადო შემოსავლებიც უმნიშვნელოა.

ეს საკითხი ჩვენს მიერ შესწავლილი იქნა მარნეულის რაიონის მაგალითზე (იხ. ცხრილი №22).

ცხრილი №22

მოგების გადასახდი მარნეულის რაიონის სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში

№	საკრებულოს დასახელება	2003 წ.				2004 წ.			
		სას. სამ. საწარმოთა რაოდენობა	საბალანსო მოგება ლარი	მ. შ. დასაბეგრი ლარი	გადასახადის ოდენობა ლარი	სას. სამ. საწარმოთა რაოდენობა	საბალანსო მოგება ლარი	მ. შ. დასაბეგრი ლარი	გადასახადის ოდენობა ლარი
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	მარნეული	6	-	-	-	6	-	-	-
2.	წერეთელი	3	-	-	-	3	-	-	-
3.	სადახლო	1	-	-	-	1	-	-	-
4.	კაპანაჩხი	5	148	148	30	5	-	-	-

5.	დამია- გეურარხი	5	-	-	-	5	-	-	-
6.	ქუთლიარ ი	2	-	-	-	2	-	-	-
7.	კიზილ- აჯლო	1	-	-	-	1	-	-	-
8.	კასუმლო	3	-	-	-	3	-	-	-
9.	ალგეთი	5	650	650	130	5	-	-	-
10.	კაჩაგანი	2	16692	16692	3338	2	-	-	-
11.	ყულარი	2	114	114	23	2	163	163	33
12.	შულავერი	3	-	-	-	3	-	-	-
	სულ:	38	17604	17604	3521	38	163	163	33

რაიონული საგადასახადო ინსპექციის მონაცემებით მარნეულის რაიონში მოგების გადასახადის გადამხდელად სულ რეგისტრირებულია 38 სასოფლო-სამეურნეო საწარმო (იურიდიული პირი). აქედან 2003 წელს სამეურნეო საქმიანობა მოგებით დაამთავრა 14-მა სასოფლო-სამეურნეო საწარმომ ანუ საწარმოთა მხოლოდ 37-მა პროცენტმა. ამ საწარმოების მიერ მიღებულმა მოგებამ სულ შეადგინა 17,6 ათასი ლარი. აქედან ბიუჯეტში მოგების გადასახადის სახით გადარიცხულია 3,5 ათასი ლარი. კიდევ უფრო უარესი მდგომარეობაა 2004 წელს. 38 საწარმოდან მოგებით დაამთავრა აღნიშნული სამეურნეო წელი 2-მა საწარმომ, რომლებმაც მიიღეს სულ 163 ლარი მოგება და ბიუჯეტში გადაირიცხა მხოლოდ 33 ლარი. მართალია, 2003 წელთან შედარებით 2004 წლისათვის მდგომარეობის კიდევ უფრო გაუარესება გამოწვეულია არახელსაყრელი კლიმატური პირობებით, მაგრამ ბოლო 10 წლის პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ საქართველოს სოფლის მეურნეობაში არსებული მძიმე მდგომარეობა არ არის გამოწვეული მარტო არახელსაყრელი კლიმატური პირობებით, არამედ იგი განპირობებულია ძირითადად როგორც სუბიექტური ისე ობიექტური მიზეზებით.

როგორც კვლევამ გვიჩვენა, ფერმერებს როგორც წესი, საჭირო საწყისი კაპიტალი არ გააჩნიათ წარმოების დასაწყებად, რომ არაფერი ვთქვათ ბაზრის რისკზე. კომერციული ბანკები, რომლებიც კრედიტებს გასცემენ აგრარულ სექტორისათვის, რისკს ძალიან დიდად აფასებენ და შესაბამის გარანტიებს ითხოვენ, რომლის შესაძლებლობა ფერმერთა უმრავლესობას არა აქვთ. ასეთ ეკონომიკურ პირობებში ფერმერთა უმეტესობა ცდილობს, რისკი ნატურალურ მეურნეობაზე გადასვლით შეამციროს ან თავი აარიდოს გადასახადების გადახდას, ეს კი ნეგატიურად მოქმედებს საქართველოს ეკონომიკაზე.

მეცნიერულად დასაბუთებულია, რომ სოფლის მეურნეობაში პროდუქციის მარტივი კვლავწარმოებისათვის საჭიროა სულ მცირე 10-15 პროცენტი რენტაბელობა. ჩვენს მიერ შესწავლილი მარნეულის რაიონის მაგალითი კი სულ სხვა სურათს გვაძლევს და მეტნაკლებად ასეთივე მდგომარეობაა მთელ საქართველოში.

ფერმერული მეურნეობების დიდი უმრავლესობის რენტაბელობის დონე მარტივი კვლავწარმოებისათვისაც არ არის საკმარისი, რომ არაფერი ვთქვათ გაფართოებულ კვლავწარმოებაზე, რომელიც ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წყარო უნდა იყოს ახალი საგადასახადო ბაზის შექმნისა და ამის საფუძველზე ბიუჯეტში საგადასახადო შემოსავლების გადიდებისა.

სოფლის მეურნეობაში ზემოთ აღნიშნული ასეთი მძიმე მდგომარეობის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი არასწორი საგადასახადო პოლიტიკაა. არასწორ საგადასახადო პოლიტიკას პირდაპირ უკავშირდება აგრარიკოს მეწარმეთა მიერ იჯარით აღებული და კერძო საკუთრებაში მიღებული მიწების უკან დაბრუნების, ბოლო პერიოდში, არასასურველი ტენდენცია, რომელიც დღესაც გრძელდება. მარტო 2000 წელს ვადაზე ადრე, უკან დაბრუნებულია იჯარით გაცემული 45 ათასი და კერძო საკუთრებაში მიღებული 39,6 ათასი ჰექტარი მიწა, მათ შორის 15,5 ათასი ჰექტარი ინტენსიური სასოფლო-სამეურნეო სავარგული. საქართველოს სოფლის მეურნეობაში დღეისათვის არსებული ასეთი მძიმე ეკონომიკური პირობები არის ერთ-ერთი მთავარი საფუძველი ფერმერებმა და სხვა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მწარმოებელ მეწარმეებმა საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევით თავი აარიდონ გადასახადების მათ შორის მოგების გადასახადის გადახდას. ამიტომ საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მუხლი 172-ში გათვალისწინებულია 2007 წლის 1 იანვრამდე სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში დასაქმებული პირის მიერ საქართველოში წარმოებული სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამუშავებამდე, პირველადი მიწოდებით მიღებული მოგება თუ ფიზიკური პირის მიერ მიღებული ერთობლივი შემოსავალი არ აღემატება 100000 ლარს თავისუფლდება მოგების გადასახადისაგან, მართალია ეს საშუალებას მისცემს მეწარმეს თანამედროვე პირობებში წარმოებს განვითარებისას, მაგრამ ეს უნდა იყოს დროებითი ღონისძიება, ხოლო როდესაც წელში გაიმართება მეწარმე მას უნდა დაუწესდეს შემდეგი სახის საგადასახადო განაკვეთები: საწარმოები (ფერმერული მეურნეობები), რომელთა მოგება არ აღემატება 20 ათ. ლარს საერთოდ განთავისუფლდეს მოგების გადასახადისაგან. 20 ათასიდან 40 ათას ლარამდე

მოგების გადასახადი დაწესდეს 10%-ის ოდენობით, 40-დან 60 ათასამდე_15%, ხოლო 60 ათას ლარზე ზევით 20%-ის ოდენობით.

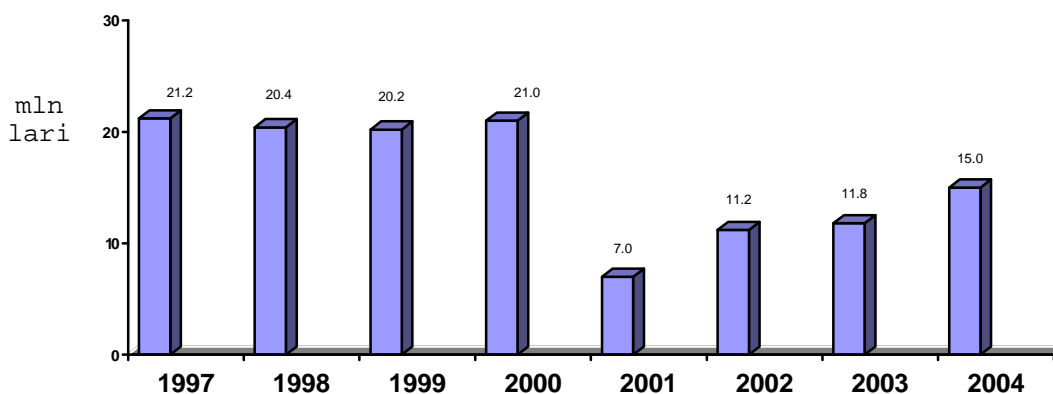
უკანასკნელი რამოდენიმე წლის განმავლობაში მოგების გადასახადის ხაზით მიღებული სახელმწიფო შემოსავლები ზრდას განიცდიდა, ასე მაგალითად, თუკი 1997 წელს მოგების გადასახადით დაბეგვრიდან მიღებული იქნა 21,2 მილიონი ლარი, 1998 წელს მიღებული იქნა 20,4 მილიონი ლარი, შესაბამისად იზრდებოდა მოგების დაბეგვრით მიღებული შემოსავალი 1999-2000 წ.წ.-ში, მაგრამ 2001 წელს ადგილი ჰქონდა მნიშვნელოვან კლებას და მოგების გადასახადიდან სახელმწიფო ბიუჯეტში მიღებული იქნა მხოლოდ 7,0 მილიონი ლარი (იხ. ცხრილი 23), ხოლო რაც შეეხება 2002, 2003 და 2004 წლებში იგი მცირედი ზრდით ხასიათდება და შეადგენს შესაბამისად: 11,2%, 11,8% და 15%-ს.

როგორც ცხრილი 24-დან ჩანს, მოგების გადასახადის მოცულობა მთლიან გადასახადებში პროცენტულად წლების მიხედვით თანდათანობით მცირდება.

კერძოდ: 1997 წელს თუ იგი შეადგენდა 5,7%-ს, 2004 წლისათვის შემცირებულია და იგი შეადგენს 1,5%-ს. მისი შემცირება ძირითადად გამოიწვია, ისეთი გადასახადების მოცულობის ზრდამ, როგორცაა დღგ, აქციზი და სოცანარიცხები.

მოგების გადასახადიდან მიღებული შემოსავლები დინამიურობით ხასიათდებიან (იხ. ნახაზი 3).

ნახაზი 3.

საგადასახადო კოდექსის თანახმად, ფიზიკური და იურიდიული პირები, რომლებიც ეწევიან სახელმწიფო საქმიანობას, ვალდებული არიან შეიტანონ ბიუჯეტში მიმდინარე გადასახადების თანხები, წინა საგადასახადო წლების წლიური გადასახადის მიხედვით შემდეგი ოდენობით: 15 მაისამდე_30%, 15 აგვისტომდე_30%, 15 ნოემბრამდე_40%,

ფაქტობრივად აღნიშნული წესის მიხედვით, მოგების გადასახადის გადახდა მთავრდება ნოემბრის შუა რიცხვებში, მაშინ როდესაც საგადასახადო წელი მთავრდება დეკემბრის ბოლოს. რაც, ხელს უწყობს წლის განმავლობაში შემოსავლების არათანაბარ შემოდინებას. უმჯობესი იქნება თუკი მოხდება დეკემბრის ბოლომდე ბიუჯეტში გადასახადის შეტანა და მოგების გადასახადის გადახდის პერიოდულობა იქნება ყოველი კვარტლის ბოლოს ერთხელ_25%-ის ოდენობით. 2004 წლის მონაცემებით მოგების გადასახადის ამოღება იანვრიდან დეკემბრამდე არათანაბარი იყო გეგმიურთან შედარებით, ამიტომ მოგების გადასახადის გადახდის გამოთანაბრების მიზნით, საჭიროა ყოველი კვარტლის ბოლოს გადახდილი იქნას 25%-ი.

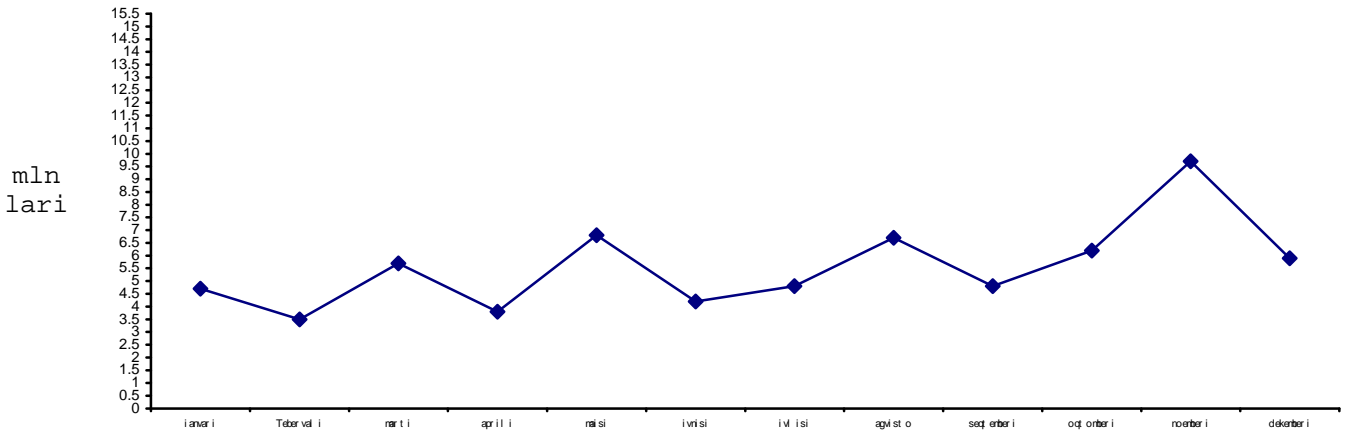
ჩვენი ეკონომიკის ამჟამინდელი მდგომარეობიდან გამომდინარე, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს საინვესტიციო საქმიანობის ფართოდ გაშლას, აღნიშნული მიზნის მიღწევის ერთ-ერთ საშუალებად მოგების გადასახადის გამოყენებაც არის შესაძლებელი, რაც გამოიხატება იმაში, რომ უმჯობესი იქნება თუკი საინვესტიციო საქმიანობისათვის გამოყენებული (იგულისხმება ინვესტიციები ძირითად კაპიტალში) დასაბეგრი მოგების ნაწილი განთავისუფლდება გადასახადისაგან, რეინვესტირებული შემოსავლების გადასახადისაგან განთავისუფლებით მოსალოდნელია, მოგების გადასახადით დაბეგრიდან მიღებული შემოსავლების შემცირება. მაგრამ, მას მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკაზე მეწარმეობის განვითარების თვალსაზრისით დადებითი ზეგავლენა ექნება და საბოლოო ჯამში ხელს შეუწყობს დასაბეგრი ბაზის მოცულობის გადიდებას. რა თქმა უნდა, თავდაპირველ ეტაპზე შესაძლებელია მოხდეს რეინვესტირებული შემოსავლების 50%-ის ოდენობით განთავისუფლება, ხოლო საბოლოო ჯამში, როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ იგი გამოიწვევს დასაბეგრი ბაზის მოცულობის გაფართოებას, რაც გამოიწვევს მოგების გადასახადის საერთო მოცულობის ზრდას.

ახალი დარგებისა და ახალი საწარმოების განვითარება და ჩამოყალიბება საქართველოში ძირითადად მოსახერხებელია უცხოური კაპიტალის მონაწილეობით, იმისათვის, რათა გამოიკვეთოს საგადასახადო შეღავათების მინიჭების მნიშვნელობა, საჭიროა ძირითად პარტნიორ და ინვესტორ ქვეყნებთან გაფორმდეს ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების შეთანხმებები. ზოგიერთი შეთანხმება შეიძლება ითვალისწინებდეს ხელსაყრელ საგადასახადო მოპყრობას ინვესტორ ქვეყანაში რეპარტირებულ მოგებასთან დაკავშირებით. აღნიშნული მომენტის გამოყენება უცხოელ ინვესტორთა მოსაზიდად ერთ-ერთი სერიოზული სტიმულია. თუ 2004 წლისათვის მოგების გადასახადიდან შემოსავალი

მხოლოდ 15,0 მლნ ლარს შეადგენდა (იხ. ცხრილი 23), ახალი დარგებისა და საწარმოების ჩამოყალიბებით და გაფართოებით მოგების გადასახადიდან შემოსავალი 2010 წლისათვის დაახლოებით 2-ჯერ გაიზარდება.

მოგების გადასახადიდან მიღებული შემოსავლები თვეების მიხედვით 2004 წ.

ნახაზი 4.

მოგების გადასახადიდან მიღებული შემოსავლები 2004 წლისათვის, თვეების მიხედვით გვიჩვენებს, რომ ყველაზე მეტი შემოსავლები მოდის მაისის, აგვისტოს და ნოემბრის თვეებზე. ამ თვეებში მოგების გადასახადიდან შემოსავლების ზრდაზე გავლენას ახდენს სხვადასხვა ფაქტორი, განსაკუთრებით კი აღსანიშნავია ამ პერიოდში ჭარბი სასაქონლო პროდუქციის არსებობა. სასურველი იქნება მას ჰქონდეს სტაბილური ხასიათი და სეზონურობით არ ხასიათდებოდეს.

სერიოზული პრობლემა, რომელიც მოგების გადასახადთან დაკავშირებით წარმოიქმნება, ბუღალტრული აღრიცხვიანობაა. საქართველოში ჯერ კიდევ, ხშირ შემთხვევაში საბჭოთა პერიოდის ბუღალტრული ანგარიშგების სისტემა მოქმედებს, რომელსაც ბევრი ნაკლოვანება ახასიათებს.

დღეისათვის მიმდინარეობს მუშაობა იმის თაობაზე, რომ საქართველოში ბუღალტრული პოლიტიკის გატარება გადავიდეს ფინანსთა სამინისტროდან «საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაციის» ხელში, რომელიც სპეციალურად ამ მიზნისათვის შეიქმნა. უნდა აღინიშნოს, რომ ყველა განვითარებულ ქვეყანაში ბუღალტრული აღრიცხვის პოლიტიკას დამოუკიდებელი ბუღალტრული ორგანოები განაგებენ.

აქედან გამომდინარე, საქართველოში მოგების გადასახადი სერიოზულ რეორგანიზაციას საჭიროებს, უმთავრესი პრობლემა, რომელიც მოგების გადასახადის ხაზით შემოსავლების

ამოღებისას წარმოიქმნა, მისი ადმინისტრირების საკითხია. ამიტომაც, ყოველგვარი ცვლილებების გატარების დროს ყურადღება უნდა მიექცეს გადასახადის ადმინისტრირების მომენტებს.

დამატებული ღირებულების გადასახადი. დამატებული ღირებულების გადასახადს ქვეყნის ბიუჯეტის შემოსავლებში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. იგი საქართველოში შემოდებული იქნა 1992 წელს. მისი აკრეფის სქემა შემუშავებული იქნა ფრანგი ეკონომისტის მ. ლორეს მიერ 1954 წელს.

დამატებული ღირებულების გადასახადმა შეცვალა ბრუნვის გადასახადი, რომელიც დადგენილი იყო სახალხო მეურნეობის ცალკეული დარგებისათვის და შეადგენდა საბითუმო ფასის ნაწილს.

დამატებული ღირებულების გადასახადის თავისებურებებს წარმოადგენს ის, რომ იგი არაპირდაპირი გადასახადია და გადაიხდევინება საქონლის მოძრაობის (მიწოდების) ყველა სტადიაზე. მისი გადამხდელია საბოლოო მომხმარებელი, რის გამოც მას მომხმარებლის გადასახადს უწოდებენ.

საგადასახადო კოდექსის მიხედვით: დღე არის საქართველოს ტერიტორიაზე საქონლის, სამუშაოს, მომსახურების წარმოებისა და მიმოქცევის პროცესში შექმნილი ღირებულების ნაწილი, აგრეთვე საქართველოს ტერიტორიაზე შემოტანილი დასაბეგრი საქონლის ღირებულების ნაწილის ბიუჯეტში სავალდებულო შესატანი.

დამატებული ღირებულების გადამხდელია პირი, რომელიც რეგისტრირებულია ან ვალდებულია გატარდეს რეგისტრაციაში დღე-ს გადამხდელად. კერძოდ, დღე-ის გადამხდელები არიან:

ა) საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით განსაზღვრული ფიზიკური და იურიდიული პირები (მ. შ. არარეზიდენტი ფიზიკური და იურიდიული პირები, რომლებიც საქართველოში ახორციელებენ საქმიანობას მუდმივი დაწესებულების მეშვეობით), რომლებიც ეწევიან ეკონომიკურ საქმიანობას და ნებისმიერი უწყვეტი 12 კალენდარული თვის განმავლობაში ახორციელებენ დღე-ით დასაბეგრ ოპერაციებს, რომელთა საერთო თანხა აღემატება 100000 ლარს.

ბ) ფიზიკური და იურიდიული პირები, რომლებიც ახორციელებენ საქონლის დასაბეგრ იმპორტს საქართველოში.

გ) არარეზიდენტი ფიზიკური და იურიდიული პირები, რომლებიც არ არიან რეგისტრირებული დღგ-ის გადამხდელად საქართველოში, მაგრამ ეწევიან მომსახურებას ან ასრულებენ სამუშაოს საქართველოს ტერიტორიაზე.

დ) საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად შექმნილი იურიდიული პირების ფილიალები და სხვა განცალკევებული ქვედანაყოფები, რომლებსაც აქვთ ცალკე ბალანსი და საანგარიშწორებო და სხვა ანგარიში, თუ საწარმოსა და ასეთი სტრუქტურული ქვედანაყოფების (ფილიალების) საერთო დასაბეგრი ბრუნვა ნებისმიერი თორმეტი კალენდარული თვის განმავლობაში აღემატება 100000 ლარს.

ამასთან პირი ვალდებულია ამ მომენტის დადგენიდან მომდევნო თვის არა უგვიანეს 10 რიცხვისა, საგადასახადო ორგანოში წარადგინოს საქართველოს სახელწიფო საგადასახადო დეპარტამენტის მიერ დადგენილი ფორმის განცხადება დღგ-ის გადამხდელად რეგისტრაციისათვის.

იმ შემთხვევაში, თუ პირი ვალდებულია გატარდეს რეგისტრაციაში გადამხდელად, მაგრამ არა აქვს შეტანილი განცხადება რეგისტრაციისათვის, საგადასახადო ორგანო დამოუკიდებლად ახდენს ამ პირის რეგისტრაციას დღგ-ის გადამხდელად და გადასცემს მას შესაბამის სერთიფიკატს. ამასთან პირი, რომელიც არ არის ვალდებული გატარდეს რეგისტრაციაში, შეუძლია ნებაყოფლობით განცხადებით მიმართოს საგადასახადო ორგანოს დღგ-ის გადამხდელად რეგისტრაციისათვის.

თუ გადასახადის გადამხდელი აღარ ახორციელებს დღგ-ით დასაბეგრ ოპერაციებს, იგი ვალდებულია განცხადებით მიმართოს საგადასახადო ორგანოს რეგისტრაციის გაუქმების მოთხოვნით. დამატებული ღირებულების გადასახადით დაბეგვრის ობიექტია დასაბეგრი ოპერაცია და დასაბეგრი იმპორტი.

დასაბეგრ ოპერაციებს მიეკუთვნება პირის მიერ საქონლის, სამუშაოს, მომსახურების მიწოდება, მათ შორის უსასყიდლო მიწოდება, ხოლო დასაბეგრ იმპორტად ითვლება საქონლის იმპორტი, გარდა იმ საქონლისა, რომელიც განთავისუფლებულია გადასახდისაგან.

დღგ-ით დაბეგვრის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანია დაბეგრვა საქონლის მომსახურების ადგილის მიხედვით, ანუ ტერიტორიულობის პრინციპი. აქედან გამომდინარე, საქონლის, სამუშაოს ან მომსახურების ექსპორტი არ იბეგრება დამატებული ღირებულების გადასახდით.

საანგარიშო პერიოდში განხორციელებული დასაბეგრი ოპერაციების ჯამი შეადგენს დასაბეგრ ბრუნვას. დღგ-ს განაკვეთი განისაზღვრება დასაბეგრი ბრუნვისა და დასაბეგრი იმპორტის მიმართ და შეადგენს 20%-ს. დასაბეგრი ბრუნვიდან ბიუჯეტში შესატანი თანხა განისაზღვრება როგორც სხვაობა დასაბეგრ ბრუნვაზე დარიცხული გადასახადის თანხისა და ჩასათვლელ თანხას შორის. ამჟამად მოქმედი წესის მიხედვით, ჩათვლას ექვემდებარება მიმწოდებლისათვის ფაქტიურად გადახდილი დღგ-ს თანხა, წარმოდგენილი საგადასახადო ანგარიშფაქტურების ან საბაჟო დეკლარაციის მიხედვით.

დამატებული ღირებულების გადასახადის გამოანგარიშებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს საგადასახადო ბაზის ანუ დასაბეგრი ბრუნვის სწორად განსაზღვრას. როგორც წესი, დასაბეგრი ბრუნვა განისაზღვრება მიწოდებული საქონლის ღირებულების საფუძველზე მიწოდებული საქონლის ღირებულება კი თავის მხრივ მოიცავს საქონლის (პროდუქციის) თვითღირებულებას, მოგებას, აქციზს (აქციზურ საქონელზე) და სხვადასხვა მოსაკრებლებს. ეს არის საერთო წესი, მაგრამ ამასთან, არსებობს ზოგი თავისებურებაც, რაც აუცილებლად გათვალისწინებულია დღგ-ით დაბეგვრისას.

როდესაც დღგ-ს გადამხდელი მიწოდებული საქონლის, შესრულებული სამუშაოების ან გაწეული მომსახურების სანაცვლოდ იღებს ან უფლება აქვს მიიღოს საქონელი, სამუშაო ან მომსახურება, ე. ი. აწარმოებს ბარტერულ ოპერაციებს. ამ დროს დასაბეგრი ოპერაციის თანხა განისაზღვრება მიწოდებული საქონლის, სამუშაოებისა და მომსახურების საბაზრო ფასებიდან გამომდინარე, დღგ-ს გარეშე. როდესაც დღგ-ს გადამხდელი მის მიერ მიწოდებული საქონლის, სამუშაოებისა და მომსახურების სანაცვლოდ არ იღებს ანაზღაურებას, არც ნატურით, არც კომპენსაციის სახით. მაგალითად, ასეთ სიტუაციას ადგილი აქვს, როდესაც საწარმო ან ფიზიკური პირი აღარ ითვლება გადამხდელად, ე. ი. გაუქმებულია რეგისტრაცია, როდესაც დღგ-ს გადამხდელი შეიძენს საქონელს დღგ-ს გადახდით, მოახდენს მის ჩათვლას და აღნიშნულ საქონელს გამოიყენებს არაეკონომიკური დანიშნულებით.

დღგ-ს გადამხდელად რეგისტრირებული პირი, რომელიც აწარმოებს დასაბეგრ ოპერაციებს, გამოწერს საგადასახადო ანგარიშფაქტურას და წარუდგენს მას გადასახადის გადამხდელად რეგისტრირებულ პირს. საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურა არის მკაცრი აღრიცხვის დოკუმენტი, რომლითაც დასტურდება დღგ-ს გადახდევინების ფაქტი. იგი მოიცავს შემდეგ რეკვიზიტებს: დღგ-ს გადამხდელსა და მყიდველის გვარს, სახელს ან იურიდიულ სახელს; საიდენტიფიკაციო ნომერს, დღგ-ს გადამხდელის სარეგისტრაციო

სერთიფიკატის ნომრებს და თარიღს; მიწოდებული საქონლის, გაწეული მომსახურების ან შესრულებული სამუშაოების დასახელებას; დასაბეგრი ოპერაციის კომპენსაციის თანხას და დასაბეგრი ბრუნვის თანხას; აქციზის თანხას აქციზურ საქონელზე, მოცემული დასაბეგრი ოპერაციის მიხედვით კუთვნილი დღგ-ს თანხას; საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურის ნომერს და გაცემის თარიღს.

საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურა გამოიწერება ოთხ ეგზემპლარად, რომლის პირველი და მესამე პირები გადაეცემა მყიდველს, ხოლო მეორე და მეოთხე პირები რჩება გამყიდველს. ამასთან, ანგარიშ-ფაქტურის მეოთხე პირს გამყიდველი წარუდგენს საგადასახადო ორგანოებს საგადასახადო კონტროლისათვის, ხოლო მესამე პირს ასევე საგადასახადო ორგანოებს თავისი ადგილმდებარეობის მიხედვით საგადასახადო ჩათვლის მისაღებად.

დამატებული ღირებულების გადასახადის არასწორად გამოანგარიშების, ანგარიშ-ფაქტურის შევსების წესების დარღვევის და სხვა უზუსტობებისათვის საგადასახადო კანონმდებლობით საკმაოდ მკაცრი სანქციებია დაწესებული: დღგ-ს გადამხდელებად რეგისტრაციის გარეშე ფუნქციონირებისას, ფუნქციონირების მთელი პერიოდის განმავლობაში ბიუჯეტში გადასახდელი დღგ-ს თანხის 100%-ს. საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურაში დღგ-ს თანხის ჩაუწერლობის, არასწორად ჩაწერის, არასრულყოფილად შევსების შემთხვევაში, რაც არ იძლევა მყიდველის იდენტიფიცირების საშუალებას, ამ ანგარიშ-ფაქტურის მიხედვით განხორციელებულ ოპერაციაზე კუთვნილი დღგ-ს თანხის 50%-ს. საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურის სხვადასხვა ეგზემპლარში დღგ-ს განსხვავებული თანხის დაფიქსირებას ანგარიშ-ფაქტურის იმ ეგზემპლარის მიხედვით კუთვნილი დღგ-ს 100%-ს, რომელშიც დღგ მეტია ნაჩვენები.

დამატებული ღირებულებით დაბეგრვისას დაწესებულია გარკვეული შეღავათებიც. კერძოდ, დღგ-საგან განთავისუფლებულია ფინანსური მომსახურების გაწევა; სახელმწიფო ქონების მიწოდება პრივატიზაციის პროგრამის მიხედვით; ბინის ქირა; უძრავი ქონების მიწოდება; სამედიცინო მომსახურება; სახელმწიფო რეგულირებადი ფასებით საქალაქო და შიგარაიონულ მარშუტებზე სამგზავრო ტრანსპორტით მომსახურება; საექსპორტო პროდუქციის დასამზადებლად განკუთვნილი ნედლეულისა და ნახევარფაბრიკატების იმპორტი და სხვა.

დამატებული ღირებულება წარმოადგენს საქონლის (სამუშაოებისა და მომსახურების) ღირებულების იმ ნაწილს, რომელსაც მწარმოებელი ამატებს მესამე პირებისაგან შეძენილი იმ ნედლეულის, მასალების, სამუშაოებისა და მომსახურების ღირებულებას, რომლებიც

გამოიყენება წარმოების პროცესში, ე. ი. დღგ-ის გადახდის ტვირთი აწვება საბოლოო მომხმარებელს და ამიტომ მას მიაკუთვნებენ არაპირდაპირ გადასახადებს.

მსოფლიო სხვადასხვა ქვეყნებში გამოიყენება დამატებული ღირებულების გადასახადის ცნების განსაზღვრების სხვადასხვა კონსტრუქცია.¹

ერთის მხრივ, დამატებული ღირებულება შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც ხელფასისა (V) და მიღებული მოგების (M) ჯამი, ხოლო მეორეს მხრივ, როგორც სხვაობა საქონლის რეალიზაციიდან მიღებულ ამონაგებსა (O) და ამასთან დაკავშირებულ საწარმოო ხარჯებს შორის (j).

ამ ორ მეთოდზე დაყრდნობით, შეიძლება ჩამოვყალიბოთ დღგ-ს გამომანგარიშების ოთხი მექანიზმი:

- ა) $R(V+M)$;
- ბ) $RV+RM$;
- გ) $R(O-j)$;
- დ) $RO-Rj$.

სადაც R_გადასახადის განაკვეთია.

ვინაიდან, გადასახადების გამოსაანგარიშებლად შეიძლება გამოყენებული იქნას სხვადასხვა მექანიზმები, მნიშვნელობა ენიჭება სწორად კანონმდებლობით დადგენილ დღგ-ს გამომანგარიშების წესს. საქართველოში იგი ეფუძნება უკანასკნელ ვარიანტს.

ცხრილი 25

დღგ-ს აკრეფის მექანიზმის მაგალითი (20%-იანი განაკვეთისას).

საქონლის მოძრაობის ეტაპი	შემენილი საქონლის ღირებულება (დღგ-ს გარეშე)	რეალიზებული საქონლის ღირებულება (დღგ-ს გარეშე)	საქონლის შემენისას გადახდილი დღგ	საქონლის რეალიზაციისას გადახდილი დღგ	ბიუჯეტში გადახდილი დღგ.
ნედლეულის პირველი მწარმოებელი		20000		4000	4000
გადამამუშავებელი საწარმო	20000	40000	4000	8000	4000
საბითუმო რეალიზატორი	40000	45000	8000	9000	1000
საცალო რეალიზატორი	45000	60000	9000	12000	3000
საბოლოო მომხმარებელი	60000		12000		

¹ Мешерякова О. Налоговые развитых стран мира. Справочник. М. 1995.

როგორც 25-ე ცხრილიდან ვხედავთ, საქონლის არცერთ მიმწოდებელს არავითარი ეკონომიკური ტვირთი არ აწევბა, ვინაიდან გადასახადის სიმძიმე მთლიანად გადადის საბოლოო მომხმარებელზე, რომელსაც არ გააჩნია მისი ანაზღაურების შესაძლებლობა, რადგან არ ახდენს საქონლის რეალიზაციას სხვა მყიდველებზე. სწორედ ამიტომ, დღგ-ს მომხმარებლის გადასახადს უწოდებენ.

ამასთან, გადასახადის თანხა, რომელსაც შეიცავს საქონლის (სამუშაოს, მომსახურების) ფასი, არ არის დამოკიდებული მოძრაობის სტადიების რაოდენობაზე, იგი დამოკიდებულია მხოლოდ საქონლის (სამუშაოს, მომსახურების) ფასზე.

როგორც წესი, ყველა ქვეყანაში, სადაც შემოღებულია დღგ, დადგენილია დღგ-ის სამი ან ორი განაკვეთი: სტანდარტული, დაბალი და მაღალი ან სტანდარტული და დაბალი.

თუ გადავხედავთ ზოგიერთ ქვეყანაში დღგ-ს გადამხდელად რეგისტრაციისათვის დაწესებულ ქვედა ზღვარის სიდიდეებს (აშშ დოლარებში): ჩეხეთი_11000; ესტონეთი_18500; ლატვია_17100; პოლონეთი-26100; იაპონია_200000, ევროპის ქვეყნებში საშუალოდ_60000, მაშინ ამ ქვეყნებთან შედარებით საქართველოში ეს მაჩვენებელი ძალიან დაბალია.

საერთაშორისო პრაქტიკიდან გამომდინარე, ამ ლიმიტის გაზრდას შეუძლია დადებითი ეფექტის მოტანა იმის მიუხედავად, რომ გადამხდელთა რიცხვი შემცირდება, ამით შესაძლებელი გახდება საგადასახადო ორგანოების დროისა და მატერიალური დანახარჯების უფრო ეფექტურად გამოყენება.

დამატებული ღირებულების გადასახადის გადამხდელად სავალდებულო რეგისტრაციისათვის მაღალი ზღვრის დაწესება დაბეგვრისაგან გაათავისუფლებს პოტენციურ გადამხდელთა დიდ რაოდენობას, რომელთა წარმოების და საქონელბრუნვის სათანადო აღრიცხვა სახელმწიფოს შესაბამის ორგანოებს უჭირს. დაბეგვრის მაღალი ზღვარი ხელისუფლებას აძლევს საშუალებას უფრო მეტი ყურადღება მიაქციოს მსხვილ გადამხდელებს, რომელთა მიერ ბიუჯეტში გადასახადის გადაუხდელობის რისკი უფრო მაღალია.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, საქართველოს საგადასახადო კოდექსი აწესებს ზღვრის ორ მოცულობას: ერთია განსაკუთრებულად დიდი ზღვარი, დადგენილი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მწარმოებელთათვის (35000 ლარი); მეორე საგადასახადო კოდექსის შემოღებისთანავე დაწესებული სტანდარტული ზღვარი, რომელიც 3000 ლარს შეადგენს. ზღვარის ასეთი დაბალი მაჩვენებელი განაპირობა ხელისუფლების სურვილმა დაეცვა

სამართლიანობა, ანუ დაებეგრა ყველა გადამხდელი, ამასთან აეკრიფა გადასახადის მაქსიმალური რაოდენობა, რამაც სასურველი შედეგი ვერ გამოიღო.

ახალი საქართველოს საგადასახადო კოდექსი ითვალისწინებს, პირი ვალდებულია გატარდეს დღგ-ს გადამხდელად თუ: ეწევა ეკონომიკურ საქმიანობას და ნებისმიერი უწყვეტი 12 კალენდარული თვის განმავლობაში მის მიერ განხორციელებული დღგ-თი დასაბეგრი ოპერაციების საერთო თანხა აღემატება 100 000 ლარს 2 დღის ვადაში უნდა წარადგინოს განცხადება.

ოფიციალური მონაცემები (ქ. თბილისის მსხვილ გადამხდელთა ინსპექციაში რეგისტრირებული დღგ-ის გადამხდელების მიერ 1999 წელს განხორციელებული ბრუნვების შესახებ) ცხადყოფს, რომ აღნიშნული გადასახადის გადამხდელად რეგისტრირებული იყო 15950 გადამხდელი, რომელთაგანაც 7193 პირს 1999 წლის განმავლობაში დასაბეგრი ბრუნვები საერთოდ არ განუხორციელებია.

ამდენად, ჩვენის აზრით აუცილებელია 100 000 ლარიანი ზღვრის დაწესება, რაც გაათავისუფლებდა დღგ-ს გადასახადიდან რეგისტრი-რებული გადამხდელების 87%-ს, რომელთა ბრუნვა დღგ-ზე გაცხადებული ბრუნვის მხოლოდ 3,4%-ს შეადგენს. ე. ი. გადამხდელთა 13%-ი დღგ-ზე გაცხადებული ბრუნვის 96,6 პროცენტია.

ასევე საყურადღებოა საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 92-ე მუხლის პირველი პუნქტის მეორე ნაწილი, რომელიც სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მწარმოებლებისათვის 35000 ათას ლარიან მინიმალურ ზღვარს აწესებს. საგადასახადო კოდექსის 101-ე მუხლის თავდაპირველი ვერსიით პირველადი წარმოების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია საწარმოო გადამუშავებამდე დღგ-საგან განთავისუფლებული იყო. 1997 წლის დეკემბერში აღნიშნულ მუხლში შეიტანეს ცვლილება, რომლის საფუძველზე შეიზღუდა დღგ-საგან განთავისუფლება იმ ფიზიკური პირების მიერ მიწოდებული ხორბალსა და პირველადი წარმოების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე, მის საწარმოო გადამუშავებაზე, რომელთა მფლობელობაში არა უმეტეს 10 ჰა ფართობის მიწის ნაკვეთია. შემდეგ შეღავათი გაუქმდა და სავალდებულო რეგისტრაციის ზღვარი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მწარმოებლებისათვის 20000 ლარის დონეზე დაწესდა, დღეისათვის კი 35000 ლარიანი ზღვარი მოქმედებს, რამდენიმე ზღვრის არსებობა მნიშვნელოვნად ართულებს გადასახადის ადმინისტრირებას.

ამასთან მიზანშეწონილია ცალკეული კატეგორიის ინდივიდუალური საწარმოებისათვის (მეწარმეებისათვის)_პრეზუმციული გადასახადის გადამხდელებისათვის წლიური

ერთობლივი შემოსავლის დაწესებული ლიმიტი 24000 ლარიც მოექცეს 25000 ლარის ზღვრის ჩარჩოებში.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე სავალდებულო რეგისტრაციისა-თვის ერთიანი 25000 ლარიანი ქვედა ზღვრის შემოღება:

–გაათანაბრებს შემოსავლებისა და დანაკარგების სხვაობას, რაც გამოწვეულია ზღვრის აწევ-დაწევით;

–შედარებით გაამარტივებს გადასახადის ადმინისტრირებას;

–ხელს შეუწყობს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას;

–შეზღუდავს ქვეყანაში კორუფციის წყაროს.

აქციზი, როგორც დაბეგვრის ფორმა. აქციზი დაბეგვრის უძველესი ფორმაა, რომელიც მოიხსენიება რომის იმპერიის ეპოქიდან. ფულად-სასაქონლო ურთიერთობათა განვითარებასთან ერთად დაბეგვრის აქციზურმა ფორმამ დომინირებადი სახე მიიღო და მას მნიშვნელოვანი როლი აკისრია სახელმწიფოს ფინანსური რესურსების მობილიზების საქმეში. დამატებული ღირებულების გადასახადის მსგავსად, იგი არაპირდაპირ გადასახადია, რომელიც შედის სარეალიზაციო საქონლის ფასში და მისი საბოლოო გადამხდელია მომხმარებელი.

ამჟამად მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყნის საგადასახადო სისტემაში აქციზი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს სახელმწიფოს ბიუჯეტის შევსებაში. მაგალითად, საფრანგეთსა და გერმანიაში აქციზი უზრუნველყოფს სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების თითქმის 50%-ს, დიდ ბრიტანეთში_40%-ს, იაპონიაში_16%-ს და ა. შ. ისტორიულად ჩამოყალიბდა ისე, რომ აქციზით დაბეგვრის ობიექტებს წარმოადგენენ უპირველეს ყოვლისა მასიური მოხმარების საგნები, რაც უზრუნველყოფს ამ გადასახადის მაღალ ფისკალურ დანიშნულებას.

გეგმიანი ეკონომიკის პირობებში აქციზის გადასახადი არ არსებობდა, მის ნაირსახეობას წარმოადგენდა ბრუნვის გადასახადი. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პერიოდში აქციზი გადასახადის ერთ-ერთი ძირითადი სახე გახდა.

აქციზი დამახასიათებელია გარკვეული სპეციფიკის მქონე საქონელთა გარკვეულ ჯგუფზე. აქციზურ საქონელს ნაკლებად მოეძებნება შემცველი, ზოგიერთი მათგანის მოხმარება სახელმწიფოს მიერ არ სტიმულირდება, ასეთი საქონელი არ წარმოადგენს პირველადი მოთხოვნილების საგნებს და ა. შ.

მეორე თავისებურება იმაში გამოიხატება, რომ აქციზით დასაბეგრი საქონლის ნუსხა შეზღუდულია, დაბეგრას უმეტესწილად ადგილი აქვს საქონლის წარმოების სფეროში, არ იბეგრება გაწეული მომსახურება, შესრულებული სამუშაოები, საცალო საქონელბრუნვა და ა. შ.

საბჭოთა პერიოდის საქართველოში აქციზს არ ჰქონდა აშკარად გამოკვეთილი სახე, იგი შენიღბულად გადაიხდებოდა ბრუნვის გადასახადის სახით (როგორც მისი შემადგენელი ნაწილი). საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ 1993 წლიდან საგადასახადო სიტემაში მყარად შევიდა და იგი ამჟამად საგადასახადო სისტემის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენს.

აქციზით დაბეგვრას ძირითადად ექვემდებარება ალკოჰოლური სასმელები, თამბაქოს ნაწარმი, ძვირფასი სახეობის თევზი და ზღვის დელიკატესური პროდუქცია, ნედლი ნავთობისაგან მიღებული ნავთობპროდუქტები, ბუნებრივი გაზის კონდენსატი და სხვა.

აქციზით დასაბეგრ ობიექტს ძირითადად წარმოადგენენ: საქონელი, რომელთა წარმოება და რეალიზაცია სახელმწიფო მეთვალყურეობის სფეროს წარმოადგენს; საქონელი, რომელთა მოხმარების დონე ფასების ცვლილებაზე ნაკლებადაა დამოკიდებული; არაპირველადი, არასტრატეგიული დანიშნულების, ფუფუნების საგნები; საქონელი, რომელთა მოხმარება უარყოფით შედეგებს იწვევს საზოგადოებაში, მაგრამ საქართველოში აქციზით დაბეგვრის ძირითადი ამოსავალი მეთოდოლოგიური კრიტერიუმია საბიუჯეტო შემოსავლების მაქსიმიზაცია. ამასთანავე მასში ჩადებულია ისეთი სპეციფიკური მიზნები, როგორცაა მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვა, ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუმჯობესება, სოციალური საკომუნიკაციო სისტემების განვითარება და მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გამოთანაბრება.

აქციზით დაბეგვრის ობიექტია:

– საქართველოში წარმოებული აქციზური საქონლის მიწოდება;

– საწარმოს საწყობიდან აქციზური საქონლის გატანა;

– დამკვეთის ნედლეულით საქართველოში დამზადებული აქციზური საქონლის გადაცემა;

– საქართველოში აქციზური საქონლის იმპორტი.

საქართველოში წარმოებულ აქციზურ საქონელზე დასაბეგრი ოპერაციის თანხა განისაზღვრება იმ თანხის მიხედვით, რომელიც უნდა მიეღო ან მიიღო გადასახადის გადამხდელმა, მაგრამ არანაკლებ საქონლის საბაზრო საბითუმო ფასისა აქციზისა და დღგ-ს

გარეშე. ამასთან, ალკოჰოლური სასმელების მიხედვით დასაბეგრ ოპერაციას წარმოადგენს იმპორტირებული ან მიწოდებული ალკოჰოლური სასმელების მოცულობა.

აქციზით იბეგრება აგრეთვე აქციზური საქონლის გაცვლა (ბარტერი), უსასყიდლო გადაცემა, ხელფასის სახით გაცემა და სხვა ანალოგიური ოპერაციები. ამ შემთხვევაში აქციზით დასაბეგრი ოპერაციის თანხა განისაზღვრება საქონელზე საწარმოს საბითუმო ფასებიდან გამომდინარე აქციზისა და დღგ-ს გარეშე.

საქონლის იმპორტისას აქციზით დასაბეგრი ოპერაციის თანხად ითვლება საქონლის საბაჟო ღირებულება და საქონლის იმპორტისას დაწესებული მოსაკრებლებისა და გადასახადების ჯამი. ამასთან, აქციზით გადახდევინება ხორციელდება საბაჟო გადასახადისათვის მიღებული პროცედურების შესაბამისად. პრაქტიკაში ხშირად გვხვდება შემთხვევა, როდესაც საწარმოს გააჩნია აქციზის ვადაგადაცილებული დავალიანება. ამ შემთხვევაში დავალიანების წარმოქმნიდან მის დაფარვის მომენტამდე საწარმოს უფლება არ აქვს განახორციელოს აქციზური საქონლის მიწოდება, თუ მიწოდების მომენტში არ გადაიხდის აქციზს.

აქციზით დაბეგვრას ექვემდებარება საქონლის შემდეგი შეზღუდული წრე:

- _ალკოჰოლური სასმელები;
- _თამბაქოს ნაწარმი (თამბაქოს ნედლეულის გარდა);
- _საიუველირო ნაწარმი;
- _მსუბუქი ავტომობილები და მათი საბურავები;
- _ძვირფასი სახეობის თევზები და ზღვის დელიკატესი პროდუქცია;
- _ნავთობი და ნავთობპროდუქტები;
- _გაზის კონდენსატი.

საგადასახადო სისტემაში აქციზის განაკვეთები დგინდება ორი ფორმით. უმეტეს შემთხვევაში გამოიყენებენ ე. წ. ადვალურ ფორმას, რომელიც ნიშნავს (ადვალორემ_ღირებულების შესაბამისად) აქციზური განაკვეთის აქციზური საქონლის ღირებულების (ფასის) შესაბამისად დადგენას. არც თუ იშვიათად გამოიყენება აქციზური საქონლის ფიზიკურ ერთეულზე (კოლოფი, ტონა, ლიტრი და ა. შ._ ფიქსირებული განაკვეთის დადგენის მეთოდი. ამ შემთხვევაში საქონლის ფასის ცვლილება არ მოქმედებს საგადასახადო შემოსულობათა სიდიდეზე. როგორც მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს, თითქმის მეტწილ ქვეყნებში ერთდროულად გამოიყენება აქციზური განაკვეთების ადვალური და ფისკალური ფორმა. საქართველოში თავიდანვე გამოიყენებოდა აქციზის

ადვალური განაკვეთები, ხოლო დღეისათვის აქციზით დაბეგვრის საფუძველია როგორც აქციზური საქონლის ღირებულება, ასევე ფიზიკურ-ნატურალური ერთეული.

ცხრილი 26.

**საქართველოს საგადასახადო კოდექსის თანახმად, აქციზური საქონელი იბეგრება შემდეგი განაკვეთებით.
2004 წლის 29 დეკემბერი**

N	საქონლის დასახელება	საქონლის ნომენკლატურის კოდი	ზომის ერთეული	აქციზის განაკვეთი
	2	3	4	5
1	ცქრიალა და შუშხუნა ღვინოები (მათ შორის, შამპანური)	2204 10 2204 21 100 2204 29 100	1 ლიტრი	0,70 ლარი
2	შემაგრებული ღვინოები: ჩამოსხმული ჩამოსასხმელი	2204 21 870 2204 21 990 2204 29 870 2204 29 990	1 ლიტრი	1,20 ლარი 0,70 ლარი
3	ვერმუტი და სხვა ნატურალური ღვინოები, რომლებსაც დამატებული აქვთ მცენარეული ან არომატული ექსტრაქტები	2205	1 ლიტრი	2,50 ლარი
4	ყურძნის ნატურალური ღვინოები, რომლებიც არ შედის ამ ცხრილის პირველ და მე-2 ნაწილებში: ჩამოსხმული ჩამოსასხმელი	2204	1 ლიტრი	0,40 ლარი 0,10 ლარი
5	სხვა დადუღებული სასმელები (ვაშლის სიდრი, პერი, თაფლის სასმელი); დადუღებული სასმელების ნარევი და დადუღებული სასმელებისა და უალკოჰოლო სასმელების ნარევი, რომლებიც ამ ცხრილში სხვა ადგილას არ არის დასახელებული	2206 00	1 ლიტრი	2,50 ლარი
6	ეთილის სპირტი	2207	1 ლიტრი	1,30 ლარი
7	სპირტიანი სასმელები, რომლებიც მიღებულია ყურძნის ღვინის ან ჭაჭის დისტილაციით	2208 20	1 ლიტრი	2,30 ლარი
8	ვისკი	2208 30	1 ლიტრი	2,50 ლარი
9	რომი და ტაფია	2208 40	1 ლიტრი	2,50 ლარი
10	ჯინი და ღვინის ნაყენი	2208 50	1 ლიტრი	2,50 ლარი

11	არაყი	2208 60	1 ლიტრი	1,50 ლარი
12	ლიქიორი და ტკბილი ნაყენი	2208 70	1 ლიტრი	2,30 ლარი
13	სხვა სპირტიანი სასმელები	2208 90	1 ლიტრი	2,50 ლარი
14	ლუდი	2203 00	1 ლიტრი	0,20 ლარი
15	ა. თამბაქოს ნაწარმის (თამბაქოს ნედლეულის გარდა) იმპორტი: - სიგარა, სიგარები გადაჭრილი ბოლოებით და სიგარელა (წვრილი სიგარები), რომლებიც შეიცავენ თამბაქოს - ფილტრიანი სიგარეტი - ყველა დანარჩენი უფილტრო სიგარეტი და პაპიროსი - სამრეწველო დამზადების სხვა თამბაქო და თამბაქოს სამრეწველო შემცველები, თამბაქო „ჰომოგენიზებული“ ან „აღდგენილი“, თამბაქოს ექსტრაქტები და ესენციები; ბ. ადგილობრივი წარმოების თამბაქოს ნაწარმი (თამბაქოს ნედლეულის გარდა): - სიგარა, სიგარები გადაჭრილი ბოლოებით და სიგარელა (წვრილი სიგარები), რომლებიც შეიცავენ თამბაქოს - ფილტრიანი სიგარეტი - ყველა დანარჩენი უფილტრო სიგარეტი და პაპიროსი - სამრეწველო დამზადების სხვა თამბაქო და თამბაქოს სამრეწველო შემცველები, თამბაქო „ჰომოგენიზებული“ ან „აღდგენილი“, თამბაქოს ექსტრაქტები და ესენციები	2402 10 2402 20 2402 20 2403 (გარდა 2403 10 900, 2403 99 900) 2402 10 2402 20 2402 20 2403 (გარდა 2403 10 900, 2403 99 900)	1 ღერი 20 ღერი 20 ღერი 1 კგ 1 ღერი 20 ღერი 20 ღერი 1 კგ	0,90 ლარი 0,90 ლარი 0,25 ლარი 20 ლარი 0,70 ლარი 0,70 ლარი 0,15 ლარი 20 ლარი
16	მსუბუქი ავტომობილები: ა) 1 წლამდე (ჩათვლით) ბ) 1 წლიდან 2 წლამდე (ჩათვლით) გ) 2 წლიდან 3 წლამდე (ჩათვლით) დ) 3 წლიდან 4 წლამდე (ჩათვლით) ე) 4 წლიდან 5 წლამდე (ჩათვლით) ვ) 5 წლიდან 6 წლამდე (ჩათვლით) ზ) 6 წლიდან 12 წლამდე (ჩათვლით) თ) 12 წლიდან 13 წლამდე (ჩათვლით) ი) 13 წლიდან 14 წლამდე (ჩათვლით) კ) 14 წელზე მეტი	8703	ძრავის მოცულობის 1 სმ ³	1,5 ლარი 1,4 ლარი 1,3 ლარი 1,2 ლარი 1,0 ლარი 0,7 ლარი 0,5 ლარი 0,6 ლარი 0,7 ლარი 0,8 ლარი
17	ბუნებრივი გაზის კონდენსატი, გარდა მილსადენისა	2709 00 100	1000 გ ³	150 ლარი
18	ნავთობის დისტილატები: მსუბუქი საშუალო მძიმე	2710 00 110- 2710 00 390; 2710 00 410- 2710 00 590; 2710 00 610- 2710 00 690	1 ტონა 1 ტონა 1 ტონა	250 ლარი 220 ლარი 150 ლარი
19	ზეთები და ქვანახშირის ფისებისაგან მაღალ ტემპერატურაზე გამოხდილი სხვა			

	პროდუქტები; ანალოგიური პროდუქტები, რომ- ლეზშიც არომატული შემადგენელი ნაწილების მასა აღემატება არა- არომატულების მასას (გარდა ამ კოდებში აღნიშნული ნაფტალინისა და კრეოზოტული ზეთებისა, რომლებიც გამოიყენება ნახშირბადის მისაღებად (სასაქონლო ჯგუფის 2803 კოდი)	2707 (გარდა 2707 10 100- 2707 60 000; 2707 99 910)	1 ტონა	350 ლარი
20	ნავთობის აირები და აირისებრი ნახშირწყალბადები	2711 12 2711 13 2711 14 000 2711 19 000	1 ტონა	120 ლარი
21	ბიტუმოვანი მინერალებისაგან მიღე- ბული ნავთობი და ნავთობ- პროდუქტები, ნედლი ნავთობის გარდა; პროდუქტები, სხვა ადგილას დაუსა- ხელებელი, ბიტუმოვანი მინერალე- ბისაგან მიღებული ნავთობის ან ნავთობპროდუქტების 70 მას.% ან მეტი შემცველობით, ამასთან, ეს პროდუქტები წარმოადგენენ ძირი- თად შემადგენლებს (გარდა ამ კოდებში აღნიშნული ნავთობის მსუბუქი, საშუალო და მძიმე დისტილატებისა და მაზუთისა)	2710 00 (გარდა 2710 00 110- 2710 00 690 და 2710 00 710- 2710 00 780)	1 ტონა	400 ლარი
22	პიროლიზის თხევადი პროდუქტი	3911 90 100 3911 90 900	1 ტონა	400 ლარი
23	მისართი, გამხსნელი, ანტიდეტონატორი	2707 10 100- 2707 60 000 (გარდა 2707 40 000); 2712 20 000; 2902 11 100- 2902 30 900; 2905 11 000- 2905 16 900; 3811 11 100- 3811 90 000; 3814 00 100; 3814 00 900;	1 ტონა	400 ლარი
24	არამინერალური ზეთები	3403 11 000 3403 19 100 3403 19 910 3403 19 990 3403 91 000 3403 99 100 3403 99 900	1 ტონა	400 ლარი
25	შავი ან/და ფერადი ლითონების ჯართის ექსპორტი		1 ტონა	25 ლარი

ცხრილი შედგენილია: საქართველოს საგადასახადო კოდექსიდან. თბ. 2004 წ. 29 დეკემბერი.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის თანახმად, როგორც ზემოთ მოტანილი 26-ე ცხრილიდან ჩანს, აქციზური საქონელი იბეგრება შემდეგი განაკვეთებით:

ყურძნის ცქრიალა და შუშხუნა ღვინოები და ღვინომასალები (1 ლიტრი)-0,70 ლარი, ხილის იგივე_2,50 ლარი, იგივე 13%-მდე სიმაგრის ჩამოსასხმელი_0,10 ლარი, ჩამოსხმული_0,40 ლარი, ხილის ღვინო_2,50 ლარი, ყურძნის შემაგრებული ჩამოსხმული ღვინო_0,50 ლარი, იგივე ჩამოსასხმელი-1,20 ლარი, ხილის და სხვა მასალების_2,50 ლარი, სპირტიანი სასმელები, რომლებიც მიღებულია ყურძნის ღვინის ან ქაჭის დისტილაციით_2,30 ლარი, ვისკი_2,50 ლარი, ლუდი_0,20 ლარი.

თამბაქოს ნაწარმი (თამბაქოს ნედლეულის გარდა): სიგარა, წვრილი სიგარები, რომლებიც შეიცავენ თამბაქოს_1 ლერი, 0,90 ლარი, ფილტრიანი სიგარეტი_20 ლერი, 0,90 ლარი, ყველა დანარჩენი უფილტრო სიგარეტი და პაპიროსი_20 ლერი, 0,25 ლარი.

მსუბუქი ავტომობილების აქციზით დაბეგრვა მოხდება მათი წლოვანების და ძრავის მოცულობის მიხედვით, რაც მოტანილია მე-18 ცხრილში.

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში აქციზით დაბეგრვისა და საგადასახადო ადმინისტრირების სფეროში სერიოზული პრობლემები არსებობს. აღნიშნული გადასახადიდან შემოსავლები წლების მიხედვით (იხ. ცხრილი 27) იზრდება. 2004 წელს აქციზიდან მიღებული შემოსავლების მოცულობა 1997 წელთან შედარებით გაიზარდა 3,6-ჯერ.

ცხრილი 27

საერთოდ, აქციზური შემოსავლები ბიუჯეტის ერთ-ერთი ყველაზე რისკიან ელემენტს წარმოადგენს. საქმე იმაშია, რომ საქართველოში აქციზის უმეტესი ნაწილი მოდის იმპორტირებულ პროდუქციაზე. მაგალითად, 2004 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტში ქვეყნის ტერიტორიაზე წარმოებული პროდუქციიდან დაგეგმილი იყო 22 მლნ ლარის აქციზის ამოღება, ხოლო იმპორტირებული პროდუქციიდან მისაღები აქციზი სამამულო წარმოებისას აღემატებოდა 5-ჯერ და დაგეგმილი იყო 110 მლნ ლარის მოცულობით. ცხადია, რომ იმპორტზე დამოკიდებული ბიუჯეტი არასტაბილურია, რამეთუ საგარეო-ეკონომიკური კავშირები დაკავშირებულია მრავალ ალბათურ და სწრაფად ცვალებად გლობალურ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ფაქტორებთან, რის გამოც იმპორტიდან გადასახადების ამოღება ალბათური ხასიათისაა და მეტწილად მაღალრისკიანია, აქედან გამომდინარე ჩვენი აზრით, საქართველოს ხელისუფლებამ აუცილებლად უნდა შეცვალოს და ყოველმხრივ უნდა შეუწყოს ხელი ადგილზე მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას, რაც იმაში

გამოიხატება, რომ არ უნდა დაიბეგროს ისეთი ტრადიციული დარგების პროდუქტები, როგორცაა მევენახეობა, მეთამბაქოეობა და მეჩაიეობა. ამით სტიმული მიეცემა ფერმერს თანამედროვე პირობებში, რაც შეიძლება დიდი რაოდენობის და მაღალხარისხიანი ყურძნის, ჩაის და თამბაქოს წარმოებისა. ეს კი საშუალებას მოგვცემს საექსპორტო პროდუქციის მოცულობის ზრდისას. ამდენად, საქართველოს ბიუჯეტის შევსება შედარებით სტაბილურ ხასიათს მიიღებს და მხოლოდ იმპორტიდან მიღებულ აქციზზე აღარ იქნება დამოკიდებული საგადასახადო შემოსავლების ზრდა.

საქართველოში საქონლის აქციზით დაბეგვრას აქვს კიდევ ერთი დამახასიათებელი ნიშანი. კერძოდ, აქციზით დასაბეგრი საქონლის საკმაოდ მრავალრიცხოვანი ჩამონათვალიდან აქციზის შემოსავლების სტრუქტურაში თითქმის 95% მოდის ორ პროდუქტზე: თამბაქოს ნაწარმზე და ბენზინზე. მაგალითად, 2004 წლისათვის დაგეგმილი იყო საავტომობილო ბენზინის იმპორტიდან 63,3 მლნ ლარის აქციზის ამოღება, თამბაქოს ნაწარმის იმპორტიდან კი 20,4 მილიონი ლარის მობილიზაცია, სხვა აქციზური პროდუქციის იმპორტზე მოდის მხოლოდ 5,8 მილიონი ლარის აქციზი.

პრობლემებს ართულებს ისიც, რომ იმპორტირებულ საქონელზე ხშირია აქციზური განაკვეთების ცვლილება, რაც თავის მხრივ ეწინააღმდეგება საგადასახადო განაკვეთების სტაბილურობის პრინციპს და ართულებს მეწარმეთა მიერ გადაწყვეტილების მიღებას. მაგალითად, 1993 წელს «აქციზის შესახებ» საქართველოს კანონის თანახმად, თამბაქო 40%-იანი განაკვეთით იბეგრებოდა და ეს განაკვეთი ერთიანი იყო როგორც ადგილობრივი წარმოების, ასევე იმპორტული თამბაქოსათვის. 1996 წლის ოქტომბრიდან იმპორტირებული თამბაქო იბეგრებოდა ნაცვლად ადვალურისა_ფიქსირებული განაკვეთით (6 თეთრი კოლოფზე), 1997 წლის ივლისში საგადასახადო კოდექსით აღდგენილ იქნა აქციზით დაბეგვრის ადვალური ფორმა და იგი განისაზღვრა 100%-ით, სულ ორიოდე თვეში კვლავ შეიცვალა სიტუაცია და დადგინდა ფიქსირებული განაკვეთები: 1 კგ. მოსაწევ თამბაქოზე_20 ლარი, სიგარაზე_25 თეთრი, მაღალი კლასის კოლოფ სიგარეტზე_25 თეთრი, დაბალი კლასის სიგარეტსა და პაპიროსზე_19 თეთრი. 1998 წლის მაისში საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულების თანახმად, 1999 წლის 1 აპრილს შემოღებული იქნა თამბაქოს დაბეგვრის ახალი რეჟიმი, რაც ნიშნავდა თამბაქოს აქციზურ მარკირებას, რომელიც 1 კოლოფ სიგარეტზე შეადგენდა 15 თეთრს, 1999 წლის 1 თებერვლიდან კი კოლოფ სიგარეტზე აქციზური მარკის ღირებულება დადგინდა 40 თეთრი, ხოლო პაპიროსზე 30 თეთრი.

თამბაქოზე აქციზური განაკვეთების და დაბეგვრის ფორმების ცვლილების ფონზე საგადასახადო შემოსულობათა ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ყველაზე მაღალი შემოსავლები იყო 5 თეთრიანი დაბეგვრის რეჟიმის დროს და მას ზრდის ტენდენცია ჰქონდა. 25 თეთრიანი დაბეგვრის პირობებში შემოსავლებმა საგრძნობლად იკლო, ხოლო 40 თეთრიანი განაკვეთის პირობებში შემოსავლების კლებამ აშკარად გამოხატული სახე მიიღო. ძირითადი მიზეზი ასეთი ტენდენციისა მდგომარეობს არა თამბაქოს მწვევლთა რიცხოვნობის შემცირებაში, არამედ კონტრაბანდის მასშტაბების ზრდაში.

ამრიგად, ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს საგადასახადო სისტემის ადმინისტრირების სრულყოფას და არა აქციზის განაკვეთების ზრდას, დაუცხრომელი ბრძოლა უნდა გამოუცხადოთ საქართველოს საგადასახადო სისტემაში არსებულ კორუფციას და კონტრაბანდას რათა მინიმუმამდე იქნეს დაყვანილი აქციზის განაკვეთები, რაც ჩვენი პროგნოზით (იხ. ცხრილი 31) საშუალებას მოგვცემს 2010 წლისათვის აქციზის შემოსავლებიდან ბიუჯეტი შევსებული იქნეს დაახლოებით 490,0 მლნ. ლარით.

სოციალური გადასახადი_სოციალური გადასახადი სოციალური უზრუნველყოფისა და დასაქმების ერთიანი სახელმწიფო ფონდებისათვის აუცილებელი შენატანია, რომელსაც იურიდიული და ფიზიკური პირები იხდიან შრომის ანაზღაურებისა და მასთან გათანაბრებული გაცემულობათა თანხებზე, აგრეთვე მეწარმე-ფიზიკური პირები მიღებულ შემოსავალზე.

გადასახადის გადამხდელებად ითვლებიან დამქირავებელი მეწარმე-ფიზიკური და იურიდიული პირები, რომლებიც ახორციელებენ შრომის ანაზღაურებას, მათ შორის, ხელშეკრულების საფუძველზე. ფიზიკური პირები, მეწარმე ფიზიკური პირები და მათთან გათანაბრებული პირები.

დაბეგვრის ობიექტია საგადასახადო კოდექსის მიხედვით განსაზღვრული ხელფასი ან სხვა ანაზღაურება, ხოლო ფიზიკური პირი_მეწარმესათვის სამეწარმეო საქმიანობით მიღებული დასაბეგრი შემოსავალი, რომელიც განისაზღვრება სამემოსავლო გადასახადის შესახებ საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებულ დებულებათა მიხედვით.

საგადასახადო კოდექსის მიხედვით სოციალური გადასახადის გადასახადისაგან განთავისუფლება, შეიძლება ითქვას, მინიმალურ დონეზეა დაყვანილი და ზედმეტ სოციალურ ჯგუფებს არ ითვალისწინებს.

დამქირავებ მეწარმე ფიზიკურ და იურიდიულ პირთათვის, რომლებიც ახორციელებენ შრომის ანაზღაურებას, სოციალური გადასახადის განაკვეთი შეადგენს: სოციალური უზრუნველყოფის ერთიან სახელმწიფო ფონდში_დასაბეგრი თანხის 27 პროცენტს, ხოლო დასაქმების ერთიან სახელმწიფო ფონდში_1 პროცენტს. ინვალიდთა საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში, აგრეთვე საწარმოებში, სადაც 70 პროცენტზე მეტი ინვალიდი და პენსიონერია დასაქმებული, გადასახადის განაკვეთი ადგენს 10 პროცენტს.

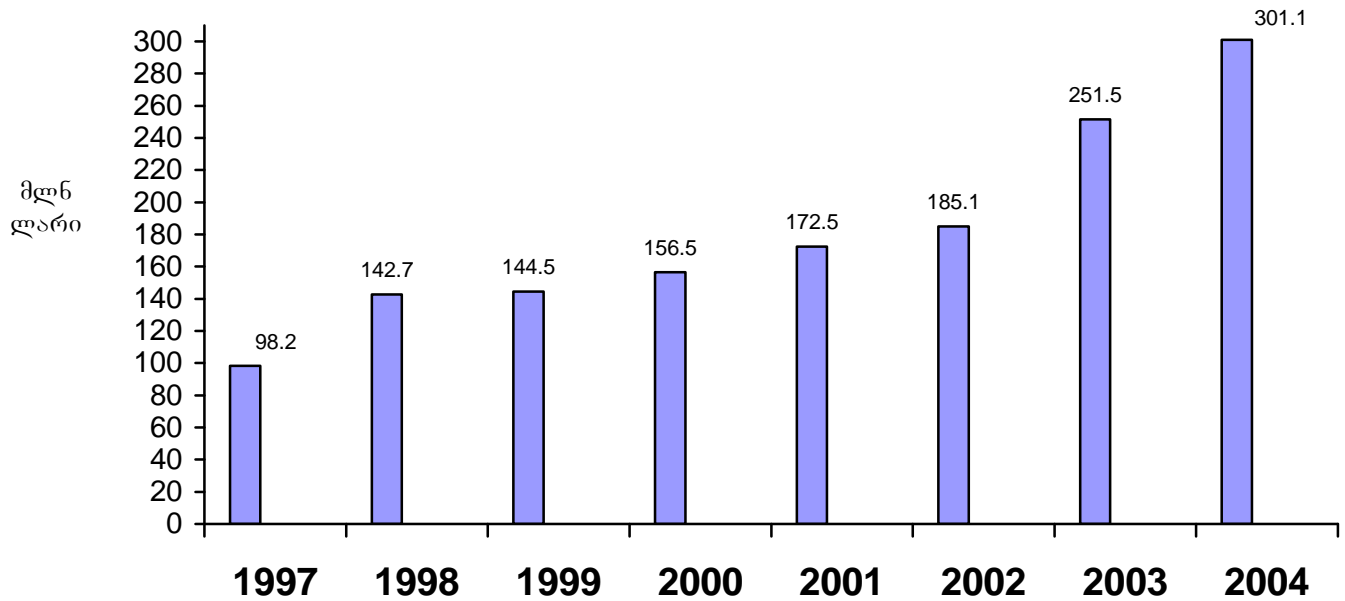
აღნიშნული გადასახადი ანაზღაურების მიმღები ფიზიკური პირებისათვის: სოციალური უზრუნველყოფის ერთიან სახელმწიფო ფონდში-დასაბეგრი თანხის 1 პროცენტია.

ახალი საგადასახადო კოდექსით სოციალური გადასახადის განაკვეთი შეადგენს დაბეგვრის ობიექტის 20 პროცენტს.

სოციალური გადასახადის ადმინისტრირება_გადასახადების სრულყოფილად ამოღების საფუძველი აღრიცხვიანობის საკითხის მოგვარებაა. სოციალური გადასახადის მობილიზება პირდაპირ მოსახლეობის შემოსავლების აღრიცხვასთანაა დაკავშირებული. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია დაწესდეს პრეზუმფციული გადასახადი ინდივიდუალური მეწარმეებისათვის სოციალური გადასახადების მხრივ, რადგან საშემოსავლო და სოციალურ გადასახადებს ერთი საგადასახადო ბაზა გააჩნიათ. ამიტომ, თუ ინდივიდუალური მეწარმეებისათვის საშემოსავლო გადასახადზე შემოვიღეთ პრეზუმფციული გადასახადი, რატომაა შეუძლებელი ანალოგიური მექანიზმის სოციალურ გადასახადებთან დაკავშირებით გამოყენება, ვითვალისწინებთ რა იმ ფაქტს, რომ წლის ბოლოს ინდივიდუალურმა მეწარმეებმა მაინც უნდა მოახდინონ გადახდილი თანხების კორექტირება.

შემოსავლის სახით სოციალური გადასახადებისაგან ქვეყანას მნიშვნელოვანი რეზერვი გააჩნია, მაგრამ წინა წლების განმავლობაში მიღებული შემოსავლები რეალურის ნახევარ დონეზეა ჩამოყალიბებული (იხ. ნახაზი 5).

ნახაზი 5.

მოსახლეობის არსებული შემოსავლების და არასაბიუჯეტო საწარმოებში ხელფასების დონის გათვალისწინებით არასაბიუჯეტო ფონდების შემოსავალი 300 მლნ ლარის ფარგლებში უნდა ჩამოყალიბდეს. აქვე, არ შეიძლება გათვალისწინებული არ იქნეს სოფლის მეურნეობის სფერო, რომელიც გადასახადისაგან არ არის განთავისუფლებული, მაგრამ ფაქტიურად ადმინისტრირების უქონლობის გამო ამ სფეროდან მიღებული შემოსავალი ძალზედ მცირეა.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, უფრო რეალურია ადმინისტრირების გაუმჯობესებასთან ერთად, რაც ყველა მოქალაქის მიერ საგადასახადო ორგანოში დეკლარაციის წარდგენას გულისხმობს, დამჭირავებელი მეწარმე ფიზიკური და იურიდიული პირების მიერ გადასახდელი ყველა სოციალური გადასახადის სახეობები ერთიან მთლიან გადასახადად გაერთიანდეს და 20%-ის დონეზე ჩამოყალიბდეს.

აღნიშნული განაკვეთი ადმინისტრირების გაძლიერების გათვალისწინებით, უზრუნველყოფს იმ შემოსავლების ოდენობას, რაც უახლოეს მომავალშია გათვალისწინებული, მეორეს მხრივ, გადასახადის შემცირებამ გარკვეული დონით, დაფარული შემოსავლების ლეგალიზაცია უნდა უზრუნველყოს და გააფართოვოს საგადასახადო ბაზა. მეწარმე ფიზიკური პირები და მათთან გათანაბრებული სხვა პირები სოციალურ გადასახადს იხდიან საშემოსავლო გადასახადთან ერთად, საანგარიშო წლის მომდევნო წლის 1 აპრილამდე და ამავე ვადაში საგადასახადო ორგანოებში წარადგენენ დეკლარაციას, გადასახადის გადამხდელები წლის განმავლობაში იხდიან სოციალური გადასახადის მიმდინარე გადასახდელებს, წინა საგადასახადო წლის წლიური გადასახადის

მიხედვით შემდეგი ოდენობით: 15 მაისამდე_30%, 15 აგვისტომდე_30%, 15 ნოემბრამდე_40%.

ამასთან, დასაწერია მექანიზმი, რომელიც სოფლის მეურნეობის სექტორში დასაქმებულ მოსახლეობას მოაქცევს სოციალური გადასახადის დაბეგვრის არეალში. პირველ ეტაპზე შესაძლებელია გადასახადის განაკვეთი დაბალი იყოს ან უფრო უკეთესია ფიქსირებული გადასახადის შემოღება.

საგადასახადო კოდექსით ადგილობრივი გადასახადების დაწესების უფლება მინიჭებული აქვს ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს. ამ გადასახადების სახეები და ზღვრული საპროცენტო განაკვეთები განსაზღვრულია საგადასახადო კოდექსის მე-6 მუხლით და XIII კარით. თუმცა თავიდანვე განსაზღვრას საჭიროებს, რომ ადგილობრივ თვითმმართველობაში მოიაზრება: სოფლის, დაბის, თემის, ქალაქის საკრებულო და რაიონის წარმომადგენლობითი ორგანოები და საკრებულოები.

ადგილობრივ გადასახადებს მიეკუთვნება:

ქონების გადასახადი_ქონების გადასახადის დაწესების ძირითადი მიზანია სახელმწიფოს მიერ ქონების საკუთრების დაცვის უპირველესი ფუნქციისათვის ფინანსური უზრუნველყოფის შექმნა. ქონების გადასახადი საქართველოს საგადასახადო კოდექსით განისაზღვრება, რომლის მიხედვითაც ფიზიკურ პირთა და საწარმოთა ქონების გადასახადები იმიჯნება.

თავის მხრივ, ფიზიკური პირის ქონების გადასახადით დაბეგვრის ობიექტი ორ ნაწილად იყოფა_საქართველოს ურბანულ ტერიტორიაზე არსებული უძრავი ქონება (შენობა ნაგებობები ან მათი ნაწილი) და არაურბანულ ტერიტორიაზე არსებული ეკონომიკური საქმიანობისათვის გამოყენებული უძრავი ქონება (შენობა-ნაგებობები ან მათი ნაწილი), არაურბანულ ტერიტორიაზე არსებული არაეკონომიკური საქმიანობისათვის გამოყენებული ქონება განთავისუფლებულია ქონების გადასახადისაგან. სოფლად და ქალაქის გარეთ არსებული ქონების (მათ შორის აგარაკები) გადასახადისაგან განთავისუფლება აბსოლუტურად გაუგებარია. ამის თქმის საშუალებას გვაძლევს ისიც, რომ საგადასახადო კოდექსში არ არის განმარტებული ურბანული და არაურბანული ტერიტორიები. ამასთან, ორივე შემთხვევაში იგულისხმე-ბა ქონება მიწის გარეშე.

ფიზიკური პირის ქონების ანუ შენობა-ნაგებობების გადასახადი გამოიანგარიშება ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების მიერ ყოველ წლის 1 იანვრის მდგომარეობით საინვენტარიზაციო ღირებულების შესაბამისად წარმოდგენილ მონაცემთა

საფუძველზე. საინვენტარიზაციო ღირებულების შესახებ მონაცემთა არარსებობის შემთხვევაში ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები მის სიდიდეს შეფასებული ანალოგიური ქონების ერთი კვადრატული მეტრის ღირებულების საფუძველზე განსაზღვრავენ, თავისთავად, საინვენტარიზაციო ღირებულებით გადასახადის გამოანგარიშება კიდევ უფრო ამცირებს, როგორც საკუთრებაში არსებული უძრავი ქონების ნომინალურ ღირებულებას, ასევე გადასახადის მოცულობას.

გადასახადის განაკვეთი წელიწადში 0,1 პროცენტს შეადგენს და გადაიხდება ადგილმდებარეობის მიხედვით ორ თანაბარ ნაწილად-საგადასახადო წლის 15 ივნისისა და 15 ოქტომბრისათვის.

საწარმოთა ქონების გადასახადის შემთხვევაში მიდგომა სრულიად განსხვავებულია. აღნიშნული გადასახადის გადამხდელები არიან საქართველოს საწარმოები, მათი ფილიალები (თუ მათ გააჩნიათ დამოუკიდებელი ბალანსი და ანგარიშსწორების ანგარიში) და უცხოური საწარმოები, რომლებიც საქართველოს ტერიტორიაზე ახორციელებენ ეკონომიკურ საქმიანობას, მუდმივი დაწესებულების მეშვეობით. საწარმოთა ქონების გადასახადით დაბეგვრის ობიექტია მოცემული საწარმოს ბალანსზე რიცხული ძირითადი საშუალებები, დაუმონტაჟებელი მოწყობილობები, დაუმთავრებელი კაპიტალური დაბანდებები და არამატერიალური აქტივები.

გადასახადით დასაბეგრი ქონების ღირებულებად ითვლება ზემოჩამოთვლილი აქტივების საშუალო წლიური საბალანსო ნარჩენი ღირებულება, რომელიც გამოიანგარიშება წლის დასაწყისისა და წლის ბოლოსათვის, საშუალო ღირებულების მიხედვით. ამ შემთხვევაშიც ქონების ღირებულებაში არ შედის მიწა.

საგადასახადო კოდექსის მუხლი 143 ითვალისწინებს შეღავათებს ქონების გადასახადზე. მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანია შემდეგი:

«ბ»_მიწა, აღსანიშნავია, რომ მიწის გაუთვალისწინებლობა ქონების გადასახადის გამოანგარიშებისას, არ ნიშნავს შეღავათს, მიწა ცალკე გადასახადის სახით იბეგრება.

«ე»_ქონება, რომელიც დადგენილი წესით გადაყვანილია კონსერვაციის რეჟიმზე. ეს კი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია გაკოტრების შესახებ კანონის სრულყოფილად ამოქმედებისათვის, კონსერვაციის მექანიზმი გათვალისწინებულია კანონში საგადასახადო დავალიანებების რესტრუქტურის შესახებ, რომლითაც განსაზღვრულია მიმდინარე გადასახადების გადავადება.

საწარმოთა ქონების გადასახადის განაკვეთი 1 პროცენტია და გადახდა წარმოებს ყოველი კვარტლის მეორე თვის 15 რიცხვისათვის. ძირითადი პრინციპი, რის გამოც იმიჯნება ფიზიკური პირისა და საწარმოს გადასახადის ოდენობა მდგომარეობს სახელმწიფოს მიერ სოციალური დაცვის პრიორიტეტულობაში. გარდა ამისა დიფერენცირდება ქალაქსა და სოფლად მცხოვრებ ადამიანის ქონების გადასახადიც, მეორე_არაურბანულ ტერიტორიაზე მცხოვრები ადამიანი საერთოდ არ იხდის ქონების გადასახადს, თუ მას ეკონომიკური საქმიანობისათვის არ გამოიყენებს. ეს ფაქტორი მნიშვნელოვნად ცვლის ქონების გადასახადის დაწესების ძირითად მიზანს. აქედან გამომდინარე ქონების გადასახადის დადგენის, განაკვეთის მოცულობის, დაბეგვრის ობიექტისა და გადახდის წესები მნიშვნელოვან კორექტირებას საჭიროებენ.

აღსანიშნავია ის, რომ ქონების გადასახადის სახით მიღებული შემოსავლების აბსოლუტური მოცულობა ადგილობრივ ბიუჯეტებში ირიცხება, ამდენად, ფისკალურ ეფექტს ადგილობრივი მნიშვნელობა აქვს, თუმცა ყველა ძირითადი პარამეტრი ცენტრალიზებულად საგადასახადო კოდექსის მიხედვით განისაზღვრება.

2004 წლის მონაცემებით ქონების გადასახადით მიღებულმა შემოსავლებმა 27,3 მლნ ლარი შეადგინა, რაც დაგეგმილი 28 მლნ ლარის 94,8%-ია (იხ. ცხრილი 28), ხოლო რაც შეეხება ქონების გადასახადიდან მიღებული შემოსავლების მოცულობას წლების მიხედვით იგი თანდათანობით იზრდება, მაგალითად: 2004 წელს, 1997 წელთან შედარებით 72,7%-ით გაიზარდა, მაგრამ მთლიანობაში საგადასახადო შემოსავლებში მისი პროცენტული შემადგენლობა თანდათან მცირდება, კერძოდ იგი შეადგენს 4,2 და 2,7%-ს.

მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ მიწა და უძრავი ქონება-შენობა ნაგებობების სახით, ერთიან საგადასახადო დაბეგვრის ობიექტად არ მოიაზრება. მიწის რეფორმა დააჩქარებს მიწის ბაზრის ჩამოყალიბებას, რაც ხელს შეუწყობს მიწის როგორც ყველაზე მნიშვნელოვანი ქონების სტატუსის აღიარებას. ამისათვის 2005 წლისათვის საქართველოში ყველა რგოლი ჩამოყალიბებული უნდა იყოს, მათ შორის, მიწისა და უძრავი ქონების ბაზრების სრული ინფრასტრუქტურით ჩამოყალიბებაც იგულისხმება. აგრეთვე, უნდა შეიქმნას ქონების შეფასების დამოუკიდებელი ინსტიტუტიც.

აღსანიშნავია, რომ ფიზიკურ პირთა ქონების გადასახადისაგან ბიუჯეტის შემოსავლები მინიმალურ დონეზეა. მაშინ, როდესაც იგი ადგილობრივი ბიუჯეტების შევსების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყარო უნდა იყოს. ქონების გადასახადის განსაზღვრისას სახელმწიფო ითვალისწინებს სოციალურ ფაქტორს, რის გამოც დღეისათვის დაბალი განაკვეთია

დაწესებული. ჩვენი მოსაზრებით, უკეთესია მექანიზმის ჩამოყალიბება ქონების ღირებულების დიფერენცირების გათვალისწინებით განხორციელდეს, რაც სოციალური მომენტის წინ წამოწევას გამოააშკარავებს.

1997 წელს ქონების გადასახდიდან მიღებული შემოსავლების წილი, მთლიან საგადასახადო შემოსავლებში შეადგენდა 4,2%-ს, 1998 წელს-4,0%-ს, 1999 წელს_3,9%, 2000 წელს_3,9%, 2001 წელს_3,5%, 2002 წელს-3,1%, 2003 წელს_3,1% და 2004 წელს_2,7%-ს. მართალია ქონების გადასახადის მოცულობა წლების მიხედვით იზრდება, კერძოდ_72,7%-ით, მაგრამ სულ საგადასახადო შემოსავლებში მისი ზრდის ტემპი თანდათანობით მცირდება, რაც უარყოფით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს (იხ. ცხრილი 29).

ცხრილი 28-29

საგადასახადო სისტემის სრულყოფის მიზნით საჭიროა:

1. საგადასახადო ადმინისტრირების გაუმჯობესება_საგადასახადო ორგანოების მიერ კერძო და საწარმოთა ქონების გადასახადიდან მიღებული რეალური შემოსავლების გამიჯვნა, ზუსტი ინფორმაციის ფლობისათვის, საშემოსავლო და ქონებრივი დეკლარაციების სისტემის ამოქმედება (კერძო კომპანიის მეშვეობით); ფიზიკურ პირთა ქონების გადა-სახადის საპროცენტო განაკვეთის 0,1%-ის დონეზე შენარჩუნება.

2. ურბანულ და არაურბანულ ტერიტორიაზე არსებული ქონების ერთ საგადასახადო რეჟიმში მოქცევა, ანუ ნებისმიერი ქონება, მისი ადგილმდებარეობის მიუხედავად, იბეგრება.

3. ბოლოს_სრულად ჩამოყალიბებული უძრავი ქონების ბაზარი. ქონების განსაზღვრისას მასში უნდა შედიოდეს უძრავი ქონება და მიწა. ქონების ღირებულება არა საინვენტარიზაციო, არამედ საბაზრო ღირებულებით განისაზღვრება.

განაკვეთის შკალის მიხედვით ქონების გადასახადის საბოლოო სახე, ჩვენი აზრით შემდეგნაირად უნდა ჩამოყალიბდეს (იხ. ცხრილი 30).

ცხრილი 30

ქონების ღირებულება	საპროცენტო განაკვეთი
10 ათას ლარამდე	0,1%
10 ათასიდან 30 ათასამდე	0,3%
30 ათასიდან 50 ათასამდე	0,5%
50 ათასიდან 100 ათასამდე	0,8%
100 ათასი და მეტი	1,0%

ქონების შეფასების კრიტერიუმები რამდენიმე სახისაა და მათი როგორც ცალ-ცალკე, ისე თანმიმდევრობით გამოყენებაც შესაძლებელია, მათ შორის აღსანიშნავია შემდეგი კრიტერიუმები: 1. ყიდვა-გაყიდვის ბოლო ოპერაცია; 2. მიმდინარე საბაზრო ფასი, სხვა ანალოგიებთან შედარების საფუძველზე; 3. დამოუკიდებელი შემფასებლების მიერ განსაზღვრული ფასი.

ამასთან, საყურადღებოა ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა მიერ ქონებრივი დეკლარაციების შევსების აუცილებლობისა და შესაბამისი ადმინისტრირების სისტემის ჩამოყალიბების საკითხები, ეს ყოველივე კი ქონების გადასახადით მიღებული შემოსავლების ზრდისა და სოციალური სამართლიანობის დაცვის ხელშემწყობი ფაქტორებია.

ქონების გადაცემისათვის გადასახადი_საგადასახადო კოდექსის თანახმად, გადასახადში ქონების გადაცემისათვის გაერთიანებულია სამი ტიპის გადასახადი. ესენია: გადასახადი უძრავი ქონების გადაცემისათვის, გადასახადი მემკვიდრეობისა და ჩუქებისათვის, გადასახადი ავტოსატრანსპორტო საშუალებათა გადაცემისათვის.

უძრავი ქონების გადაცემისათვის გადასახადს იხდის აღნიშნული ქონების მიმღები, დაბეგრის ობიექტია საქართველოში არსებული უძრავი ქონება, რომელზედაც ხდება საკუთრების უფლების გადაცემა და რომელიც გადაიცემა იჯარის ან ქირავნობის ხელშეკრულებით. გადასახადის განაკვეთია დასაბეგრი თანხის 2%. მთლიანობაში აღნიშნული გადასახადის კანონმდებლობის დონეზე ადმინისტრაციული მოწყობა ნორმალურია, ამასთან ადმინისტრირების დონეზე არსებობს სერიოზული სირთულეები. კერძოდ, უმეტეს შემთხვევაში გადასაცემი ქონების რეალური საბაზრო ღირებულება შემცირებულია, რაც ხელშეკრულების მონაწილეთა ინტერესიცაა, ამიტომაც, ძირითადი პრობლემა ქონების რეალური შეფასება და ხელშეკრულებაში სათანადოდ ასახვაა. ამ კუთხით, ქვეყანაში საჭიროა დამოუკიდებელ შემფასებელთა ინსტიტუტის დამკვიდრება. ამ ადმინისტრაციული პრობლემის მოგვარებით აღნიშნული გადასახადიდან მოსალოდნელია სერიოზული შემოსავლების მიღება, პრობლემის გადაწყვეტის დროებით საშუალებად შეიძლება დასახელდეს თითოეულ გარიგებაზე ფიქსირებული განაკვეთის დაწესება.

გადასახადის მემკვიდრეობისა და ჩუქებისათვის გადამხდელები არიან ფიზიკური პირები, რომლებმაც მემკვიდრეობით ან ჩუქებით მიიღეს ნებისმიერი ქონება. საგადასახადო შეღავათების თანახმად 50000 ლარის ღირებულების ქონების მემკვიდრეობით მიღებისას პირი გადასახადის გადასახადისაგან განთავისუფლებულია. მოცემული ზღვრული ოდენობა

ძალზედ მაღალია, თანაც, გარდაცვლილი პირისაგან პირველი და მეორე რიგის მემკვიდრეების მიერ მიღებული ქონება ასევე განთავისუფლებულია გადასახადისაგან. აღნიშნული ფაქტების გათვალისწინებით, მოცემული გადასახადი ფისკალური კუთხით კარგავს თავის მნიშვნელობას, ამიტომ უმჯობესი იქნება თუ ზღვრული ოდენობა 10000 ლარამდე შემცირდება.

გადასახადის ავტოსატრანსპორტო საშუალებათა გადაცემისათვის გადამხდელები არიან ავტოსატრანსპორტო საშუალების გადაცემისას ქონების მიმღები. ამ მხრივ, ადმინისტრაციული და სამართლებრივი მოწყობა საკმაოდ ნორმალურია.

ქონების გადაცემისათვის საგადასახადო შემოსავლებს სულ გადასახადებში მოკრძალებული ადგილი უკავია და იგი 1997 წელს_0,29%-ს, 1998 წელს_0,27%-ს, 1999 წელს_0,34%-ს, 2000 წელს_0,20%-ს, 2001 წელს_0,69%-ს, 2002 წელს_0,59%-ს, 2003 წელს_0,5%-ს, 2004 წელს_0,43%-ს შეადგენს. ამდენად ქონების გადაცემისათვის ის გადასახადიც უნდა შევიდეს ადგილობრივ გადასახადებში.

2. სათამაშო ბიზნესის გადასახადი_იხდიან ის პირები, რომლებიც ეწევიან სამეწარმეო საქმიანობას ლატარიებით, კაზინოებით (სამორინეებით), ნივთის ან ფულის მომგებიანი სათამაშო ავტომატების გამოყენებით, აგრეთვე სანაძლეობსა და მოხერხებულობაზე თამაშობების მოწყობით. შესაბამისად ამ გადასახადით დაბეგვრის ობიექტია შემოსავალი ლატარიის ბილეთების რეალიზაციიდან, სათამაშო მაგიდები და ავტომატები, ფსონებიდან მიღებული შემოსავლები და სხვა სათამაშო ბიზნესიდან მიღებული შემოსავლები. განაკვეთების დიფერენცირება ხდება შემდეგი სისტემის მიხედვით: სათამაშო ავტომატზე_თვეში არაუმეტეს 200 ლარისა, სათამაშო მაგიდაზე_თვეში არაუმეტეს 2000 ლარისა, სანაძლეოზე_არაუმეტეს 40%-ისა, ტოტალიზატორის მოწყობაზე_არაუმეტეს 10%-ისა, სიმარჯვის თამაშების მოწყობაზე_არაუმეტეს 35%-ისა, ლატარიების მოწყობაზე_არაუმეტეს 20%-ის, კაზინოების დაბეგვრის მხრივ ადმინისტრირების ნორმალური მექანიზმია გადასახადის გადახდის ნიშნების არსებობა. ამ მექანიზმით იოლია კონტროლი და შესაბამისად ნაკლებია გადასახადისაგან თავის არიდების შესაძლებლობები.

აგრეთვე, ქონების გადასახადი ადგილობრივ გადასახადებში უნდა იქნას შეტანილი ხოლო მიწა როგორც ქონება_ქონების გადასახადში, რათა მეტი სტიმული მიეცეთ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს, რომ სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები მაქსიმალურად იქნას გამოყენებული, რაც გაზრდის მის ეკონომიკურ ეფექტიანობას და თვითონ ადგილზე მიეცემათ მეტი საშუალება ადგილობრივი ბიუჯეტის შევსებისა და

მთლიანად დამოკიდებულნი არ იქნებიან ტრანსფერებზე და სუბსიდიებზე სახელმწიფოს მხრიდან.

ადგილობრივი გადასახადებიდან ადგილობრივ ბიუჯეტებში მობილიზების შესახებ სრული ინფორმაცია ფაქტიურად არ არსებობს. ცენტრალიზებულ უწყებებში, როგორცაა სახელმწიფო საგადასახადო დეპარტამენტი და ფინანსთა სამინისტრო თითოეული ცალ-ცალკე აღებული გადასახადიდან მიღებული შემოსავლების შესახებ ინფორმაციას არ ფლობს, ადგილობრივი გადასახადის მხოლოდ ერთიანი გრაფა არსებობს, რაც ართულებს ანალიზს იმის შესახებ, თუ რომელი გადასახადი მუშაობს, ეფექტურად (იგულისხმება ადგილობრივი ბიუჯეტების შემოსავლის სტაბილური წყარო და ადგილობრივი მეწარმეებისათვის ნაკლები ტვირთი) და რომელი არა.

ზოგადი მონაცემების მიხედვით 2004 წლისათვის ადგილობრივი ბიუჯეტების საერთო შემოსავალმა 30,2 მლნ. ლარი შეადგინა, რაც დაგეგმილი 31,5 მლნ ლარის 95% იყო. ბიუჯეტის საერთო დაფინანსებაში ადგილობრივი გადასახადების წილი საკმაოდ დაბალია და 2004 წელს ამ მაჩვენებელმა 3,0% შეადგინა.

გამომდინარე იქიდან, რომ ადგილობრივი ბიუჯეტების შესრულება უშუალოდ უკავშირდება ცენტრალური ბიუჯეტიდან ტრანსფერით გეგმაზომიერ დაფინანსებას და რეგიონულ დონეზე ეფექტური ეკონომიკური პოლიტიკის ჩამოყალიბებას, აუცილებელია სრულად ვფლობდეთ ინფორმაციას ადგილობრივი გადასახადების შესახებ, როგორც საგადასახადო განაკვეთების კუთხით, ასევე ამ გადასახადებიდან მიღებული შემოსავლების შესახებ, რადგან მასზე ბევრად არის დამოკიდებული რეგიონების, სოფლების, დაბების, თემების, ქალაქების, რაიონების საბიუჯეტო უზრუნველყოფა.

3.4. გადასახადების გავლენა საქართველოს ბიუჯეტის შემოსავლებზე და მათი სრულყოფა კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზის მეთოდის გამოყენებით.

თანამედროვე ეტაპზე დიდი ყურადღებაა მიპყრობილი იმისკენ, რომ საქართველოში შედგეს რეალისტური ბიუჯეტი, რომელიც იქნება გამჭვირვალე, მას ექნება შევსების რეალური დაფინანსების წყაროები და მიზნობრივად წარიმართება ხარჯვითი ნაწილი. ამდენად განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს გადასახადების სრულყოფას, რადგან იგი არის ბიუჯეტის შევსების ძირითადი წყარო.

აქედან გამომდინარე მიზნად დავისახეთ, შეგვესწავლა და გავვეანალიზებინა კორელაციულ-რეგრესიული მეთოდით, თუ რა გავლენას ახდენს ბიუჯეტის შევსებაზე თითოეული გადასახადი და დაგვესახა მათი სრულყოფის გზები.

ბიუჯეტის შევსებაზე მოქმედი ფაქტორების ამსახველი ვარიაციული ცხრილი დავამუშავეთ პერსონალურ კომპიუტერზე «PENTIUM-3» ელექტრონული ცხრილების პროცესორის EXCEL-ის სტატისტიკური პროგრამების პაკეტიდან ფუნქცია TREND-ის შესაძლებლობები.

თანამედროვე ეტაპზე სოფლის მეურნეობის წარმოების ეკონომიკური კვლევა მოითხოვს სხვადასხვა ფაქტორების ღრმა მეცნიერულ შესწავლას და ანალიზს, რომლის გარეშეც შეუძლებელია სწორად გავერკვეთ ეკონომიკური მოვლენების არსში, გამოვყოთ მთავარი ფაქტორები, გამოვავლინოთ განვითარების ტენდენციები და დავსახოთ მათი შემდგომი სრულყოფის გზები, ამ ამოცანების წარმატებით გადაწყვეტის საშუალებას იძლევა მათემატიკური სტატისტიკის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მეთოდი-კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზის მეთოდი.

ეკონომიკური მოვლენების კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზი მოიცავს შემდეგ ეტაპებს:

ა) მოვლენათა არსისა და მათ შორის კავშირის შესაძლებლობის წინასწარი თეორიული ანალიზი.

ბ) შესასწავლი ერთობლიობის საზღვრების დადგენა და ანალიზისათვის საჭირო ინფორმაციის პირველადი დამუშავება;

გ) კორელაციურ-რეგრესიული მოდელის შედგენა და ამოხსნა;

დ) კორელაციურ-რეგრესიული მოდელის შეფასება და ანალიზი.

მოვლენათა არსისა და მათ შორის კავშირის შესაძლებლობის წინასწარი თეორიული ანალიზის დროს საჭიროა განისაზღვროს კვლევის ძირითადი ნიშანი და ამოცანა, უნდა შეირჩეს შედეგობრივი ნიშანი, ანუ ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც შედარებით ზუსტად ახასიათებს დასახულ ამოცანას. ასევე უნდა შეირჩეს ფაქტორ-არგუმენტები, ანუ შედეგის განსაზღვრული ეკონომიკური მაჩვენებელი. ფაქტორ-არგუმენტების შერჩევა მრავალსტადიურია. წინასწარ ანალიზში ჩაირთვება ყველა ის ფაქტორი, რომლებმაც გავლენა უნდა იქონიონ შედეგობრივ ნიშანზე. მომდევნო ეტაპზე რაოდენობრივი ანალიზით ამ ფაქტორებიდან შეირჩევა შედარებით მნიშვნელოვანი ფაქტორები, რომლებიც საბოლოოდ უნდა ჩაირთოს კორელაციურ-რეგრესიულ მოდელში. ამ დროს გათვალისწინებული უნდა

იქნას ის გარემოება, რომ მოდელში ჩართულ ფაქტორ-არგუმენტებს შორის არ უნდა იყოს წრფივი ფუნქციონალური ან მჭიდრო კორელაციური კავშირი.

კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზის დროს წინასწარ შერჩევას საჭიროებს შედეგობრივ და ფაქტორულ ნიშნებს შორის კავშირის ფორმა, ანუ რეგრესიის მრუდის ამსახველი კორელაციური განტოლების ტიპი. როცა კორელაციურ-რეგრესიულ მოდელში ორი ან სამ ფაქტორზე მეტია ჩართული, მაშინ განტოლებათა სისტემის შედგენა და ამოხსნა ხდება კომპიუტერული პროგრამირების გამოყენებით.

ნაშრომში მოცემული გვაქვს საქართველოს ბიუჯეტის შევსებაზე, თითოეული გადასახადის გავლენის ანალიზი კორელაციურ-რეგრესიული მეთოდის გამოყენებით. ჩვენს მიერ საშედეგო მაჩვენებლად აღებული იქნა საქართველოს ბიუჯეტის მოცულობა. ბიუჯეტის მოცულობის ცვლილება, საშუალებას გვაძლევს ვიმსჯელოთ გადასახადების შემცირებაზე ან გაზრდაზე. ე.ი. ბიუჯეტის მოცულობის რხევადობაზე. ბიუჯეტის მოცულობის დინამიკა განპირობებულია მთელი რიგი ფაქტორებით, თითოეული მათგანი გავლენას ახდენს მის დონეზე_ადიდებს ან ამცირებს მას. ასეთი პროცედურის განხორციელება საშუალებას მოგვცემს გამოვარკვიოთ რომელი ფაქტორების ცვლილებები ახდენენ დადებით გავლენას ბიუჯეტის მოცულობის სიდიდეზე და რომელი უარყოფითს, რაც შექმნის წანამძღვრებს იმ დონისძიებათა გასატარებლად, რომლებიც აუცილებელია დადებითი მიმართულებისაკენ ფაქტორების ცვლილებისათვის.

1997-2004 წლების საშუალო მონაცემების საფუძველზე «საქართველოს ბიუჯეტის მოცულობის საშედეგო მაჩვენებელზე_ძირითად ფაქტორებად წინასწარი მრავალსტადიური შერჩევის საფუძველზე შერჩეულ იქნა შემდეგი ძირითადი ფაქტორები:

- X₁_საშემოსავლო გადასახადი;
- X₂_მოგების გადასახადი;
- X₃_აქციზი;
- X₄_დღგ;
- X₅_მიწის გადასახადი;
- X₆_ბუნებრივი რესურსების გადასახადი;
- X₇_გარემოს ზემოქმედების გადასახადი;
- X₈_ქონების გადასახადი;
- X₉_ქონების გადაცემისათვის გადასახადი;
- X₁₀_სოცანარიცხები;

X₁₁_ადგილობრივი გადასახადები.

ბიუჯეტის მოცულობის საშედეგო მაჩვენებლებზე მოქმედი ფაქტორების გავლენის დასადგენად საჭირო ინფორმაცია წარმოდგენილია ქვემოთ მოტანილ ცხრილში (იხ. ცხრილი 31).

ცხრილი 31

გადასახადების გავლენა საქართველოს ბიუჯეტის შემოსავლებზე (1997-2004 წ.წ.) მლნ ლარი.

		წლები							
		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1.	X ₁	38.4	39.2	44.9	31.3	18.5	22.5	20.0	35.2
2.	X ₂	21.2	20.4	20.2	21.0	7.0	11.2	11.8	15.0
3.	X ₃	25.5	27.7	110.7	86.6	79.7	84.4	89.2	92.5
4.	X ₄	137.3	184.6	212.7	254.9	314.9	382.3	368.5	460.0
5.	X ₅	15.2	20.6	24.5	21.6	21.1	20.1	18.1	20.9
6.	X ₆	2.7	2.2	5.3	7.5	7.3	7.0	7.3	8.4
7.	X ₇	2.6	6.9	16.2	9.9	11.9	9.8	9.7	10.2
8.	X ₈	15.8	19.5	24.6	24.9	24.4	25.4	25.7	27.3
9.	X ₉	1.1	1.3	1.9	3.8	4.7	4.1	4.3	4.4
10.	X ₁₀	98.2	142.7	144.5	156.5	172.5	185.1	251.5	301.1
11.	X ₁₁	12.0	12.2	16.3	18.8	21.6	21.7	24.3	30.2
12.	Y	370.0	477.3	621.8	636.8	683.6	773.6	830.4	1005.2

წყარო: საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული, 2004 წ, გვ. 258.

როგორც ცხრილის მონაცემებიდან ჩანს, ბიუჯეტის მოცულობის საშედეგო მაჩვენებელზე მოქმედი ფაქტორების სიდიდეები მკვეთრად განსხვავებულია. თითოეული ფაქტორის რხევადობაზე ნათელ წარმოდგენას იძლევა ჩატარებული კორელაციური ანალიზის შედეგები.

კორელაციური მოდელის ტიპად შევარჩიოთ წრფივი განტოლება თავისუფალი წევრით, $Y=b+m_1x_1+m_2x_2+m_3x_3+ \dots +m_{11}x_{11}$, სადაც $x_1x_2 \dots x_{11}$ _ფაქტორ არგუმენტებია, $m_1m_2 \dots m_{11}$ _რეგრესიის განტოლების კოეფიციენტები.

კორელაციურ-რეგრესიულ მოდელში ჩართულ ფაქტორ-არგუმენტებს შორის ურთიერთდამოკიდებულებისა და ასევე საშედეგო მაჩვენებელთან კავშირის დასადგენად ითვლიან წყვილად კორელაციის კოეფიციენტებს, ამ შემთხვევაში მჭიდრო კორელაციულ კავშირად ითვლება (ახლოსაა ფუნქციონალურ კავშირთან) კავშირი, როცა $r>0,85$. მჭიდრო კორელაციური კავშირის გამოვლენის შემდეგ მიზანშეწონილია ნაკლებად გავლენის მქონე ფაქტორების გამოთიშვა.

კორელაციის წყვილადი კოეფიციენტების გამოთვლა წარმოებს შემდეგი ფორმულებით:

$$r = \frac{\sum (y - \bar{y})(x - \bar{x})}{n \cdot \sigma_y \cdot \sigma_x}$$

$$r = \frac{\bar{y}x - \bar{y} \cdot \bar{x}}{6y \cdot 6x}$$

$$r = \frac{n \sum yx - \sum y \sum x}{\sqrt{[n \sum y^2 - (\sum y)^2][n \sum x^2 - (\sum x^2)]}}$$

ცხრილი 32-ის დაპროგრამება მოვახდინეთ პერსონალურ კომპიუტერზე PENTIUM-3 სტატისტიკური ფუნქციების კატეგორიიდან ერთ-ერთი ცნობილი ფუნქციის LINEST-ის გამოყენებით. LINEST უმცირეს კვადრატთა მეთოდის გამოყენებით გამოითვლის მწკრივის სტატისტიკას. ფუნქცია განსაზღვრავს მასივს, რომელიც აღწერს მიღებულ წრფეს. ფუნქცია გამოითვლის შედეგებსაც ასევე რიცხვითი მასივის სახით და გვაძლევს შესაძლებლობას გამოიტანოს დამატებითი რეგრესიული სტატისტიკა; სახელდობრ ცდომილების სტანდარტული მნიშვნელობები, როგორც $m_1 m_2 \dots m_n$ კოეფიციენტებისათვის, ასევე b -თავისუფალი წევრისათვის.

დეტერმინაციის კოეფიციენტი, რომლის ცვალებადობის ინტერვალია [0;1] და რაც უფრო ახლოა ამ კოეფიციენტის მნიშვნელისა 1-თან, მით უფრო მაღალია მოდელთან კორელაციის დონე, ანუ გაანგარიშებით მიღებული Y-ის მნიშვნელობები უახლოვდებიან Y მასივის მოცემულ ფაქტობრივ მნიშვნელობებს; აგრეთვე თავისუფლების ხარისხის მაჩვენებლები, კვადრატების რეგრესიული ჯამი, კვადრატების ნარჩენი ჯამი და სხვა.

32-ე ცხრილის პირველადი დამუშავების შედეგები მოცემული გვაქვს ცხრილებში: №33, 34, 35, 36.

ცხრილი №32

		2003წ	2004 წ.	2005 წ.	2006 წ.	2007 წ.	2008 წ.	2009 წ.	2010 წ.
1.	X_1	20.0	35.2	31.3	38.4	39.2	40.5	41.5	50.0
2.	X_2	11.8	15.0	20.5	22.5	23.5	25.5	30.5	60.5
3.	X_3	89.2	110.0	130.0	140.0	170.0	200.0	220.0	384.5
4.	X_4	368.5	450.5	550.0	600.0	650.0	700.0	750.0	800.0
5.	X_5	18.1	20.9	30.0	40.0	50.0	55.5	60.0	80.0
6.	X_6	10.0	15.0	20.0	30.0	40.0	55.0	60.0	65.0
7.	X_7	15.0	25.0	30.0	40.0	45.0	50.0	55.0	60.0
8.	X_8	30.0	35.0	40.0	45.0	50.0	55.0	60.0	65.0
9.	X_9	5.0	10.0	15.0	20.0	25.0	30.0	35.0	40.0
10.	X_{10}	251.5	301.1	305.0	320.0	330.0	350.0	370.0	400.0
11.	X_{11}	30.0	40.0	50.0	60.0	70.0	80.0	90.0	100.0

12.	Y	849.1	1057.7	1221.8	1355.9	1492.7	1641.5	1772.0	2105.0
-----	---	-------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------

ცხრილი №33

	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	Y
2003წ.	20.0	11.8	89.2	368.5	18.1	10.0	15.0	30.0	5.0	251.5	30.0	849.1
2004წ.	35.2	15.0	110.0	450.5	20.9	15.0	25.0	35.0	10.0	301.1	40.0	1057.7
2005წ.	31.3	20.5	130.0	550.0	30.0	20.0	30.0	40.0	15.0	305.0	50.0	1221.8
2006წ.	38.4	22.5	140.0	600.0	40.0	30.0	40.0	45.0	20.0	320.0	60.0	1355.9
2007წ.	39.2	23.5	170.0	650.0	50.0	40.0	45.0	50.0	25.0	330.0	70.0	1492.7
2008წ.	40.5	25.5	200.0	700.0	55.5	55.0	50.0	55.0	30.0	350.0	80.0	1641.5
2009წ.	41.5	30.5	220.0	750.0	60.0	60.0	55.0	60.0	35.0	370.0	90.0	1772.0
2010წ.	50.0	60.5	384.5	800.0	80.0	65.0	60.0	65.0	40.0	400.0	100.0	2105.0

8.04159529	258.6532252	-	1.8053799	-	39.2353232	1.805379	-
		1.3.62811		24.415439			7.8324075
2.9094E-10	0	9.0105E-	0	1.042E-09	9774E-10	0	3.2375E-
		10					11
1	8.9255E-16	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A
1.588E+35	4294967293	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A
1265036	3.4215E-21	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A
#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A
#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A
#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A
#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A
#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A
#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A
#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A
#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A
#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A

2003 წ.		2004 წ.	
Среднее	80	Среднее	91.5
Стандартная ошибка	26.25727412	Стандартная ошибка	27.1114
Медиана	40	Медиана	60
Мода	30	Мода	#N/A
Стандартное отклонение	83.03279138	Стандартное отклонение	85.73376
Дисперсия выборки	6894.444444	Дисперсия выборки	7350.278
Эксцесс	-0.75126655	Эксцесс	-0.719102
Асимметричность	0.962577098	Асимметричность	0.907256
Интервал	215	Интервал	230
Минимум	5	Минимум	10
Максимум	220	Максимум	240
Сумма	800	Сумма	915
Счет	10	Счет	10
Наибольший (1)	220	Наибольший (1)	240
Наименьший (1)	5	Наименьший (1)	10
Уровень надежности (95.9%)	59.39812601	Уровень надежности (95.9%)	61.33028
2005წ.		2006წ.	
Среднее	103	Среднее	117.5
Стандартная ошибка	28.55015081	Стандартная ошибка	30.81531
Медиана	75	Медиана	90
Мода	#N/A	Мода	#N/A
Стандартное отклонение	90.28350409	Стандартное отклонение	97.44657
Дисперсия выборки	8151.111111	Дисперсия выборки	9495.833
Эксцесс	-0.7560901431	Эксцесс	-0.501015
Асимметричность	0.836027417	Асимметричность	0.850479
Интервал	245	Интервал	280
Минимум	15	Минимум	20
Максимум	260	Максимум	300
Сумма	1030	Сумма	1175
Счет	10	Счет	10
Наибольший (1)	260	Наибольший (1)	300
Наименьший (1)	15	Наименьший (1)	20
Уровень надежности (95.9%)	64.58497732	Уровень надежности (95.9%)	69.70913
2007წ.		2008წ.	
Среднее	133.7	Среднее	157
Стандартная ошибка	33.48334578	Стандартная ошибка	36.63028
Медиана	105	Медиана	125
Мода	#N/A	Мода	55

Стандартное отклонение	105.8836363	Стандартное отклонение	115.8351
Дисперсия выборки	11211.34444	Дисперсия выборки	13417.78
Эксцесс	-1.046443979	Эксцесс	-1.319847
Асимметричность	0.684248427	Асимметричность	0.53633
Интервал	295	Интервал	320
Минимум	25	Минимум	30
Максимум	520	Максимум	530
Сумма	1337	Сумма	1570
Счет	10	Счет	10
Наибольший (1)	320	Наибольший (1)	350
Наименьший (1)	25	Наименьший (1)	30
Уровень надежности (95.9%)	75.74464821	Уровень надежности (95.9%)	82.86352
2009წ.		2010წ.	
Среднее	176	Среднее	200.5
Стандартная ошибка	39.62182339	Стандартная ошибка	43.24639
Медиана	145	Медиана	175
Мода	#N/A	Мода	400
Стандартное отклонение	125.295207	Стандартное отклонение	136.7571
Дисперсия выборки	15698.88889	Дисперсия выборки	18702.5
Эксцесс	-1.446017417	Эксцесс	-1.504644
Асимметричность	0.48795654	Асимметричность	0.413642
Интервал	335	Интервал	360
Минимум	35	Минимум	40
Максимум	370	Максимум	400
Сумма	1760	Сумма	2005
Счет	10	Счет	10
Наибольший (1)	370	Наибольший (1)	400
Наименьший (1)	35	Наименьший (1)	40
Уровень надежности (95.9%)	89.6308599	Уровень надежности (95.9%)	97.8302

კომპიუტერზე მიღებული შედეგების გაანალიზება მოვახდინოთ შემდეგი სტატისტიკური სიდიდეების მიხედვით;

საშუალო მნიშვნელობა, მათი სტანდარტული ცდომილებები, მედიანა, მოდა, საშუალო კვადრატული გადახრა, შერჩევითი დისპერსია, ასიმეტრიისა და ექსცესის მაჩვენებლები, ცდომილებათა მინიმალური და მაქსიმალური ინტერვალები, საიმედოობის ხარისხის მაჩვენებელი და სხვა. ყველა ეს სიდიდე განვიხილეთ 2003-2010 წლებისათვის.

ცხრილი 36

**საგადასახადო შემოსავლები სრულყოფის შემდეგ (მლნ ლარი)
(2005-2010 წ.წ.)**

		წლები
--	--	-------

		2005	2006	2007	2008	2009	2010
1.	დამატებული ღირებ. გადასახადი	550.0	600.0	650.0	700.0	750.0	900.0
2.	აქციზი	130.0	140.0	170.0	200.0	220.0	490.5
3.	ადგილობრივი გადასახადი	50.0	60.0	70.0	80.0	90.0	100.0
4.	სოციალური გადასახადი	305.0	320.0	330.0	350.0	370.0	504.0
5.	საშემოსავლო გადასახადი	31.3	38.4	39.2	40.5	41.5	50.0
6.	მოგების გადასახადი	20.5	22.5	23.5	25.5	30.5	60.5
7.	საგადასახადო შემოსავლები სულ	1086.5	1180.9	1282.7	1396.0	1502.0	2105.0

აღმოჩნდა, რომ ისინი რეალური ნორმის ფარგლებშია, მაგრამ ნათელია, ისიც რომ რიგი ფაქტორ-არგუმენტებისა, არაარსებით კავშირშია ძირითად მაჩვენებელთან. ამრიგად, მოდელის კორექტირება არის საჭირო.

კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზის მოდელიდან გამოვთიშეთ X_5 , X_6 , X_7 , X_8 , X_9 ფაქტორები და კორექტირებული ინფორმაციის შემცველი ცხრილი წარმოდგენილია ქვემოთ.

ისევ პროგრამა EXCEL-ის სტატისტიკური პროგრამების გამოყენებით (ფუნქცია LINEST) დავამუშავეთ ცხრილი 36.

კომპიუტერზე გამოთვლების შედეგები წარმოდგენილია ცხრილი 137 და 138-ის სახით.

ცხრილი 37.

2005წ.		2006წ.	
Среднее	180	Среднее	250.8333333
Стандартная ошибка	26.739484	Стандартная ошибка	29.33759439
Медиана	187.5	Медиана	215
Мода	#N/A	Мода	#N/A
Стандартное отклонение	65.498092	Стандартное отклонение	71.86213653
Дисперсия выборки	4290	Дисперсия выборки	5164.166667
Эксцесс	-1.8576703	Эксцесс	-1.702577798
Асимметричность	-0.1729619	Асимметричность	-0.063604567
Интервал	160	Интервал	180
Минимум	100	Минимум	120
Максимум	260	Максимум	300
Сумма	1080	Сумма	1235
Счет	6	Счет	6
Наибольший (1)	260	Наибольший (1)	300
Наименьший (1)	100	Наименьший (1)	120
Уровень надежности (95.9%)	68.735919	Уровень надежности (95.9%)	75.414564
2007წ.		2008წ.	
Среднее	234.5	Среднее	275.1666667
Стандартная ошибка	30.587307	Стандартная ошибка	32.83333333
Медиана	248.5	Медиана	280
Мода	#N/A	Мода	#N/A
Стандартное отклонение	74.923294	Стандартное отклонение	80.42491322
Дисперсия выборки	5613.5	Дисперсия выборки	6468.166667
Эксцесс	-1.7480563	Эксцесс	-1.726013173
Асимметричность	-0.3820029	Асимметричность	-0.159635823
Интервал	180	Интервал	201
Минимум	140	Минимум	170
Максимум	320	Максимум	371
Сумма	1407	Сумма	1651
Счет	6	Счет	6

Наибольший (1)	320	Наибольший (1)	371
Наименьший (1)	140	Наименьший (1)	170
Уровень надежности (95.9%)	78.627047	Уровень надежности (95.9%)	84.40063236
2009წ.		2010წ.	
Среднее	308.3333333	Среднее	350.8333333
Стандартная ошибка	36.82541393	Стандартная ошибка	41.44105596
Медиана	315	Медиана	350
Мода	#N/A	Мода	400
Стандартное отклонение	90.2034737	Стандартное отклонение	101.5094413
Дисперсия выборки	8136.666667	Дисперсия выборки	10304.16667
Эксцесс	-1.641564352	Эксцесс	-1.041643605
Асимметричность	0.050865929	Асимметричность	0.493341811
Интервал	230	Интервал	255
Минимум	200	Минимум	250
Максимум	430	Максимум	505
Сумма	1850	Сумма	2105
Счет	6	Счет	6
Наибольший (1)	430	Наибольший (1)	505
Наименьший (1)	200	Наименьший (1)	250
Уровень надежности (95.9%)	94.66258546	Уровень надежности (95.9%)	106.5274514

ცხრილი 38

როგორც ცხრილი 38-დან ჩანს, ზემოთ ჩამოთვლილმა სტატისტიკურმა სიდიდეებმა (საშუალო, ცდომილება მედიანაზე და სხვა) მოსალოდნელი ცვლილებები განიცადეს, რამაც აამაღლა საიმედობის ხარისხი, შესაბამისად როგორც საანგარიშო პერიოდისათვის, ასევე პერსპექტიული წლებისათვის.

სახელდობრ, საიმედობის ხარისხი (95%-იანი დონით) 64,5849-დან გაზრდილია 68,7359-მდე (2005 წ.), 69,709-დან გაზრდილია 75,414-მდე (2006 წ.) და ა. შ. 97,830-დან გაზრდილია 106,5274-მდე (2010 წ.).

თავისუფლების ხარისხი საკმაოდ მაღალია:

$$df=4294967295 \approx 4,29 \cdot 10^9$$

ანალიზში ჩართული ფაქტორების შეფარდებითი გავლენა შედეგობრივ ნიშანზე შეიძლება განისაზღვროს ელასტიურობის კერძო კოეფიციენტების საშუალებით. კორელაციური განტოლების პარამეტრებს აქვთ სხვადასხვა შინაარსი და ზომის სხვადასხვა ერთეული, ამიტომ მათი აბსოლუტური სიდიდეებით ძნელია გავიგოთ რომელი ფაქტორი ახდენს მეტ-ნაკლებ გავლენას შედეგზე. ამ წინააღმდეგობის დაძლევის საშუალებას იძლევა ელასტიურობის კერძო კოეფიციენტები $\mathcal{E}_i = \frac{|a_i| x_i}{y}$, რომლებიც გვიჩვენებენ ყოველი ფაქტორის ერთსა და იმავე მუდმივი სიდიდით_1%-ით შეცვლისას თუ რამდენი პროცენტით იცვლება შედეგი.

შედეგობრივ ნიშანზე სხვადასხვა ფაქტორთა გავლენის შედარებისათვის ამ ფაქტორთა რხევადობის გათვალისწინებით გამოიყენება ე. წ. α_i კოეფიციენტები. $\alpha_i = a \frac{\Delta x_i}{\Delta y}$, რომელიც გვიჩვენებს 6 (საშუალო კვადრატული გადახრის) რა ნაწილით შეიცვლება შედეგი, თუ შესაბამისი ფაქტორ-არგუმენტი შეიცვლება ერთი 6-ით სხვა დანარჩენი ფაქტორ-არგუმენტების უცვლელობის შემთხვევაში. α_i კოეფიციენტები ასახავენ შედეგობრივი მაჩვენებლის ცვალებადობაზე ცალკეული ფაქტორ-არგუმენტთა ცვლილების გავლენის შედარებით ძალას.

ცვლადების კოეფიციენტების (დახრილობის) და Y-თან გადაკვეთის სიდიდის და მათი სტანდარტული ცდომილებების გათვალისწინებით, (რომლებიც ზემოთ აღნიშნულ თავისუფლების მაღალ ხარისხს ესადაგებიან) ბიუჯეტის საშედეგო მაჩვენებელზე მოქმედი ფაქტორების კორელაციურ-რეგრესიული მოდელი ასეთი სახით წარმოგვიდგება:

$$Y=68198,3896-23,718747x_1-85,156454x_2-44,38108x_3-229,70831x_4-141,86168x_5+ +200,862691x_6$$

ანუ საშემოსავლო გადასახადის 1%-ით შემცირება, ბიუჯეტის მოცულობას გაზრდის 23,718 ათ. ლარით, მოგების გადასახადის 1%-ით შემცირება ბიუჯეტის მოცულობას გაზრდის 85,1564 ათ. ლარით, აქციზის გადასახადის გავლენა ასეთია: 1% შემცირება იწვევს, ბიუჯეტის 44,38108 ათ. ლარით გაზრდას; დღგ_229,708 ათ. ლარით გაზრდას; სოცანარიცხების გადასახადის შემცირება 1%-ით იწვევს 141,86168 ათ. ლარით ზრდას, ხოლო რაც შეეხება ადგილობრივი გადასახადების ამოღებას, უნდა მოხდეს არანაკლებ 200,862691 ათ. ლარის ფარგლებში.

სტატისტიკური პროგრამირების პაკეტის ფუნქცია TREND-ის გამოყენებით ზემოთ ჩატარებული კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზის შედეგები კომპაქტურად წარმოდგენილია ცხრილი 39-ის სახით.

ცხრილი 39

**საგადასახადო შემოსავლები სრულყოფის შემდეგ
(2005-2010 წ.წ.)**

	საშემოსავლო გადასახადი	მოგების გადასახადი	აქციზი	დღგ	სოცანარიცხები	ადგილობრივი გადასახადი	სულ საგადასახადო შემოსავლები
	1	2	3	4	5	6	7

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	Y
2005წ.	31.3	20.5	130.0	550.0	305.0	50.0	1086.5
2006წ.	38.4	22.5	140.0	600.0	320.0	60.0	1180.9
2007წ.	39.2	23.5	170.0	650.0	330.0	70.0	1282.7
2008წ.	40.5	25.5	200.0	700.0	350.0	80.0	1396.0
2009წ.	41.5	30.5	220.0	750.0	370.0	90.0	1502.0
2010წ.	60.5	60.5	490.5	900.0	504.0	100.0	2105.0

ბიუჯეტის მოცულობის შევსებაზე მოქმედი 6 ძირითადი ფაქტორის გავლენა გაწერილია 2005-2010 წლების მიხედვით როგორც ცხრილიდან ჩანს შემოსავლების ზრდა 1086,5 მლნ ლარიდან 2105 მლნ ლარამდე სრულიად მისაღებ მაჩვენებლად უნდა ჩაითვალოს.

დასკვნები და წინადადებები

1. დღეისათვის საქართველოში დაბეგვრას დაქვემდებარებული ანუ საკუთრებაში და კანონით გათვალისწინებულ სარგებლობაში გაცემული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების ოდენობა არც ისე მცირეა, მაგრამ ამ ბოლო დროს ასეთი სასიკეთო ტენდენცია მიწის აგროტექნიკურ და მიწათსარგებლობაში არსებული ცუდი პირობების გამო შეფერხდა, კიდევ მეტი ადგილი აქვს საკუთრებაში ან იჯარით გაცემული მიწის ნაკვეთების უკან დაბრუნების შემთხვევებს, ვინაიდან მიღებული შემოსავალი ვერ ანაზღაურებს არამც, თუ ნიადაგის აღდგენისა და დაცვისათვის, მოსავლის მოყვანისათვის გაწეულ ხარჯებს, არამედ ხშირ შემთხვევაში მიწის გადასახადსაც კი. აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია პირველ რიგში მიწათსარგებლობის პირობების გაუმჯობესებისათვის სათანადო ღონისძიებების ჩატარება.

2. საქართველოს მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტისა და რაიონული საგადასახადო ინსპექციების ფაქტიური სათანადო ციფრობრივი მასალების კვლევამ გვიჩვენა, რომ საქართველოს მასშტაბით საკუთრებაში ან კანონით გათვალისწინებულ სარგებლობაში გადაცემული 205,3 ათასი ჰექტარი სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა, რომელიც რეგისტრირებულია მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტში და ექვემდებარება დაბეგვრას, საგადასახადო ინსპექციების მიერ დარჩა გადასახადის გაწერის გარეშე, რითაც სახელმწიფო ბიუჯეტს ყოველწლიურად შემოსავლის სახით აკლდება სულ ცოტა 5 მილიონ ლარზე მეტი თანხა.

ასევე აღნიშნული მასალების ანალიზიდან ირკვევა, რომ 140 ათასზე მეტი ფიზიკური და 3939 იურიდიული პირი ანუ იურიდიული პირების თითქმის ორი მესამედი, რომლებზედაც საკუთრებაში ან კანონით გათვალისწინებულ სარგებლობაში გადაცემულია ათასობით ჰექტარი მიწა და ვალდებულნი არიან გადაიხადონ არა მარტო მიწის გადასახადი, არამედ მოგების, დამატებული ღირებულების, ქონების და კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვა გადასახადები, რაიონულ საგადასახადო ინსპექციებში გადასახადის გადამხდელებად საერთოდ არ არიან რეგისტრირებული, რითაც სახელმწიფო ბიუჯეტი მნიშვნელოვან სახსრებს კარგავს.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია საგადასახადო ინსპექციების პასუხისმგებლობის ამალგების მიზნით სხვა სათანადო ღონისძიებებთან ერთად, გაძლიერდეს მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტისა და საგადასახადო ინსპექციების კოორდინირებული მუშაობა.

3. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი ითვალისწინებს, რიგ შეღავათებს მიწის გადასახადში. როგორც ანალიზი გვიჩვენებს ამ მხრივ მეტად არასახარბიელო მდგომარეობაა საქართველოში. რაიონულ ჭრილში ასეთი მიწების რაოდენობა მეტად განსხვავებულია და 46,2%-დან (წალენჯიხის რაიონი) 8,5%-მდე (წყალტუბოს რაიონი) მერყეობს, ცალკეულ რაიონებში კი, მიწის გადასახადში შეღავათებს საერთოდ არ იყენებენ.

მართალია, საგადასახადო შეღავათები მეწარმეობის ხელსაყრელი გარემოს ჩამოყალიბების მიზნით არის დადგენილი და მათი შემწეობით სახელმწიფოს მიერ ხორციელდება ცალკეული დარგების არაპირდაპირი სუბსიდირება, მაგრამ როგორც კვლევამ გვიჩვენა, საგადასახადო კანონმდებლობით დაწესებული მიწის და სხვა სახის გადასახადებში არსებული საგადასახადო შეღავათების გამო ცალკეული კანონების ქმედითუნარიანობის კოეფიციენტი ძალზე დაბალია და იქმნება ვითარება, როდესაც ვერ ხერხდება შემოსავლების სრულად აკრეფა, ამცირებს საგადასახადო ბაზას და ხელს უშლის თავისუფალი კონკურენციის არსებობას. ამასთან ერთად გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (DECD) ქვეყნებში განთავისუფლებები და შეღავათები მინიმუმამდეა დაყვანილი; მოქმედებს პრინციპი_ყველა დარგი, საწარმო (საკუთრების ფორმის მიუხედავად) იხდის გადასახადს ქვეყნის ბიუჯეტში და საჭიროების შემთხვევაში იქიდან იღებს დოტაციას ან სხვა ფორმის დაფინანსებას. საქართველოში კი დღეს მეტად მწვავე პრობლემაა საწარმოების მიერ იმ სახსრების არაეფექტიანად გამოყენება, რომლებიც სხვადასხვა გადასახადზე შეღავათების

გამოყენებითაა გამონთავისუფლებული. აქ ისეთი ვითარებაა შექმნილი, რომ შეღავათები მხოლოდ და მხოლოდ ამცირებენ დასაბეგრ ბაზას, მაგრამ არ ქმნიან მისი წარმოქმნის და გადიდების წინამძღვრებს, თუმცა სწორედ ეს უნდა იყოს გადასახადების მასტიმულირებელი ფუნქციის შინაარსი. აქედან გამომდინარე, მიწის და სხვა სახის გადასახადებში არსებული შეღავათები დაზუსტებას და დაკონკრეტებას მოითხოვს, უნდა გაუქმდეს არაეფექტური შეღავათები.

4. კვლევამ გვიჩვენა, რომ მიწის გადასახადის დროულად ამოღებისა და მისი ბიუჯეტში მობილიზაციის ერთ-ერთ ხელის შემშლელ პირობად ითვლება ძალზე დაბალი და არარეალური მიწის გადასახადის გეგმების დაწესება. როგორც ციფრობრივი მაჩვენებლების ანალიზიდან ირკვევა რაიონული საგადასახადო ინსპექციების მიერ დასაბეგრ მიწებზე გამოანგარიშებული (გაწერილი) თანხები გაცილებით მეტია, ვიდრე ამ მიწებზე დაშვებული მიწის გადასახადის გეგმიური მაჩვენებლები, რაც არარეალურ, ძალზე დაბალ გეგმებზე და არასწორ დაგეგმვაზე მიუთითებს.

მიწის გადასახადის ასეთი არარეალურად დაბალი გეგმების დაწესება ყოვლად გაუმართლებელია. ჯერ ერთი იმიტომ, რომ იგი სტიმულს უკარგავს ადგილობრივ მმართველობით ორგანოებს, მათ შორის რაიონულ საგადასახადო ინსპექციებს, რაც შეიძლება მეტი სახსრები მოიზიდონ სახელმწიფო ბიუჯეტში და გამოუვლენელი რჩება ბიუჯეტის შევსების მნიშვნელოვანი რეზერვები.

მეორე, გადასახადის დაბალი გეგმებით დაინტერესებულია ადგილობრივი მმართველობითი ორგანოები, მათ შორის რაიონული საგადასახადო ინსპექციები, რამეთუ მათი მუშაობის შედეგების შეფასება ხდება ძირითადად საგადასახადო შემოსავლების გეგმების შესრულების მიხედვით.

მესამე, დაბალი გეგმები ხელსაყრელ პირობებს ქმნის ნეგატიური მოვლენების საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისა და საბოლოო ჯამში ჩრდილოვანი ეკონომიკისათვის რამეთუ როგორც ანალიზი გვიჩვენებს, ასეთი დაგეგმვის შედეგად სახელმწიფო ბიუჯეტს ყოველწლიურად მარტო მიწის გადასახადის სახით 27 მილიონ ლარზე მეტი თანხა აკლდება.

როგორც ცნობილია, მიწის გადასახადის დაბეგვის პრინციპებიდან გამომდინარე, მიწის გადასახადის ოდენობა არ არის დამოკიდებული მიწის გადასახადის გადამხდელთა ეკონომიკური საქმიანობის შედეგებზე და დგინდება ფიქსირებული წლიური გადასახადის სახით ფართობის ერთეულზე, ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მიწის გადასახადის

გეგმიური მაჩვენებლები ამ შემთხვევაში რაიონული საგადასახადო ინსპექციების მიერ დასაბეგრ მიწებზე გაწერილი (გაანგარიშებული) თანხის ტოლი უნდა იყოს.

5. მიწის გადასახადის დაწესების მიზნებიდან ძირითადია მისი ფისკალური ეფექტი და მიწის რაციონალური გამოყენება. ორივე აღნიშნული ფაქტორი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს საქართველოსათვის. მცირე მიწიანობის გამო, აუცილებელია მიწის მართვის პოლიტიკა უშუალოდ საგასახადო პოლიტიკაში არსებობდეს. გამომდინარე იქიდან, რომ მიწის გადასახადიდან მიღებული შემოსავლების 100% მთლიანად ჩაირიცხება ადგილობრივ ბიუჯეტში, მისი ფისკალური მნიშვნელობაც საკმაოდ მაღალია.

ამდენად, საგადასახადო პოლიტიკაში მიწის გადასახადის დადგენის წესზე განაკვეთებზე და ადმინისტრირების მექანიზმზე ბევრია დამოკიდებული. ყველაფერი ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, საჭიროდ და აუცილებლად მიგვაჩნია მომავალში სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მწარმოებლებისათვის შემოღებული იქნას ერთიანი გადასახადი, ნაცვლად ახლად მოქმედი მიწის, საშემოსავლო, მოგების, დამატებული ღირებულების და სხვა გადასახადების, რაც როგორც საზღვარგარეთის გამოცდილება გვიჩვენებს_საგრძნობლად ზრდის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მწარმოებელთა დაინტერესებას_ამაღლონ წარმოების ეფექტი.

6. ქვეყნის საგადასახადო სისტემაში პირდაპირი სახის გადასახადებს შორის, გარდა საშემოსავლო გადასახადისა, მეტად მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს საწარმოთა მოგების გადასახადს. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ საქართველოში სოფლის მეურნეობის პროდუქციის დღევანდელ სარეალიზაციო ფასებსა და მისი წარმოებისათვის საჭირო რესურსებსა და მომსახურების ფასებს შორის დისპარიტეტის გამო ბოლო 8-10 წლის მანძილზე სოფლის მეურნეობის თითქმის ყველა სახის პროდუქციის წარმოება ზარალიანი და დაბალრენტაბელურია. ასეთ პირობებში აგრარიკოს მეწარმეებისათვის მოგების 20%-იანი განაკვეთიც კი, რომელიც ყველაზე დაბალია მსოფლიოს დანარჩენ ქვეყნებს შორის, უარყოფით შედეგს იძლევა, რის გამოც მათი აბსოლუტური უმრავლესობა ყოველწლიურად ცდილობენ არ მოხვდნენ მოგების გადასახადის გადამხდელთა რიცხვში; იზრდება ჩრდილოვანი ეკონომიკისაკენ გადახრა, ადგილი აქვს საგადასახადო ბაზის მკვეთრ შემცირებას, ამასთან ქვეყნის მწირი ბიუჯეტიდან გამომდინარე, სახელმწიფო საკმარისად ვერ აფინანსებს სოფლის მეურნეობას და ვერც ფერმერებს ეხმარება. ასეთ სიტუაციაში მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სახელმწიფომ საგადასახადო ტვირთის შემსუბუქებით და

ეფექტიანი საშეღავათო სისტემის გამოყენებით, ხელი შეუწყოს სოფლის მეწარმეებს, აამაღლონ მათ მიერ წარმოებული პროდუქციის რენტაბელობა და კონკურენტუნარიანობა.

7. მართალია, დღეისათვის მოქმედი საგადასახადო კოდექსის თანახმად, მოგების გადასახადით დაბეგვისაგან განთავისუფლებულია მაღალმთიანი რეგიონების ტერიტორიაზე არსებული საწარმოების მოგების ის ნაწილი, რომელიც მიღებულია უშუალოდ ამ ტერიტორიაზე საწარმოთა მიერ განხორციელებული საქმიანობის შედეგად, მაგრამ როგორც კვლევამ გვიჩვენა, ეს ღონისძიება სრულებითაც არ არის საკმარისი ჩვენი ქვეყნის სოფლის მეურნეობის წინაშე მდგარი ამოცანების გადასაჭრელად და ფერმერული მეურნეობების რენტაბელობის ღონის ასამაღლებლად ამისათვის აუცილებელი იქნება:

ა) მოხდეს სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში (ფერმერულ მეურნეობებში) მოგების საგადასახადო განაკვეთის დიფერენციაცია, რომელმაც ძირითადად უნდა უზრუნველყოს მცირე და ახლად შექმნილი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა (ფერმერულ მეურნეობათა) განვითარებისათვის ხელშემწყობი პირობების შექმნა.

ბ) სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებს დაუწესდეთ მოგების შემდეგი საგადასახადო განაკვეთები: საწარმოები, რომელთა მოგება არ აღემატება 20 ათას ლარს საერთოდ განთავისუფლდეს მოგების გადასახადებისაგან, 20 ათასიდან 40 ათასამდე მოგების გადასახადი დაწესდეს 10%-ის ოდენობით, 40-დან 60 ათასამდე_15%, ხოლო 60 ათას ლარზე ზევით 20%-ის ოდენობით.

გ) ახლად შექმნილი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოები, მიუხედავად მიღებული მოგების ოდენობისა 2 წლით განთავისუფლდეს მოგების გადასახადისაგან.

დ) სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა მიერ მიღებული მოგების ის ნაწილი, რომელიც გამოყენებული იქნება წარმოების გასაფართოებლად უნდა განთავისუფლდეს მოგების გადასახადისაგან.

8. საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში ქონების გადასახადში არსებული მდგომარეობა შესწავლილ იქნა მონოგრაფიული კვლევის მეთოდით მარნეულის რაიონის მაგალითზე. როგორც კვლევამ გვიჩვენა, ერთ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოზე საშუალოდ წელიწადში ქონების გადასახადმა შეადგინა 477 ლარი. ასევე კვლევის შედეგად დადგენილია, რომ საქართველოში არსებული 5900 სასოფლო-სამეურნეო საწარმოდან 3939 სასოფლო-სამეურნეო საწარმო, რომლებსაც გააჩნიათ ასიათასობით აქტივების საშუალო წლიური საბალანსო ნარჩენი ღირებულების დასაბეგრი ქონება, საგადასახადო დეპარტამენტში გადასახადების გადამხდელებად საერთოდ არ არიან რეგისტრირებული და

არც ქონების გადასახადს იხდიან. ამასთან, თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ საქართველოში საშუალოდ ერთი სასოფლო-სამეურნეო საწარმო წელიწადში იხდის 477 ლარს, მაშინ ნათელი გახდება, რომ მარტო აღნიშნული მიზეზის გამო საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტი ყოველწლიურად კარგავს სულ ცოტა 1 მილიონ 880 ათას ლარზე მეტ თანხას.

ამასთან სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში ქონების გადასახადში არსებული მდგომარეობის ანალიზმა გვიჩვენა, რომ გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, ადგილი აქვს სხვა სახის დარღვევებს, რომლებიც ძირითადად გამოწვეულია ქონების გადასახადში არსებული ქონების მნიშვნელოვანი ნაწილი გაუმართავია და მათი გამოყენების ეფექტიანობა ძალზე დაბალია, ნაწილი კი საერთოდ გამოუყენებელია, მაგრამ ერიცხება საწარმოს დასაბეგრ ქონებას.

ყოველივე ზემოთ ნათქვამიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების ქონების გადასახადში დაუბეგრავი მინიმუმის შემოღება, რაც იმას ნიშნავს, რომ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში და ინდივიდუალურ მეურნეობებში განსაზღვრული ოდენობის ქონება არ უნდა ექვემდებარებოდეს ქონებით გადასახადის დაბეგრას.

9. 1990 წლიდან მნიშვნელოვნად შემცირდა დამუშავებული მიწების ფართობი. ქვეყანაში განვითარებული ღრმა სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისის გამო, სასოფლო-სამეურნეო წარმოება კატასტროფულად დაეცა (მაგალითად, 1992 წელს დამუშავებული იყო 737 ათ. ჰა-რი, რაც 2,5-ჯერ ნაკლები იყო ვიდრე 1950 წელს). ყველაფერმა ამან კი გამოიწვია საგადასახადო სისტემის მოშლა, რამაც მოითხოვა აგრარურ სექტორში რეფორმის განხორციელება, მიწის პრივატიზაციაში გარკვეული შეცდომები იქნა დაშვებული. მიწის გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობა შემცირდა და მიწის გადასახადიც აღნიშნულ პერიოდში არ იკრიფებოდა.

10. ზემოთ აღნიშნულმა შეცდომებმა, სოფლის მეურნეობის დარგში დასაქმებული მოსახლეობა მძიმე მდგომარეობაში ჩააყენა და მათ საშუალება არ ჰქონდათ გადაეხადათ მიწის გადასახადი, ამიტომ საქართველოს პრეზიდენტმა მიიღო დადგენილება_მიწის გადასახადისაგან მათი განთავისუფლების შესახებ, მაგრამ ეს ღონისძიება უნდა იყოს დროებითი. როდესაც მათ მიეცემათ საშუალება მიწის ქირის გადახდისა, ეს დადგენილება უნდა გაუქმდეს, რათა შემდგომში ადგილობრივი ბიუჯეტის შევსება ნორმალურად წარიმართოს.

11. გამოკვლევამ გვიჩვენა, რომ უპირველეს ყოვლისა უნდა ჩამოყალიბდეს და განვითარდეს მცირე და საშუალო ბიზნესი, რაც გამოიწვევს საგადასახადო სისტემის სრულყოფას; ამისათვის კი აუცილებელია შემცირდეს გადასახადები, რათა ხელი შეეწყოს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას.

12. ყველა პირობა უნდა შეიქმნას იმისათვის, რომ მაქსიმალურად იქნას დამუშავებული სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები, რათა გაიზარდოს მათი ეკონომიკური ეფექტიანობა;

13. საქართველოში გატარებული მიწის რეფორმის შედეგად განხორციელდა მიწაზე სახელმწიფო მონოპოლიური საკუთრების ფორმის ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა კერძო საკუთრების ფორმით. ამის შედეგად შეუქცევადი და გარანტირებული გახდა ქვეყანაში მიმდინარე საზოგადოებრივი წყობის ტრანსფორმაციის და საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პროცესი. მაგრამ ის შეცდომები, რაც დაშვებული იქნა პრივატიზაციის პროცესში, აუცილებელია უნდა იქნას თანდათანობით გასწორებული.

14. საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის პირობებში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება შესაბამისი საგადასახადო სისტემის ჩამოყალიბებას. შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს საგადასახადო სისტემა ჯერ-ჯერობით ფორმირების პროცესშია, რადგან იგი მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული, მ. შ. ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ფაქტორებზე;

15. სახელმწიფო სტატისტიკის დეპარტამენტის მონაცემებზე დაყრდნობით, ქვეყანაში თვეში ოთხსულიანი ოჯახის საშუალო ფულადი შემოსავალი საარსებო მინიმუმის 90-95%-ს შეადგენს. გამომდინარე აქედან, დაუბეგრავი მინიმუმის საარსებო მინიმუმთან მიბმა, ფაქტიურად შეუძლებელია. სახელმწიფომ აღნიშნული მომენტი უნდა გაითვალისწინოს და დროთა განმავლობაში უნდა ისწრაფოდეს, რომ დაუბეგრავი მინიმუმი საარსებო მინიმუმზე ნაკლები არ იყოს;

16. ჩვენი აზრით, აუცილებელია ამჟამინდელი საშემოსავლო დაბეგვრის გადასინჯვა, თავისი ძირითადი ფუნქციების შესასრულებლად, საჭიროა საშემოსავლო გადასახადის არსებული სტრუქტურის და განაკვეთების ცვლილება. დაბეგვრა უნდა ითვალისწინებდეს ქვეყანაში რეალურად არსებულ მდგომარეობას და ამიტომ გადასახადის ძირითადი სიმძიმე უნდა აწვებოდეს მოსახლეობის იმ ფენას, რომელსაც რეალურად მნიშვნელოვანი შემოსავალი გააჩნია. ამისათვის აუცილებელია გადასახადის სტრუქტურის და განაკვეთების შემცირება მოსახლეობის იმ ნაწილისათვის, რომელთაც ამის შესაძლებლობა არ გააჩნიათ.. ეს პროცესი უნდა განხორციელდეს ეტაპობრივად და მოსალოდნელი ცვლილებებისა და მათი ხასიათის შესახებ წინასწარ უნდა იქნეს გაცხადებული.

17. აუცილებელია, რომ საშემოსავლო-ქონებრივი დეკლარაცია ყველა საჯარო სამსახურის და ბიზნესის წარმომადგენელმა დროულად წარადგინოს. ამისათვის, ერთის მხრივ, ჩამოსაყალიბებელია ქვეყანაში ამ ფუნქციის მაკონტროლებადი მექანიზმი და მეორეს მხრივ აუცილებელია საზოგადოებრივი აზრის შეგუება და მომზადება იმისათვის, რომ ყველა საჯარო სამსახურის და ბიზნესის წარმომადგენელმა წარადგინოს საშემოსავლო დეკლარაცია;

18. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს საინვესტიციო საქმიანობის ფართოდ გაშლას. აღნიშნული მიზნის მისაღწევად შეიძლება გამოყენებულ იქნას მოგების გადასახადი, რაც იმაში გამოიხატება, რომ განთავისუფლდეს გადასახადისაგან საინვესტიციო საქმიანობისათვის გამოყენებული (იგულისხმება ინვესტიციები ძირითად კაპიტალში) დასაბეგრი მოგების ნაწილი;

19. საქართველოში მოგების გადასახადი სერიოზულ რეორგანიზაციას საჭიროებს. უმთავრესი პრობლემა, რომელიც მოგების გადასახადის სახით შემოსავლების ამოღებისას წარმოიქმნება, მისი ადმინისტრირების საკითხია. ამიტომაც, ყოველგვარი ცვლილების გატარების დროს ყურადღება უნდა მიექცეს გადასახადის ადმინისტრირების მომენტს.

20. მიზანშეწონილია ცალკეული კატეგორიის ინდივიდუალური საწარმოებისათვის (მეწარმეებისათვის) პრეზუმციური გადასახადის გადამხდელებისათვის წლიური ერთობლივი შემოსავლის დაწესებული ლიმიტი 24000 ლარიც მოექცეს 100000 ლარის ზღვრის ჩარჩოებში. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საქართველოში დღგ-ს გადამხდელად სავალდებულო რეგისტრაციისათვის ერთიანი 100000 ლარიანი ქვედა ზღვარის შემოღება:

ა) ყოველივე ეს გაათანაბრებს შემოსავლებისა და დანაკარგების სხვაობას, რაც გამოწვეულია ზღვრის აწევ-დაწევით;

ბ) შედარებით გაამარტივებს გადასახადის ადმინისტრირებას;

გ) ხელს შეუწყობს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას;

დ) შეზღუდავს ქვეყანაში კორუფციის წყაროს.

21. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს საგადასახადო სისტემის ადმინისტრირების სრულყოფას და არა აქციზის განაკვეთების ზრდას. ბრძოლა უნდა გამოცხადოს საქართველოს საგადასახადო სისტემაში არსებულ კორუფციას და კონტრაბანდას, რათა მინიმუმამდე იქნას დაყვანილი აქციზის განაკვეთები, რაც ჩვენი

პროგნოზით საშუალებას მოგვცემს 2010 წლისათვის აქციზის შემოსავლები და ბიუჯეტი შევსებული იქნას დაახლოებით 490,5 მლნ ლარით;

22. ქონების გადასახადის სრულყოფის მიზნით მიზანშეწონილია:

ა) საგადასახადო ადმინისტრირების გაუმჯობესება_საგადასახადო ორგანოების მიერ კერძო და საწარმოთა ქონების გადასახადიდან მიღებული რეალური შემოსავლების გამიჯვნა, ზუსტი ინფორმაციის ფლობისათვის საშემოსავლო და ქონებრივი დეკლარაციების სისტემის ამოქმედება (კერძო კომპანიის მეშვეობით); ფიზიკურ პირთა ქონების გადასახადის საპროცენტო განაკვეთის 0.1%-ის დონეზე შენარჩუნება;

ბ) ურბანულ და არაურბანულ ტერიტორიებზე არსებული ქონების ერთ საგადასახადო რეჟიმში მოქცევა, ანუ ნებისმიერი ქონება, მისი ადგილმდებარეობის მიუხედავად უნდა დაიბეგროს;

გ) სრულად უნდა ჩამოყალიბდეს უძრავი ქონების ბაზარი. ქონების განსაზღვრისას მასში უნდა შედიოდეს უძრავი ქონება და მიწა, ქონების ღირებულება არა საინვენტარიზაციო, არამედ საბაზრო ღირებულებით.

23. ადგილობრივ გადასახადებში უნდა იქნეს შეტანილი მიწის გადასახადი, რათა მეტი სტიმული მიეცეთ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს. სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები მაქსიმალურად იქნას გამოყენებული და ადგილებზე მიეცეთ მეტი საშუალება ადგილობრივი ბიუჯეტის შევსებისა, რათა მთლიანად არ იყვნენ დამოკიდებულნი ტრანსფერებზე და სუბსიდიებზე სახელმწიფოს მხრიდან.

24. პერსპექტივაში უნდა მოხდეს მიწის გადასახადის უნიფიცირება, ანუ ჩამოყალიბდეს ერთიანი მიწის გადასახადი, რომელიც დიფერენცირდება ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს მიერ ტერიტორიული კოეფიციენტების მიყენებით.

25. მიწის დაბეგვრის მიმართულებით უცხოეთის განვითარებულ ქვეყნებში დაგროვილი მდიდარი გამოცდილების შესწავლა, განზოგადება და საქართველოს პირობებში შემოქმედებითი გამოყენება ხელს შეუწყობს ქვეყნის საგადასახადო სისტემის სრულყოფას და მიწის დაბეგვრის ოპტიმიზაციას.

26. ქვეყნის მიწის ფონდის ეფექტიანი გამოყენებისა და ოპტიმალური საგადასახადო განაკვეთების ფორმირების მიზნით, უპირველეს ყოვლისა საჭიროა მიწის შეფასებისა და კადასტრის შემუშავება, რასაკვირველია. ეს არაა მარტივი საქმე, თუ მხედველობაში მივიღებთ საქართველოს ტერიტორიაზე ბუნებრივი, ნიადაგური, ეკონომიკური, ტერიტორიული და სხვა პირობებისა და ფაქტორების მრავალფეროვნებას. ამასთანავე,

ბოლომდე მიყვანას საჭიროებს დაწყებული მიწის რეფორმა, მიწის ცივილიზებული ბაზრის შექმნა, მიწის ყოველი ნაკვეთის აღრიცხვა და დიფერენცირებული შეფასება, მიწის ავტომატიზებული საინფორმაციო სისტემის შექმნა.

27. აუცილებელია, საგადასახადო კანონმდებლობა შეესაბამებოდეს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობას. გადასახადების აკრეფის მოცულობის გაზრდისაკენ ძალისხმევას წინ ეღობება არასწორად გატარებული რეფორმების შედეგად დანგრეული ეკონომიკა და შესაბამისი საგადასახადო ბაზა;

28. უნდა აღიკვეთოს საგადასახადო სისტემის ფორმირებაში სხვადასხვა ლობისტური (დაინტერესებული ჯგუფების) ზეწოლა, რის გამოც ადგილი აქვს დაუსაბუთებელი საგადასახადო შეღავათების დაწესებას და სახელმწიფო ინტერესების უგულვებელყოფას. ე. ი. აუცილებელია ისეთი კანონების მიღება, რომლებიც ზღუდავენ ფინანსური ნაკადების მოძრაობის გაუმჭვირვალობას და ხელს უწყობს ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების ზრდას.

29. მოწესრიგებული უნდა იქნას საგადასახადო სისტემის ორგანიზაციული სტრუქტურა. საჭიროა შემუშავდეს მისი ოპტიმალური სიდიდე, მოხდეს საგადასახადო და საბიუჯეტო სისტემების სრულყოფა და გამოკვეთილ იქნას კონკრეტული პასუხისმგებელი ორგანო;

30. შეზღუდულ უნდა იქნას საქართველოს ბაზარზე უცხოური საქონლისადმი ზედმეტად ლიბერალური პოლიტიკის გატარება, რის გამოც იქმნება არათანაბარი კონკურენციული გარემო და დაუცველი რჩება ეროვნული მეწარმეობის ინტერესები.

31. საგადასახადო პოლიტიკის შეუფასებლობას ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვის კუთხით სერიოზული გართულებანი შეიძლება მოჰყვეს გრძელვადიან პერსპექტივაში. არასტაბილური საგადასახადო პოლიტიკის დიდი ხნით შენარჩუნება იწვევს სახელმწიფო ბიუჯეტის კრიზისს, იგი შემდგომში მადესტაბილირებელ გავლენას ახდენს საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროზე: ასუსტებს ქვეყნის თავდაცვით უნარიანობას, ეროვნულ უშიშროებას, მართლწესრიგის დაცვას, წინაპირობებს ქმნის ადამიანის უფლებების შელახვისათვის და საზოგადოების სოციალური მდგომარეობის გამწვავებისთვის.

32. საქართველოს საგადასახადო სისტემა ამჟამად იმყოფება ღრმა კრიზისში და იგი ვერ გამოვა ამ მდგომარეობიდან მანამ, სანამ მასზე პასუხისმგებლობა თანაბრად არ გადანაწილდება ქვეყნის საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებაზე. კრიზისი

შენარჩუნდება მანამ, სანამ არ მოხდება საწარმოო ფინანსების გაჯანსაღება, რომელიც წარმოადგენს საგადასახადო შემოსავლების მთავარ წყაროს. სხვანაირად, რომ ვთქვათ, საგადასახადო სისტემა ვერ გახდება ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების ფაქტორი, ვიდრე არ მოხდება რეალური_საწარმოო სექტორის აღორძინება და განვითარება.

33. განვითარებულ ქვეყნებში იურიდიული და ფიზიკური პირების პირდაპირი გადასახადები შეადგენს მთელი საგადასახადო შემოსავლების 70-75 პროცენტს, საქართველოში კი იგი არ აღემატება 30-32%-ს და მთავარ საგადასახადო შემოსავლებს არაპირდაპირი გადასახადები წარმოადგენენ. ქვეყანაში, სადაც ცხოვრების დონე მაღალია და შრომის ანაზღაურება რამდენჯერმე აჭარბებს მინიმალური სამომხმარებლო კალათის ღირებულებას, არაპირდაპირი გადასახადი არანაირ საფრთხეს არ წარმოადგენს. საქართველოში კი, სადაც მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი სიღარიბის ზღვარზეა, არაპირდაპირი გადასახადის სიდიდე კიდევ უფრო აქვეითებს ცხოვრების დონეს, ყოველივე ეს ამწვავებს მოსახლეობის სოციალურ მდგომარეობას და შესაბამისად საფრთხეს უქმნის ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების შენარჩუნება-განმტკიცებას.

34. ვინაიდან ნაშრომში წარმოდგენილმა ბიუჯეტის შევსების ძირითადი ფაქტორების გამოყოფამ და ამით ამოცანის შესაბამისმა გამარტივებამ აჩვენა ბიუჯეტში საგადასახადო შემოსავლების ზრდა (1,80 მლრდ ლარიდან 2,105 მლრდ ლარამდე), ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ჩვენს მიერ ჩატარებული კვლევა გათვალისწინებული იქნეს საგადასახადო სისტემის შემდგომი სრულყოფის პროცესში.

გამოყენებული ლიტერატურა

ქართულ ენაზე

1. ბენია შ. «საგადასახადო პოლიტიკა და საკრედიტო ურთიერთობანი სოფლის მეურნეობაში ეკონომიკური რეფორმის პროცესში». სსაუ., სამეცნ. შრ. აგრ. მეცნ. პრობლემები. ტ. III., 1998
2. ბენია შ. «გადასახადების როლი საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის ფორმირებაში». სსაუ., სამეცნ. შრ. აგრ. მეცნ. პრობლემები. ტ. X., 2000
3. ბენია შ. «სოფლის მეურნეობაში საგადასახადო სისტემის სრულყოფის საკითხები», სსაუ., სამეცნ. შრ. აგრ. მეცნ. პრობლემები. ტ. XIV., 2001
4. ბენია შ. «საქართველოში საგადასახადო შემოსავლების აკრეფის სრულყოფის შესახებ

- (ფინანსებისა და სტატისტიკის აქტუალური საკითხები)», სსაუ., სამეც. შრ. აგრ. მეცნ. პრობლემები. ტ. XV., 2001
5. ბენია შ. «სახელმწიფო ბიუჯეტის შედგენის საკითხები», სსაუ., სამეც. შრ. აგრ. მეცნ. პრობლემები. ტ. XXV., 2003
 6. გრიგალაშვილი ლ. «გადასახადების აღრიცხვა საერთაშორისო სტანდარტებით», თბ., 2001.
 7. ვეკუა დ. «სოციალური დაზღვევის სისტემის ჩამოყალიბების ტენდენციები და განვითარების პერსპექტივები საქართველოში», თბ., 1998.
 8. ზონენაშვილი ჟ., «საქართველოს მიწის რესურსები». «ბიულეტენი». საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი., №16., 1998. გვ. 25-30.
 9. მესხია ი. «მიწის გადასახადი». «გადასახადები». 2000.
 10. მესხია ი. «ბიუჯეტის სეკვესტრი_კრიზისის დაძლევა თუ გამწვავება», «გადასახადები». №9., 2000.
 11. მესხია ი. «აქციზი». ჟ. გადასახადები., №7, 2000.
 12. მესხია ი. «საგადასახადო პროგნოზირება» №15., 2000
 13. მესხია ი. «გადასახადები, როგორც ეკონომიკური და ფინანსური უსაფრთხოების ფაქტორი», ჟ. გადასახადები., №14., 2000.
 14. როგავა ზ. «გადასახადები, საგადასახადო სისტემა და საგადასახადო სამართალი», თბ., 2002.
 15. როგავა ზ. «საგადასახადო სამართლის საფუძვლები», თბ., 2000.
 16. რა უნდა ვიცოდეთ გადასახადებზე და საგადასახადო კოდექსით რეგულირებად ურთიერთობებზე., თბ., 2000.
 17. რეკომენდაციები გადასახადების იძულებითი გადახდის შესახებ., თბ., 2000.
 18. საქართველოს კანონმდებლობა მიწის შესახებ., თბ., 2003
 19. საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი., 116., 1998, გვ.25.
 20. საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული 2004., გვ. 24-25.
 21. საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი., №70. 2002.
 22. საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი; №29. 1999.
 23. სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟ. «გადასახადები», 2003.
 24. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი., თბ., 1999.

25. საქართველოს ეკონომიკის მიმართულებები., №1., 2002.
26. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, თბ., 2004.
27. ტურაბელიძე ნ. (ავტორეფ. სად. ნაშრომიდან) «საქართველოს მიწის რესურსების გამოყენების პრობლემები საადგილმამულო ურთიერთობათა ახალ პირობებში და მათი გადაწყვეტის გზები». თბ., 1999, გვ. 13
28. ქეშელაშვილი ო. მიწა-ეროვნული სიმდიდრე., გამომც. «არეალი»; 2005.
29. ყოველთვიური ჟურნალი მენეჯერებისა და ფინანსისტებისათვის. «აუდიტი, აღრიცხვა, ფინანსები». №3 (15), 2001.
30. «ყველაფერი გადასახადების იძულებითი გადახდის შესახებ», ჟ. «გადასახადები», სპეც. დამატება., 2003.
31. ჭინჭარაული ნ. საქართველოს სახელმწიფო მიწის კადასტრის შედგენის მეთოდური საკითხები. «ასკემსკი», სამეცნიერო შრომათა კრებული, ტომი I, 1998.
32. ჭინჭარაული ნ. მიწის მართვის საკითხები, «ასკემსკი», სამეცნიერო შრომათა კრებული, ტომი IV, 2003.
33. ჭინჭარაული ნ. «პრივატიზაციის შედეგები კვების მრეწველობაში», «ასკემსკი», სამეცნიერო შრომათა კრებული, ტ. II (XXV). 1999

რუსულ ენაზე

34. Андреев И., "Перспективы в налогообложении малого бизнеса", "Налоговый Вестник", 2002
35. Бризгалина А., Налоги и налоговое право., М., 1997., С. 87.
36. Гаврилова Н., Налог с владельцев транспортных средств., "Налоговый Вестник", 2002.
37. Громова В., "О порядке расчета единого социального налога", "Налоговый Вестник", 2002.
38. Гуреев В., "Налоговое право", М., 1995. с. 28-29.
39. Денисова Н., Понятие налога., Принципы и функции налогообложения., налоговая система России., под ред. Горбунова О., М., 1996., с 181.
40. Журал., "Экономист" №24., 1996.
41. Мемерякова О., Налоговые развитых стран мира., Справочник., М. 1995.
42. Министерство российской федерации по налогам и сборам., Ж., Налоговый Вестник., №7., 2002.
43. Переляева С., "Основы налогового права". М., 1995., с 24.
44. Романова М., Прибыль страховой организации для целей бухгалтерского и налогового

- учета., Налоговый Вестник., 2002.
45. Сагайдак., Земельный налог в сельском хозяйстве., М. 1992.
 46. Сорокин А., "Налог на имущество предприятий: основные направления его совершенствования, а также отдельные вопросы исчисления в 2002 году"., "Налоговый Вестник"., 2002.
 47. Фишер С., Дорибум Р., Шмалензи Р., Экономика., М. 1993. С. 440.
 48. Черник Д., "Налоги"., М., 1999., с. 36.
 49. Шереметьева Е., О налогообложении акцизами этилового спирта, алкогольной и спиртосодержащей продукции., "Налоговый Вестник"., 2002.
 50. Шорохова Н., "Об обложении предпринимателей налогом на доходы физических лиц". "Налоговый Вестник"., 2002

ლიტერატურა, რომელიც გამოყენებულია კვლევის დროს, მაგრამ ტექსტში არა არის მითითებული

51. ანდლულაძე რ. აგრარული რეფორმა: მთავარი მიმართულებები, განხორციელებული გზები, ჟ. «ეკონომიკა», 1994წ. №4-5, 1994
52. ბურკაძე ვ. აგროსამრეწველო კომპლექსის კრიზისიდან გამოყვანის ღონისძიებები, ჟ. «ეკონომიკა» 1994, №6-8, 1994
53. ბურკაძე ვ. «საბაზრო ურთიერთობების პირობებში მეცნიერების ეკონომიკური ეფექტიანობის საკითხისათვის», სამეცნიერო შრომათა კრებული., ტ II (XXV) 1999
54. ბურკაძე ვ., ჭინჭარაული ნ. «პრივატიზაცია აგროსამრეწველო კომპლექსში: მიზანი და რეალობა», ჟ. «ეკონომიკა». 1994
55. გიორგობიანი ო, საღარეიშვილი ი. ასკ-ის საწარმოთა ორგანიზაციული ფორმები და მათი მართვის სიძნელები. ჟ. «ეკონომიკა», 1994, №4-6, 1995.
56. დიდებულიძე ა. სოფლის მეურნეობის განვითარება საქართველოში. პრობლემები და პერსპექტივები, გაეროს პროგრამა_საქართველო, თბ., 1997.
57. დოლონაძე ა., ღურჯკაია, მიწის რესურსების მართვის პრობლემები., «ასკემსკი», სამეცნიერო შრომათა კრებული, ტ. II (XXV)., ვტ., 1999
58. ვაშაკიძე ო., სოფლად კოოპერირება და აგროსამრეწველო ინტეგრირება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევათა გამოყენების საფუძველზე აუცილებელია. სმედმს-ის შრ. კრებ. ტ. 12. თბ., 1996.
59. ზედგინიძე ა. საქართველოს სატყეო მეურნეობის საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის სახელმწიფო პროგრამა, საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროსთან არსებული

- ეკონომიკური და სოციალური პრობლემები. სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი შრომათა კრებული., ტ. III. 1997
60. თელია ა. მიწის პრივატიზაცია ქართული სოფლის აღორძინების რეალობა. ჟ. «ეკონომიკა», №10-11, 1992.
 61. თავიდაშვილი თ., ბროძელი ნ. აგროსერვისის ეკონომიკური მექანიზმი საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში. ჟ. «ეკონომიკა», №4-6, 1995.
 62. კიკნაველიძე ა. მიწათმოქმედება: მდგომარეობა, განვითარების გზები, ჟ. «ეკონომიკა», №6-7, 1993.
 63. კოლუაშვილი პ. «აგრარული რეფორმები: შედეგები და პერსპექტივები», გამომც. «კოლორი», თბ., 1998.
 64. კოლუაშვილი პ. «საქართველოს სასურსათო უსაფრთხოება და პროგნოზები», თბ., 2004.
 65. კოლუაშვილი პ. ბენია შ. «ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების ძირითადი ასპექტები», სამეცნიერო შრომათა კრებული. ტ (XIX), 2002
 66. კუნჭულია თ. საქართველოს სოფლის მეურნეობის საბაზრო ეკონომიკაზე გადაყვანის პრობლემები. «მეცნიერება», თბ. 1997
 67. მესხია ი., მურჯიკნელი მ. ეკონომიკური რეფორმა საქართველოში, თსუ. თბ., 1996.
 68. მანველიძე რ. აგრარული ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება. «აჭარა», ბათუმი, 2002.
 69. ნოზაძე ლ., ელიზბარაშვილი ზ. საბაზრო ურთიერთობათა რეგულირება აგროსამრეწველო კომპლექსში. ჟ. «ეკონომიკა», №9-12, 1994.
 70. პაპავა ვლ. საქართველოს საბაზრო ეკონომიკის გზაზე. «მეცნიერება», თბ. 1995
 71. საღარეიშვილი ო. გარდამავალი პერიოდის აგრარულ ურთიერთობათა კონცეპცია. ჟ. «ეკონომიკა», №7, 1995.
 72. ტურაბელიძე ნ. მიწის რესურსები და მათი გამოყენების პროგნოზირება. საქ. განათლ. სამინისტრო, აგრარული უნივერსიტეტი, თბ., 1996.
 73. ქარქაშაძე ნ. მსოფლიო სოფლის მეურნეობა. «განათლება», თბ. 1993
 74. ქეშელაშვილი ო. აგრარული სექტორი კრიზისიდან რომ გამოვიდეს. ჟ. «ეკონომიკა», №4-5, 1994.
 75. ქეშელაშვილი ო. ვერბალური მართვა., გამომც. «არეალი»; თბ. 2005.
 76. ქეშელაშვილი ო. ვინ იცის ეკონომიკა? წიგნი I. გამომც. «არეალი», თბ. 2004

77. ქემელაშვილი ო. ვინ იცის ეკონომიკა? წიგნი II. გამომც. «არეალი», თბ. 2004
78. ქემელაშვილი ო. ცოდნის ეკონომიკა., გამომც «არეალი», თბ. 2005.
79. ქემელაშვილი ო. საქართველო მსოფლიო გლობალიზაციის წრედში. გამომც. «არეალი», თბ. 2004.
80. ქემელაშვილი ო. ბიზნესი ყველსათვის., გამომც. «მნათე». თბ. 1996.
81. ქემელაშვილი ო. ბიზნესის ორგანიზაცია., გამომც, «მნათე», თბ. 1995
82. შურღაია თ. მცირე ბიზნესის განვითარების თავისებურებანი საქართველოში. ჟ. «ეკონომიკა». №7-9, 1995.
83. ძნელაძე დ. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პრობლემები. «საქართველო», თბ., 1991.
84. ჭითანავა ნ. საბაზრო ეკონომიკა და აგროსამრეწველო კომპლექსის განვითარების პრობლემები. «საქართველო», თბ., 1993.
85. Добринин В. А. Экономическая эффективность сельскохозяйственного производства в условиях перехода к рыночным отношениям. Т.С.Х.А., М., 1994
86. Курс предпринимательства. "Финансы", "Юнити". М. 1997
87. Охопкин А.А. Пути становления и развития крестьянских хозяйств. "Колос". М. 1994
88. Савицкая Г. Анализ хозяйственной деятельности предприятий АПК. "Экоперспектива". Минск, 1998.
89. Тюрин Ю. Н., Макаров А. А. Статистический анализ данных на компьютере. "Инфра", М., 1998.
90. Эддос М., Стенофилд Р. Методы принятия решений. "Аудит", "Юнити". М., 1997 (пер. с англ)
91. Юдин А. Система налогообложения фермерских хозяйств в США. "Международный с.х-ый журнал". №3. 1992.
92. Georgia: Reform in the food and agriculture Sector p. ct (A World Bank country study), Tbilisi, 1997
93. Carter, S 1997 Global Agricultural Marketing Management.
94. FAO, (1997) the state of food and Agriculture. The agropogrocessing inelisty and economis development.